

كۆمىش دفة يادلامالارلارى

كۆمىش دفة ده بولان ايكي واقعا

۱۳۰۳/۱۹۲۴ ش يىللار يىتىدا

۱- مراد بيلن دؤندى

۲- گۆزل جانينگ آجى تآله يى

روس/كربل حاطنندان عاراپ- پارس حاطينا اؤورن و صور اتلار بيلن بزآن

آ.گلى (آقمئرات گۆرگنلى)

سوند ۲۰۱۰

كۆمىش دىفام منىنگ

وصف ادىپ من، آيدايىن ايندى اوصافىن اونونگ،
ادرمندىر، واطان ساقلان بارچا حاندىر - بگلرنگ،
قارا تۆركمن رهبرى دىر، مركزى دىر ايللرنگ،
بارچا بگلر - حانلار اۆتن جاي اۆتن كۆمىش دىفام منىنگ،
ساچاغىندا بولدىر نانى، باي كۆمىش دىفام منىنگ.
باشلىق بولوپ اۆتن جانلار گچدى - تاغى، ملاحان،
آرقاسىندا خزر دريا خوش هوادىر، خوش مكان،
سانا گلمز مدرس لر، علم اوقىيان طاليبى كان،
بارچا بگلر - حانلار اۆتن جاي اۆتن كۆمىش دىفام منىنگ،
سوفراسىندا بولدىر نانى، باي كۆمىش دىفام منىنگ.

سۇيون امىرى (سۇيون اوزىن)

تۈركمېنىستانلى يازىچى قاسم نورباتف، عالمىم آخامات گۈزگىنلى نىنگ ادبى مىرائىنى قايتادان ايشلاپ، حالق كۈچۈلىگىنە يىتىرمكەدە آلادا اتدى. اونونگ تىقلاسى بىلن ۱۹۹۲- نى يىلدا آخامات گۈزگىنلى نىنگ «گۈزگن جىلگە لىرى» آدى كىتاب چاپ ادىلدى. اونىنگ سۆزباشى سىندا آخامات گۈزگىنلى نىنگ تىرىمە حالى باراسىندا شىئىلە دىيىلار:

«آخامادىنگ چاغالىغى و يىتىنجىكلىگى كۆمىش دپە، اسنغولى، بالقان هم شاقادام تۆۋە ركلرىندە گچىپىدىر. اول باشلانغىچ سوادى دأدە سى ارجب آخوندان آليار. سونگ تورك و پارس يدى يىللىق مكتىبى تاماملار. ۱۹۲۶- نى يىلدا آقاسى [عبداللەھ] بىلن كۆمىش دپە دن تۈركمېنىستانا گلىبار. آخامات آشغاباتداق ايشىچى ياشلار مكتىبىندە اووقووا باشلاپار. اوندا ۴ يىل اووقاپ، اورتا بىلىم آلانسونگ، تۈركمېنىستان حالق مغاريف كىمىسرلىغى نىنگ يۇرتتە اىبرمگى بىلن ۱۹۳۰- نى يىلدا لىنىنگرادىنگ (حاضىرىكى سانكت پىترىبورگىنگ) تارىخ- فىلاسوفىا و ادبىيات اىنىستىتوتىنا اووقووا گىرپار. ۱۹۳۲- نى يىلدا اىنىستىتوتىنگ سونگى كورسىندا اووقاپ يۇرگا شوروى نىنگ علمىلار آكادىمىسى نىنگ گۈندوغار اۆۋرە نىش اىنىستىتوتى نىنگ علمى ايشگارى بولوپ ايشە پىرلىشپار. ۱۹۳۳- نى يىلدا لىنىنگرادىنگ- سونگ آدى اۆيتىگە دىلن دۆۋلەت تارىخ لىنىگوبىستىك (دىل شىناسلىق) اىنىستىتوتى نىنگ ادبىيات بۆلۈمىنى تاماملاپ آشغابادا دولانپ گلىبار.

۱۹۴۰-۱۹۳۳ نى يىللاردا تۈركمېن دۆۋلەت علمى- درىنگوۋ دىل و ادبىيات اىنىستىتوتى نىنگ ادبىيات بۆلۈمىندە اىلكى كىچى، سونگ اولى علمى ايشگار بولوپ ايشلە بار. شونونگ بىلن بىر حاطاردا آشغابات دۆۋلەت پىداگوگىك اىنىستىتوتىندا معلم چىلىق ادىار. ۱۹۴۰- نى يىلدا پە- دە لىنىنگرادا اووقووا گىدىبار. بو ىردە شوروى نىنگ علمىلار آكادىمىسى نىنگ گۈندوغارى اۆۋرە نىش اىنىستىتوتى نىنگ لىنىنگراد بۆلۈمى نىنگ اسپرانتوراسىندا (فوق لىسانس) اوقىپار.

اىكىنچى جەھان اورشونگ باشلانماغى بىلن، اونگا اسپرانتورانى دولى تاماملاماق مىسىسرادىمىدىر. آخامات گۈزگىنلى اسپرانتورادا، بىلە اوقىپان يولداشلىرى (ناغىم آشىروف و حوجە بردى خانف) بىلن بىرلىكدە توموس روغصادىنا آشغابادا قايتماق حاقىندا شەھادت نامە لازىنى اىزىنا قايتارپ، اۆزلىرىنى قىزىل قشونىنگ حاطارىنا آلىنماقلارنى راضى بولپارلار. شىئىلە لىك بىلن آخامات گۈزگىنلى يولداشلىرى بىلن بىرلىكدە لىنە ياراغ آلىپ لىنىنگرادىنگ قوراغىنا قوشولپار و ۱۹۴۳- نى يىلنىنگ تومسوندا سۆۋش مىدانىندا قورىان بولپار.

آ. گۈزگىنلى اۆزى نىنگ قىسقا عمرىندە چىر دۇردىجىلىكدە، ادبىيات علمىندا پىداگوگىكادا بىر نأچە ايشلر بىتپىردى. اول بو اوغورداق دۇرە دىجىلىك عالمىنە قوشىغى يازماق بىلن قىدم قوبىپار. آ. گۈزگىنلى ۱۹- نى عاصىرىنگ اياغىندا، ۲۰- نى عاصىرىنگ باشىندا اۆزى نىنگ دۇرە جىلىگى بىلن اىز قويمىغى باشاران الله قولى شەھىرىنگ اغتىغىدىر. الله قولى شەھىرىنگ قوشغولارى ياش آخامادىنگ قالىبىندا شىئىرەت عالمىنە بولان اىلكىنچى اوچغونلارى اورپار.

آ. گۈزگىنلى نىنگ اىلكىنچى قوشغوسى مطبوعاتدا «تۈركمېنىستان جەمهورىيىتى نىنگ اىكى يىللىق بايرامىنا» آدى بىلن ۱۹۲۷- نى يىلدا «داىحان» روزنامە سىندە چاپ ادىلپار. شول دۇردە آخامات دىنگە آخوندوف فامىلىسى بىلن دال- دە، اىسىم، صاياتلى (صىيادى) فامىلىسى بىلن هم مطبوعاتدا چىقىش ادىپىدىر. آصلىندا صىيادى، آخامادىنگ اىراندا پارسلادىرىلان صاياتلى فامىلىسى نىنگ گۈزىنۇشىدىر. [صاياتلى قىرنجىك تىرە سى نىنگ بىر شاخاسىدىر]

چاغالقیدا، ياشلىقىدا گزن يىرلىرىنىڭ، اونونگ طبيغاتي، گۆرنۇشى، انسانىنىڭ حاقىداسىندا سۇيى يادلاما بولۇپ ھىمىشە ياشايار. شول يادلاما، اونگا روحي گويچ بىرئار، الهام آتىنى قاناتلاندىرىبار. آ. گۆرگنلى نىنگ ۳۰- نچى يىللاردا يازان «چاروالار»، «بالقانا» - ۳۳- نچى يىلدا- « داغلار» - ۳۹- نچى يىلدا- يالى بىرناچە قوشغوسى اولى اهمىتتە ايه دىر:

رستم- افراسياب دعواسىن گۆزن،
اسكندر، جمشىده قول بولوپ گزن،
چنگيز دۆكن قانىندا قولچلاپ يۇزن،
تىمورىنگ طولمىندا انگره شن داغلار.
بىر ياندان حيوه حانى، بىر ياندان ايران،
انچمه عاصىرلار اتدىلر وىران،
اوبانگ "حاتاپ قالا"^۱، بىر ىرده قونمان،
گۆچى آرقاسىندا، بىرلىشن داغلار.

آ. گۆرگنلى دىنگه بىر تۆركمن دىلىندە دال، ايسم روس، پارس و تورك دىللىرىندە ھم شىغىر دۇمكىدە گۆيچونى سىناپدىر. اونونگ روس دىلىندە يازان «گۆرگن» آدى قوشغوسىندا اۇز اۇنۇپ-اۇسن يوردى، چاغالغى نىنگ گچن بىرلى گۆرگن حاقىندا يازان قوشغوسىنى اوقىپ، انسانىنگ واطانچىلىق دويغوسى نىنگ، اونونگ قالىبىندا مىداما كۆرأپ دوريانلىغىنا تۇيس يۇركدن اينانيارسىنگ. يەنە- دە پارس دىلىندە يازان «كى خواهد شد؟» (حاجان بولار) آدى شىغىرىنى اوقىپ، ايرانلارنىڭ حاجان ارکانا گزجكدىكلرى بارادا فكر يۆرە- ندىگىنى آنكىپ، اونونگ آغىسىنى آغلان اوغلونىڭ اوبلارنىا دويغوداشلىق بىلدىرىارسىنگ.

آ. گۆرگنلى نىنگ ادبىياتى اۇرە نىش علمىندا قىتېرىن حىذمانتلارى ھم چاكسىز اولى دىر. اونونگ تۆركمن كلاسىك شاهىرلارى خصوصان- دا آزادى، ماغىتىمغولى، غايى، شاه بندە، ملانفس، سىدى، ذىلى، كىمىنە و اولارنىڭ دۇرە دىجىلىگى دوغروسىندا قى ماقالالارى بىزىنگ ادبىياتى اۇورە نىش علمىمىزدا مېم قوشانت بولدى. بولاردان باشغا- دا قورقوت آتانىنگ كىتابى، گۆندوغار ادبىياتى نىنگ كېرتلىرى نوابى، فضولى نىنگ دۇرە دىجىلىگى باراداق ادبى ماقالالارى آ. گۆرگنلى نىنگ ادبىيات عالمى نىنگ سىرلارنى اۇكدە بىللىان عاليم حۆكموندە تانىتدى. اول يوقاردا آغزالان تۆركمن كلاسىك شاهىرلارى نىنگ اثرلرىنى ايلكىنچىلرىنگ بىرى بولوپ چاپا تاييارلاماقدا ھم اولى حىذمات بىتېردى. موندان باشغا- دا آ. گۆرگنلى نىنگ ۳۰- نچى يىللارنىڭ اورتالارىندا ماغىتىمغولى و اونونگ دۇرە دىجىلىگى حاقىندا اولى مۇچېرلى علمى مونوگرافىك كىتاب يازانلىغى حاقىندا ھم ماغىلومات بار. اما بو توتوملى ايش ھىنز بو گۆنە چىلى گىنگ اوقىچىلار كۆپچۆلىگىنە يتىرىلمان گلىار.

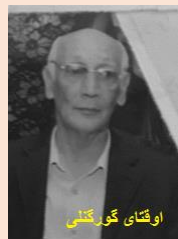
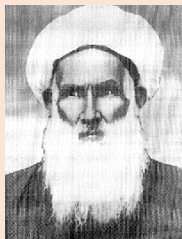
^۱ حاتاپ= دۇيا اوروليان پالانا مىنگىش زات. بو ىردە ماقصات يۆكى دۇبە آرقاسىندا، اوندان، اونگا گۆچۇپ يۇرن حالق.

گره ك قوچ ييگيدينگ قوواتلى بادی،
دنياگه يایراسين واطانميزينگ آدی،
ينگيشلردن تاريخ قات با- قات بولسون.

آخمت گۆرگنلی نینگ شجره سی

الله قلی شامیر

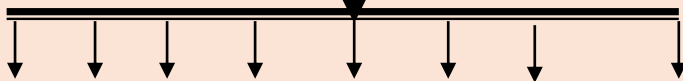
(۱۸۱۳-۱۹۰۱)

اوقتای گۆرگنلی

رجب آخون

(۱۸۶۰-۱۹۳۵)

۱- عبدالله (۱۸۹۶-۱۹۶۴)

۲- حاجی گۆل (۱۸۹۹-۱۹۷۵)

۳- حاجی بی بی (۱۹۰۱-۱۹۷۶)

۴- الله قلی-آتا (۱۹۰۴-۱۹۸۹)

۵- حلیم (۱۹۱۲-۱۹۹۱)

۶- آخمت گۆرگنلی (۱۹۰۲-۱۹۴۳)

آ.گۆرگنلی نینگ یان یولداشی نازگول (۱۹۰۲-۱۹۴۸)

اوقتای (۱۹۳۶)

آلتای (۱۹۳۸-۱۹۵۳)

نازگل آلتای آخمت لیلی مارال دسته گلزار ارکین

مراد بيلن دۇندى

توموس آيلارى نىنگ بىر گۇنىدى. گۇن شعلە لىرىنى اۋزىنە دارتىپ، يواش- يواش دريا باتىپ بارباردى. خىزىنگ يوقارى يانينداق كۆمىش دقانگ اورتاسىنى كسىپ گىچيان يىكجە كۇچاننىڭ اوغرى بيلن باشىيى ساللاپ ايلرلىگىنە بارباردىم. اوبانىنگ آراسىنا اۆمىسۇملىك آزالاشىدى، آدملا يانگجا اوراق- دۇوكىدن گلىپ، اۋىدە چاى- نهار ادىنيۇردىلر... شول بارشىما ساغ طاراپا گىدىان يولا ساويلدىم. يانگى بىر اللى- آلتىمىش آردىم آردىپ، حاجى قايش دىين سۇدىگارنىڭ سالدىران متجىدى نىنگ دنگىندن گچىپ بارباردىم. بىردن قولاغىما ياش اوغلىنىڭ: «سۆيتدە بىشىدى، كوفىكدە يالاندى، ساغ اتدىم صلوات» دىين سسى گلىدى. بولار «گىزىلن پىچكى» يا- دا «قارانگى گۇردىم، پىررىق مى»، نامە اوينايارلارقا دىيىپ، سسىنگ گلىن طاراپىنا قارشى يوزلىندىم. بارىپ گۇرسم، دۇرت سانى اون- اون ايكى ياشلى اوغلان بولارنىڭ اوچوسى تارىپدا(پلە خانە) اويشوپ اوتىر، بىر اق يوزلى، آلا گۇزلى، اينچە بويلى اوغلان بولسا اياق اۆستۇندە دوور. بو اوغلان يىكە- يىكە يولداشلارى نىنگ ادىنى توتوپ:

— سن قايراق، سن اشاق، سن- دە يوقارىق گىت!— دىيىپ، اۋزى- دە ايلرىك گىتدى....

اول بارشىنا، بىردن بىر قارا گۇرىپ، «پىررىق» دىدى. يئنه بىر قارا ياقىنلاشدى- دا:

— كىمىسىنگ؟— دىدى.

— من- اۇ دۇندى، سن كىم؟

اوغلان سارى ياغىز، ماوى گۇزلى، اينچە بويلى، باشى قوپىيالى قىزجاغازا دررو جوغاپ قايتاردى:

— مرادا!

— بولار بىر- بىرى نىنگ يوزلىرنە بىراز يىلغىرشىپ، سرادىشىپ، ايكىچىگى- دە تىركە شىپ، تارپا قارشى قايتدىلار.

اولار بىرازدان تارىه گلىدىلر. طارپدا ايكىسى بىرنەمە بىر- بىرىنە باقپ، سسىسىزجە دورانلارنىدان سونگرا، اوغلان قىزا قاراپ:

— بولازا حاضىر گلچك داللىر. گل، اونگا چىلى قاوالاشمالىجا اويناىلى— دىدى.

— بولىبار، گل اويناىلى دىدى. اۋنگ من قاچچاق!— دىيىپ، چۇپ- چۇردن اويشورگىلى تارىپنىڭ داشىنا آيلانىپ، قىز قاچماغا باشلادى. اوغلان هم اونى توتچاق بولوپ قاوالاپ اوغرادى. قىز- اوغلان ايكىسى يۇنگسوز واقت قاوالاشدىلار. گۇيە اولارنىڭ اوينونا هيچ بىر زات پاسگل برىپ بىلمىك يالىدى. بولارنىڭ حركتلىرنە، ايلانىتا- دا

اوغلانينگ يورتوشينا سينگه سين ادن آدم، اونونگ كييفي نينگ قارشا-قارشا اويتگاپ، كاته شاد، كاته غمگين كۆرنوشينه گچيانديگيني آيدينگ دويوپ بيلجكدى.

اولارا بير-بيرينه حالايار ديب بولماز، اما نامە-دە بولسا اوغلانينگ حركتلرينه سين ادن آدم، اولارننگ ياشيني انتك آز كۆرايمسە: «حاي، بولسا-دا اوغلانا قيزجاغازى حالايار» ديب فكر اتجگينه هيچ حيلي گمان بوقدى. اوغلان قيزينگ شادليغي بيلن شادلانيب، غمگين حالينا غم بولياردى. اويناپ يۇريشلىرينه اوغلانينگ داشيندا كبه لك يالى پرلانياردى، كاته-كاته هم اونونگ كۆزى قيزينگ اۋزىنه چكيجى كۆزلىرنه ساتاشيب، بير سالىم كۆزۈنى قىپمان دورياردى.

بير سالىمدان اولارننگ بئيله كى يولداشلارى-دا دولمى-دوشدان يورتوشيب گلدىلر. بيرآز دم آلانلارنيدان سونگ، «ايندى بيزينگ گيتملى گزه گيميز» ديب، اوغلارننگ هر حايىسى بيريانا پيتراجاق بولوپ دوورقالار، جارچى نينگ سسى اشدىلدى:

— حاي، اوبانينگ تۆه رگيني قالتامان آليپدير، حاو! الى تاياق توتان چوزمالي، حاو!...

يوقارداقى واقعدان باش-آلتى يئل گچيپدى. شو آرادا هر يئلينگ آي-آيدينگ گيجه لرى مراد بيلن دۇندينى كاته اوبانينگ آراسيندا توپار-توپار بولوپ لاله قاقبان قيزلارننگ يانيندا كۆريادىم، كاته-دە دوزيلن پشمكلر چيراتان گتيرياركالر كۆريادىم...

۱۹۲۴-نجى يئلينگ تومسونينگ اورتاقى آيى نينگ بير كۆنىدى. بئيله كى كۆنلر يالى اول كۆن هم يانيب گچدى. كۆنش اۋزى نينگ ياقىپ-ياندىرىچى شعله لرىنى البرز داغلارى نينگ اۋستۆندن سيريپ آليپ، ساريمتيل-قرمزى ماخمال كۆرنۆشلى شافاقلارنى دريانگ اۋستۆنه دوشۇپدى. اوراق-دۆوكدن گلن ات-الوغلارننگ آرقاسى آلنيپ سرگينلشديرليياردى. اولارى چيبيندان قوراماق اۋچين قازيقلارى نينگ يانيندا ياقيلان چۇپ-چۇرۇنگ تۆسسە سى نينگ اجميتيق ايسى بورونگا اورياردى. اوبانينگ چترآگينده ياشايان دابخان ياشلارى نينگ بيرنآچه سى بولسا چيبين سيز ير ديب، اوبانينگ اورتاراسينداقى دوكانلارننگ يانينا اۋز ات-اولوغلارنى آليپ باريارديلا.

مراد قونگشولارى بولان آى مامت سۆودىگارلردن اوراغينا ديب آلان پوليني، اكينى گلمانسونگ، اۋزه بيلمأندى. شونونگ دره گينه ياشايشى نينگ ديره گى بولان يكجه ات-الاشاسى بيلن اولارننگ اوراغىنى اوروشياردى. يانگجا هم اوراقدان گليپدى. بيرآز دمىنى آليپ، كۆنه جه تاملارى نينگ يانيندا يالانگچ دوران مله اق بيله ك آتينگ يانينا باردى. بوينونى سيفالاپ، اونى ياغشى اشىكلدى. اونونگ طيله ميخي نينگ يانيندا ياقيلان چۇپ-چۇرۇنگ تۆسسە سى نينگ اۋستۆنه يردن آلان درسىنى آتدى. سونگرا ياقلى تامينگ آشاغينا گيريپ، بير دسسە اورغانلى چايرى

چىقاردى. دىسسە باغىنى چۆزدى- دە، آتىنىڭ يانينداق آخىرا يېڭى الى بىلن سىلكە- لاپ دۇكىدى. گۇيا بىر زادى يادىندان چىقارپ، سونگۇندان يادىندا دوشورن بالى، يىننە تامىنىڭ آشاغىنا قارشى يۇرتىدى. بىرآز سونگرا الى زنجىرلى داشارقى چىقىدى. آتى نىنىڭ يانينا بارپ، زنجىرى اونونگ آياغىنا اوردى. سونگرا:

— گلىنچە— دىيىپ، تامىنىڭ قاپىسىنى قاقىدى. اوزىن بويلى، گىنىڭ اوموزلى، تىگە لك گۆزلى، اورتا ياشان بىر عىال قاپىنى آچدى:

— حا، آتىنىڭ آرقالادىنىڭى؟

مراد:

— آرقالاما نأمە، گلىنچە. زنجىرىنى اوروپ، اۇنگۇنە چايرىنى دۇكىدۇم— دىيىدى.

گلىنچە سى آياق اۇستۇندە دوران مرادە يوزلە نىپ:

— مرادجان، آى مأمىت لىرىنىڭ حاقيىنى اۆزدۇنڭى؟ سىن اولاردان كۆپ پول آلىپمىدىنىڭ، اوراقلارنى اورشوپ، دۇوكلىرىنى دۇوشىپ يۇرىنىڭە كۆپ ماحال-آ بولدى.

— دوغرى حاساپ اتسە لىر، حاقيىنى موندان آلى گۇن اۇنگ اۆزدۇم. اولارا بىرئأچە تومىن بىرگىم باردى. شو گۇن تىگە لك بىر آيدىر، اولارىنىڭ حاسابىنا ايشلە يانىمە. اۇنگىكى قىرارىمىز بولسا، آتىم بىلن اۆزۇمىنىڭ گۇندە لىك ايش حاقيم يېڭى قران (رىال) دى. اما اول: « يىننە اون گۇن ايشلە مىلىسىنىڭ، چونكى شو بىر آيىنىڭ اىچىنىدە آتىنىڭ بىلن اۆزۇنڭ گۇندە لىك حارجىنى اۆزۇمىز چكىدىك، سىن بىزدىن اىيپ-اىچىدىنىڭ» دىيار. نأمە ادبلى، دعوالاشىپ

يۇرمىجك بوليارىن. اۇنگ- دە اولاردان موندان آرتىق تامام يوقىدى. اولارىنىڭ گۇنى شول آخىرى: بو گۇن بىرىنىڭ

زادىنى شىلە حىلە بىلن آلسالار، ارتىر بئىلە- كىلىرىنىڭكىنى باشغا بىر يول بىلن آليارلار. ضللى يوق گلىنچە، يىننە بىر اوچ- دۇرت گۇنىم قالىدى، سونگ دىنارىن. بئىلە زاتلار دوكانچىلار بىلن دايخانلار آراسىندا بوليان زات. اۇتن آى

دوردى آقا، تاغان بايدان [آقا تاغى بولسا گرگ- آگ.] پامىقلىق پول آلاندا، تاغان باى اونگا نأحىلى ادىتلر بردى؟ دوردى آقانى و عىالى گۇلسۇنى اون اىڭى گۇنلأپ قاوچا ايشىنىدە موغىتچاق ايشلتمە دىيى؟

— ايسىم بولسا، دوردى آقا بايرى قاضا باراندا تاغان بايى بىققىيدىر دىيىپ اشدىيدىك- دە.

— حى- دە، شو وقتدا تاغان بايى، دوردى آقا بىققىپ بىلرمدى؟ يوق، گلىنچە، گۇرۇنڭ آراسىندا اۆزۇم باردىم:

«بىگىرىم دۇرت گۇن ايشلأپ برملى يا- دا اللى آلتى تومىن برملى» دىيىپ، قاضى نىنىڭ اۇزى حكىم اتدى. دوردى

آقا- دا مجبور بولوپ ايشلأپ بردى...

سونگ مراد تامىنىڭ بئىلە كى اوطاغىنا گىرىپ گىتىدى. بۇوردە ياتان بىر بۇلك كچأنىنىڭ اۆستۇندە توپارلانىپ

قويلان كېنە جە يورغانىنىڭ آراسىنى آچىپ، يارسىنى دوشە ك. يارسىنى اۇرتونجە ادىپ، گە يىلرمدى هم

كېچىچىك ياسسىغى نىنگ آشاغىنا سالىپ اوزاندى: «آخ، بىرناچە كۆن بارى شو ظاليملارنىڭ اوراق- دۆۋە گى بىلن باشىما غاي بولوپ، دۇندىنى ھم گۆرە بىلمان بۇرىن...»

آق بىلە گىنگ اوغورلانشى

شول گىجآنىنگ ارته سى ھوا اۇران صاف بولدى. گۆگىنگ (آسمانىنگ) يوزۇندىن دانگ بىلدىزىندىن باشغا ھىچ بىر زات يوقدى. اوبانىنگ يوقارى طاراپى دانگلىق بىلن قىزارىپ، جھانىنگ يۆزى آچىلماغا باشلاپدى. اوراق اورماغا بارىان اوراقچىلارنىڭ آتى نىنگ كاتە- كاتە كىنگشە سى، اوبا آراسى نىنگ اۆمىملىكىنى بوزىار دىبايماسانگ، باشغا زادىنگ سى يوقدى. مراد ھمىشە كى عاداتىنا گۇرا، اوقودان اوبانىندان، حاسىر- حوسور توروپ، ياسسىغى نىنگ آشاغىندان گە يىلمىنى چىقارىپ اگىنە آلدى. بىلە كى قاپىنى آچىپ: «گلىنچە، گلىنچە!» دىيىپ، گلىنچە سىنى اوباندىردى.

- آى، گلىنچە، اۆتن آغشام يامان بىر دۇيش گۆردۆم.
- يۇرى، پىغمىر يورغودى بولسون- دىيىپ، گلىنچە سى يورغاندان كلە سىنى چىقارىپ، دىنگلە ماگە حاضىرلىدى. مراد سۆزە باشلادى:
- بىر قىش گۆنى مىكا دىيىپ ياتىرىن. بىر توپار اوغلان بولوپ، دۆزە پشمك بىغناماغا گىدىارىس. پشمك بىغىپ، اوبىشوپ اۇد ياقىارىس. اودونگ تۆۋە رگىنى آلىپ اوتىرقاق، اگىنمىداكى چاگمىنجىگىمە اۇد دوشىار. سۇندۇرچك بولساق- دا، سۇندۇرچ بىلە مېزوق. اندامىما زات بولانوق، يۆنە چاگمىنجىگىم يانىار.
- مراد جان، اۇران ياغشى دۇيش گۆرىسىنگ. شو دۇيشى كاشكى من گۆرسمدىم! كۆنە لر آيدىپدىر: «دوقما- يول، چۆرك- آدم يوزى، قان- قازانچ، اۇد ھم اوراز [مقدس]» دىيىپ...
- بو سۆزى اشىدن مرادىنگ يۆزىنداكى غمگىن لىق آيرىلىپ، ىرىنە شادلىق گلدى. سونگ اول قابىرىنگ ايچىنداكى تۇربانى آلىپ، چووالداق آرابادان باش قاشاويچ توربا قويدى- دا، الى توربالى داشارى چىقدى. اووقا قارىشىپ، باشىنى آشاق سالىپ، آتىنگ آخىرنا باردى. گۆرسە آت يوق. «گۆرە ن دۇيشىم دوغرى بولدى، آق بىلك اوغورلانىپدىر» دىيىپ ىرە اگىلدى- دە، زنجىر بۆلكىرىنى آلىپ، تاما يورتدى. بارىپ لىنداكى زنجىرى گلىنچە سى نىنگ اۇنگۆنە آتدى:

- حاوا، اۇد اورازمىشدىق، آق بىلك ھم اوغورلانىپ مىشدىق. حاى، آتجاغازىم لىمدىن گىتدى...
- مراد گۆزىندىن بىر- بىر اىكى دامجا ياش آقىدىرىپ، دوران ىرىندە آشاق اوتوردى. گلىنچە سى و يورغاندا ياتان اورتا ياشان آقامى سىچراپ قالىپ، داشارى چىقىدىلار. آق بىلە گى ياتاغىندا گۆرمان، «آق بىلە گى اوغورلاپدىرلار»

دېيىپ، غايى- غاملى خالده بنه- ده ايچرىك گېردىلر. مراد بولسا، شول اوتورشوندىن بىر- ده قوزغانمان، بوينونى ساللاپ اوتىردى. آقاسى مراده قاراپ:

- مراد جان، قايغى اتمه، بار جار چكىدىر. اونى اتاباي قالتامانلارنىدىن باشقا هيچ كيم اوغورلان دالدىر- دېيىپ، مرادىنگ الينه ايكي قرانى (ريالى) برىپ، دوردى جارچىلار قارشى اوغراتدى. مراد اۇبلىرى نىنگ اۇنگ يانينداق يول بىلن ايلرى طاراپه گىتىدى. باربان بىرىدىن بىر- ده باشىنى قالدېرمان، يولدا بىر-ايكي يولا بودرۇپ، بىر كيچىچىك اۇيونگ يانيندا آياپ چكىدى. داشاردان:
 - دايزا، دوردى آقا اۇيده مى؟- دېيىپ قىغىردى. ايچردن باشولوراق بىر ادامىنگ بۇغوغراغا- دا « گليبر » دىين سىسىنى اشىدىپ، قاپ كلىمىنى قالدېرىپ، ايچرى گىردى. اوچاينىگ قايرا باشىندا اوتوران كۇسه ساقغاللى بىر آدم:
 - يۇرى، مراد جان، ايرلۇپسىنگ- ده، نامه خىرىنگ بار؟- دېيىدى.
 - حاوا، ايرله ديم، بىزه بىر جار چكىپ برملى بولچاق- دېيىپ، آقاسى نىنگ برن ايكي قرانىنى اونونگ اۇنگۇنه آتدى. دوردى جارچى:
 - نامۇنىنگ جارى، نامۇنگىز اوغورلاندى؟- دېيىپ سورادى. مراد تىتره ويك سىس بىلن:
 - اۇتن آغشام آتىمى ياتاغىندىن كىسىپدىرلر، شونونگ اۇچىن گلىدىم- دىدى.
 - حاى، ظالمىلار، سنىنگ آتىنگ هم كىسماگه زار آدمىلار بار- او!- دېيىپ، يوقارىق قالىدى. تاياغىنى الينه آليپ:
 - بووشلىغىنا نامه ديمه لى؟- دېيىپ سورادى. مراد باشىنى ساللاپ بىراز دىنگىرگاندىن سونگرا:
 - بووشلىغى باش تومن پول بىلن بىر چاكمن- دىدى.
- دوردى جارچى هم:
- اوندا بوليار- دېيىپ، كۇچا قارشى اوغرادى. مراد- دا اۇز اۇبلىرىنه قارشى قايتدى. اول يولدا هيچ كيم بىلن گىلشمان، پرىشان حال بىلن اۇبلىرىنه گلىدى. يئنه- ده شول اۇز اوطاغىندا بىغىنانىلمادىق دوشه گىنگ اۇستۇنه اوزاندى....
 - كۇن قوشلوق واقتىدىن بىراز گچىپىدى. دوردى جارچى كۇچاننىگ قايرا يوزىندىن گىرىپ، اللى-آلتىمىش ادىك ادىپ، تاياغىنى يره دىراندن سونگرا:
 - آى، حالق، حاى، قولاق قويونگ، حاوا! حاى، اشىر داىخاننىگ اوغلى مرادىنگ اق بىلك آتىنى اۇتن آغشام اوغورلاپدىرلار، حاوا! شونونگ اوغورسىنى بىلن آدمىنگ باش تومن پولى بىلن بىر چاكمنى بار، حاوا!... - دېيىپ، قىغىرىپ اوغرادى.
- اونونگ تۇوره گىنه اويشن آدمىلار: «آتاباي قالتامانلارنىگ ايشىدىر» دىياردىلر.

- دوردى چارچى بولسا يولونى دوام اديپ، هر يتميش- سگسن آدمىدىن بىر قىغىرىپ بارباردى. اوبانى ايكاً بۇلۇپ گچىپ، دريا قويىمان آرنانىنگ كۆپورسىندىن اۆتۈپ، دوردى چارچى تاغان- يىنگ دوكانى نىنگ يانىندا يىئە- دە بىر كۆك اۇنگكى اصولدە قىغىردى. چارچى نىنگ سسىنى اشىدىپ، بىر توپار آدم اونونگ تۈورە گىنى آلىپ دوردى.
- من اوغروسىنى بىلىۋىر- دىيىپ، اورتا بولى، قزىل منگىز، اوزىن قارا قولپاقلى، بوينى ياغلىقلى، الى گرگىنكلى بىر ياش چوپان آدملارىنگ آراسىنى يارىپ، چارچى نىنگ يانىندا گلدى. چارچى:
- سىن آنىغىنى بىلىۋىر، گۆزىنگ بىلن گۆزدىنگى؟- دىيىپ، اونى مرادىنگ يانىندا آلىپ قايتدى.
- اولار بىراز وقتدان مرادلارنىنگ تامىنا گلەسە لىر، مراد اۆز اوطاغىندا يوزى سالىق غاملى ياتىردى.
- مراد جان تور- دىيىپ، دوردى چارچى الى بىلن ايرالاپ، يانگجا اووقلان مرادى اوياندىردى. مراد گۆزلىرىنى اوقالاپ، ياتان يىرىندىن قالىپ، چۆكە دوشوپ اوتوردى- دا:
- دوردى آقا نأتىدىنگ؟- دىيىدى. دوردى چارچى:
- بو چوپان: « من بىلىۋىر آتىنگ اوغروسىنى» دىيار- دىيىپ، چوپانى گۆز كزدى. مراد چوپانە:
- سىن نأحىلى بىلىۋىر، گۆزىنگ بىلن گۆزدىنگى- دىيىدى.
- من اۆتن آغشام آى ياشاندىن سونگ، آلتىن توقماق- يىنگ يانىندا باقىپ يۇرن قويونىي يولداشما تابشىرىپ، چاى- شكر آلاين دىيىپ كۆمىش دفا بازارا قايتدىم. دانگ آغارىپ، جهان بايلاندىن سونگ كوممت قاويزىنگ يولى بىلن گلىبارگام، ايكى سانى ياراغلى آدم، بىرى ايرلى آت مونيپ، يانىندا ق بولسا آق بىلە گى آلىپ، ساغرىسى بىيك بىر آتى مونيپ، مئىنگ يوزىمە يىمىنى- يىمىنى باقىپ، آتلارى غورغونلادىپ، صحنە سوقى اوباسىنا طاراپ گىتدىلر.
- چوپانىنگ بو سوزلىرىندىن سونگ مراد اولودان دمىنى آلىپ:
- اۆز گومانىم هم شنىلە دى- دىيىدى. - يۇر، اول اوطاغا بارىپ، چاى اىچە يلىنگ.
- سماورىنگ اۆستۇندە دىملىگى دوران دىمىدىن(چاينىكن) مراد اولارا چاى قويىرىپ، ساچاقداق چۆركىدن حۇدور اتدى. اولار كشمىش بىلن چاى اىچدىلر. مراد:
- ساغ بول، دوردى آقا، ايندى سانگا روغصاتدىر- دىيىپ، چارچىنى اۆيونە اوغراتدى. اۆيدە چوپان بىلن اۆزى قالىپ، گورىنىگى قايتادان باشلادىلار. چوپان مرادە:
- بو ايشلر صحنە سوقى قالىتامانلارى نىنگ ايشىدىر- دىيىدى.
- اى، دوست، « غارىپ يانار حارامى نىنگ اۆدونا» دىين يالى، قالىنگ بايىنگى حرامدان- حالالدىن يىغىنان ماللارنى دىگمان، من پاخىرىنگ بوتىن ماشغالاسىنى شونونگ ساياسى بىلن اكلاپ اوتوران آتجاغازىيى اکتىدىلر. بولاردا هىچ انصاف يوق. يوغسا- دا سىن حۇل گۆن بىزىنگ جافاربايلىرىمىزىنگى قالىتامانلارنىدىن

قوانچ- ينگ اۋزى نىنگ اون-اون باش اتلىسى بىلن گىدىپ، سىنگ سواتىنگ يانيندا باش-التى دويانى
اوتلادىپ يۇرن يانگى يتيشن بىر جاھىل اوغلانى اۋلدورىپ، دويه لىرىن گىتيرىپ ساتدى، پوللارىنى اتلارىندىن
قالان يالى ادىپ پايلاشانلارنى اشىتمە دىنگى؟

— اول آيدانىنگ دوغرى، من يىكە آتاباي قالتامانلارنى ديه موق، اۋز جافارباي قالتامانلارمىز ھەم دك دال.
اونسونگ- دا ايران حكومتى نىنگ پوللارنا ساتىلىپ، ايرانىنگ بىزىنگ شو اولكامىزى الينە الماق اۋچىن
تۆركمىلرنىنگ گويجونى قاوشاتچاق بولوپ، آتاباي جافاربايا، جافارباي آتابايا ياغى ادىپ قويبان حيله سى
نىنگ طاراپىنى توتىبىنى ھەم گۇنالە يارىن. كوممت قاويزى اۋزلىرنە آلىپ، سۇودا مركزى اتجك بوليان ھرايى
اروغىنگ (تيرە- طايقە) سۇودىگارلىرىنى- دە اولارنىنگ ھەمە سىنە شرىغات يولى بىلن آتابانىنگ جافارباينىنگ،
جافارباينىنگ آتابانىنگ مالينى تالاپ آماسىنى حلال ادىپ، فتوا برىان، بىزى يالى غارىپلارنىنگ گۇز ياشى نىنگ
آقماسىنا سىبۇپ بوليان بىر توپار قاضىلارى- دا گۇنالە يارىن...

بولارنىنگ گورىنىكى اوزاغا چكىدى. آخردا مراد:

— من بووشلىغىنگ اۋچىن سانگا نامە برە يىن؟ سن مى قاتى بگىندىردىنگ- دىيىپ، آقاسى نىنگ يانينا
اوغراجاق بولاندا، چوپان:

— جانىنگ ساغ بولسون، مراد دوست، مانگا زات گرک دال. مانگا سىنىنگ بىلن تانىش بولانيم بس- دىيىپ،
مرادىنگ سىنىندىن توتوپ اوتوردى. ايندى مانگا روغصات بر، من گىدە يىن.
مراد ھم:

— بوليار اوندا، ساغ بول، سىنىنگ بو دوستلىغىنگى يادىمدان چىقارماين- دىيىپ، اونى يولا سالىدى.
شول گۇن آغشامى مراد قاينى- غمدان يانگا اونگلى ياتىپ بىلمدى. ارته سى يىرىندىن توروپ، بىر- ايىكى كاسە چاي
ايچىپ، قولتوغىنا بىر دۇويم چۇرە ك سالىپ، آقاسى و گلينجە سى بىلن حوشلاشىپ، نىر دە سىنگ صحنە
سوقى اوباسى دىيىپ، يولا دوشدى. اول پىاداچا، كا يۇرۇپ، كا دىنچ آلىپ، ايل ياتان سونگ بىر اوبانىنگ اوجوندىن
گىردى. بو اوبانىنگ اۋىلىرى بىر توپار تۆركمىن اۋىي(آغاچ اۋىي) بولوپ، اۋىلرنىنگ اۋنگۇندە جنگل آغاجىندىن بىرىلن
تالزلر باردى. مراد كىچىچىك بىر قارا اۋيونگ قاپى كلىمىنى قالدىرىپ:

— گىچ ياغشى!- دىيىپ، ايچرىك گىردى.

— گلن ياغشى- دىيىپ، ايك اگرىپ اوتوران باشى اق ياغلىقلى قاررى ماما يوقارقى قالىپ، گچر يالى بر
گۇركزدى.

مراد كىچىچىك اوجاغىنگ سول طاراپىندا اوتوردى. قاررى ماما بۇورده دوران تونگچە سىنى آلىپ، اوجاغا قويدى. تونگچە قاينادى. ماما ايجى چۇره كليجه ساچاغىنى مرادىنگ اۇنگۇنە يازدى. ساندىغىندان چىقارپ آستراياتدا ياسالان تانگسىق كاسە سىنە چاي قويوپ:

— آل، بالام!— دىيپ، مرادىنگ اۇنگۇنە قويدى. ياداپ گلن مراد اووقا مە يىلى بولوپ اوتورسا-دا، قوبلىپ بربلن چاي اىچملى بولدى.

قاررى ماما:

— يۇرى اوغولوم، اوغور حايرىلى بولسون؟— دىيپ سورادى.

مراد:

— اوغور-دا حايرىلىدىر— دىيپ، سۇزە باشلادى.— آق بىلك آدىل آتىم باردى، شونى ايكى-اوچ گۇن موندان اۇنگ شو پىرىنگ قالتامانلارنىدان بىر-ايكى سانىسى بارىپ، منىنگ قاپىمدان كسىپ آلىپ قايدىيدىر. شونونگ ايزىندان دىيپ، يولا چىقيدىم.

— حاوا، دوغرودىر، بالام، دوين گۇنورتان حال نظر بىلن كۇسە آدىل قالتامانلار « جافاربايلاردان آت آلىپ گلدىك» دىيپ، بىر ياد آتى گىرنلرېنى اشيتدىم. اولارنىگ اۇيى سانگا ارتىر گۇركزە بىن... ساچاق بىغنالاندان سونگ، اولارنىگ ايكىسى نىنگ گلردن- گچردن ادن گوررىنگلرى اوزاغا چكىدى. آشاغىنا دوشە لن اىچمگىنگ اۇستۇندن چاگمىنى يازىپ ياتان مراد ارتىرە چىلى قىمىلدامان ياتدى. ارتە سى اير بىلن توروب، اۇتن آغشامقىسى يالى چاي- چۇره گىنى ايه ندىن سونگ:

— دايزا مانگا حال نظر بىلن كۇسانىنگ اۇيونىنگ سالغىسىنى بر— دىيدى.

— بوليار، بالام، يۇر— دىيپ، قاررى ماما مرادىنگ اۇنگۇنە دوشوپ قايتدى.

اولار اوبانىنگ آراسىندان گچيان گۇرگن آقارى نىنگ اۇستۇندن سالنان كېنە رۇك كۇپرى نىنگ ساقاسىندا(كنارىندا) آياق چكىدىلر. قاررى ماما الى بىلن سالغىسىنى بردى:

— خانها، شول دوران اوچ اۇيونگ اورتاقىسى.

مراد ماما تانگرى يالقاسىن آيدىپ، شول اۇيە بارىپ:

— سالامالكىم!— دىيپ، اىچرىك گىردى. اۇيە قارا ساقغالى، ملە گۇزلى، يوزىندن قان دامجاق بولوپ دوران بىر آدم اوتىردى. اول آدم مرادا:

— يۇرى اوغور حايرىلى— دىيدى.

مراد هم:

— اوغور- آ حايرىدىر— دىيپ، سۇزە باشلامازدان اۇنگ، اول آدم مونىنگ سۇزىنى كسىدى:

- اۋزىنگ نېرە لى بوليارسىنگ؟
- كۆمىش دىفە لى، اۋزىم- دە جافارباي.
- جافاربايىنگ حايىسى طايغە سىندان بوليارسىنگ؟
- قارىنجىكلرىندىن دىرن!
- دوغروسىنى آيت!
- مەن نامە اۋچىن يالان آيدايىن؟
- آخ، اگر- دە كلتە بولسادى دىنگ... خا، نامە اۋچىن يولا چىقىدىنگ؟
- موندان اوچ- دۇرت گۇن اۋنگ قاپىدا دوران آتىسى كىسىپ آلىپ قايدىپدىرلار. شونونگ ايزىندان چىقىدىم.
- آتىنگى كىم آلىپ قايدانىنى بىلىۋرمىنگ؟
- اشىتمىگىمە گۇرا، سىزىنگ اوبانگىزدان بىزىنگ قووانچ ادلى قالتامانىمىز مال سورىپدىر. مىنىنگ آتىسى ھەم شونىنگ قاھارىنا سىز آلىپ قايدىپسىنگىز.
- حاوا، سالغىمىزى، اۋبى دوغرى بللاپ گلىپسىنگ. خىرىنگ نامە؟
- خىرىم شول، مەن قارىپ داىخاننىنگ اوغلى، قالتامانلىق بىلەن، زات بىلەن ايشىم يوق. شول اتى ايزىنا برسە نىگىز دىيىپ، خواھىش ادە يىن دىيىپ گلدىم.
- موندان اون- اون ايى گۇن اۋنگ قووانچ قالتامان بىز اوبانىنگ مالىنى نادىپ اكىدە نىنى و بىر ادامىمىزى اۋلدورىپ گىدە نىنى سەن اشىتمە دىنگىمى؟ نادىپ قورقمان گلدىنگ؟ سىزىنگ جافارباي باتىرلارنىگىز يالى، آتابايلارنىمىزدا باتىر يوقدور اوى ادبارمىنگ؟
- مەن نامە قورقايىن؟ غەمىمدە بىر آدم بىلەن اورشان دال، اصلا ياراغ دىيىن زاتلارنى لىمە- دە آلان دال. اونونگ- مونىنگ يىرنى سوروپ، اكىنىنى اكىپ، اوراغىنى اوروپ يۇرن بىر قارىپ اوغلان مەن.
- اونونگ- مونونگ اكىنىنى اكىپ، يىرنى سورىپ، شئىلە بىر قارىپ اوغلان بولسانگ، اول ايگىدىش ات سانگا نامە گرگ؟ بىر يابى بولمايىرمى؟
- دوغرى بو ايگىدىش ات بولمىسا- دا، آتە ياقىن بىر يوورىك آلاشا. دادم چاروادان چمورا گلەن وقتى بار- يوق ايىكى سانى دويە سىنى بىر چاروا بايە برىپ، بىر ياشارقا شو اق بىلە گى آلىپدىر. شوندىن بارى ايلىمىزدە گزىپ يۇرن اۋرنىشچە مالىمىز. ھەر بىر قارىپ اونگوشىغى شونىنگ بىلەن ادبارىن. اونگا عرابە دە قوشيارىن، اونونگ بىلەن يىر- دە سورىۋارىن...

- حاوا، سېزىنگ شول قووانچ قالتامانگېزىنگ باشلىقلى بىلن آلنىپ گىدىلن ماللارنىڭ ايچىندە مېنىڭ
آقامىڭ بىر ماياسى- دا [دويە سى] گىدىپىدىر. شۇنى مېنىڭ ئىمە گتېرىپ بىرسىڭ، سىنىڭ آتىنىڭ
اۋزىنىڭكى، يوغىسا...
- اى، آقام، مەن اول قالتاماننىڭ دوغانى دال، قارىنداشى دال، ماينىڭ مەن اوندان نأجرە آلپ گلە يىن؟
اونچاسىنى اۋزىنىڭ بىلچىك. يات- تور، فېكر ات ...
- بولارنىڭ گورىنىڭى اوزاغا چىكىدى. آخردا مراد مايا گلەسە، ايشى نىنىڭ چۈزىلمەكچىدىكىنى بىلىپ، ايچىندىن بىر
آخ چىكىپ:
- حۇپ، اونداساغ بول- دىيىپ، چىقىپ گىتىدى. شول ۋاقت سامان تايانىنىڭ قاپدايلىندا اوت ائىپ دوران آق
بىلگە گۈزى دوشىپ، دونگان يالى بولۇپ اونگا قاراپ، بىر سالىم دوردى.
- آق بىلەك ھەم آرقاسى كېنە حالىقلى، سامان تايانىنىڭ يانلىندا اوت ائىپ دوران بىرىندىن كەلە سىنى قالدېرىپ، بىر
يولا كىنگىشە دى. تورباسىنا آرپا قويۇپ، داشارى چىقانداسا، آتىنىڭ اۋزىنى گۈرۈپ، كىنگىشە سىنى مرادىنىڭ يادىنا
دوشىپ، بىر باشىنى يايقادى. يىننە- دە يوزىنى سالىلاپ، گۈزى نىنىڭ قىياغى بىلن آق بىلە گى گۈزلۇپ، مامانىنىڭ
اۋيۇنە قارشى گىتىدى. بارىپ بولان گورىنىڭلى قارارى ماما ائىدىپ بىرىندىن سونگرا، حوشلاشىپ، اوباسىنا اوغرادى.
- گۈن اۋزى نىنىڭ يولى نىنىڭ يارىم اسسە سىنى گىچىپىدى. ھوا ھەم اونچاقلى ايسسى دالدى. جلواز يلى [آشاق يوز
بىلن قايرانىنىڭ آراسىندىن اۋسۇيان لى] يواش-راقدان اۋسۇپ دوردى. مراد كا يۇرۇپ، كا اوتورىپ، دىنچ آلپ،
گۈن باتماغا نايزا بوبى قالاندا، كۆمىش دىفانگ قوللىندا قى كۆرە سوو دپە سىنداكى قونومچىلىغا بارىپ يتدى.
- شول ېردە اون- اون باش اۋىلى بولۇپ اوتوران قووانچ قالتاماننىڭ اوباسىنا قارشى اوغرادى ...
- گۈننىڭ يارىسى باتىپ، يارىسى بولسا مرادىنىڭ اوبا بارماغىنا قاراشىان يالىدى. مراد اوبانىنىڭ يانلىندا اون- اون
ايكى سانى اۋنىق قويون- گىچى اوتلادىپ يۇرن بىر اوغلانجىقدان قووانچىنىڭ اۋيۇنى سالىنى بىرمىگىنى سورادى.
مراد آق قامىشلى اۋيۇنىڭ كىمىنى قالدېرىپ:
- گىچى ياغشى!- دىيىدى دە ايچرىك گىردى. اوچاغىنىڭ قايرا باشىندا آبوغداشىنى قورىپ، اوتوران اورتا
بويلى، قارا ياغىز، يوغىن مورتلى، بىلى جۇھر پىچاقلى، قىرقىنا قوللايان بىر آدم اوتوران بىرىندىن بىر
قوزغاندى- دا:
- گلن ياغشى، گل، يوقارى گچ!- دىيىدى. اول قووانچىدى.
- آى، بولبار شو تايى- دىيىپ، مراد اوچاغىنىڭ سول طاراپىندا اوتوردى.
- يۇرى، اوغلان، گلشىنىڭ نېردىن؟
- گلش ھەم شو ۋاقت- آ صحنە سوقىدان!

بو ايكي كلمه سۆزى اشيدن قووانچ يوزىنى تورشودىپ، قاشلارنى بورشوردى:

- من سنى كۆمىش دفة ده گۆرن ياليدىم- دا؟
- دوغرودير. اۆزوم كۆمىش دفة لى بولسام- دا، موندان باش-آلتى گۆن اۆنگ قاپىمدان آتبيى صحنه سوق قالتامانلارنىندان حال نظر بيلن كۆسه آليپ گيتدىلر. شونونگ ايزىندان گيديديم.
- نأمه آتبنكى برمه ديلرمى؟
- برمه ديلر...
- نأمه ديبأرلر؟
- سيزىنگ اول گۆنكى گتيرن ماللارنىگىزىنگ آراسىندا بير مايا بارمىش، شول حال نظرنىنگ آقاسى نىنگ ماياسمىش. شونى التىپ برأنچأم، آتبيى اۆزيمه برمىگىنى آيتدى.
- حا- آ، ايندى ماقصادىنگ نأمه؟
- مىنىنگ ماقصادىم، سيزىنگ شول ماينى مانگا برمىگىنگىز.
- اى حۇى، بالام، من اول ماينگ ايزىندا گآن كۆسىندىم.
- اى آقام، بئيله ديممه، من مانگا رحم ات. من بير قارىپ اوغلان، بير اۋىي شول ات بيلن اونگدارىپ اوتىرىن.
- مىنىنگ گۆز قووانچىم، دونىأ مالىم بولان آق بيله گيم الدن گيديأر، شو تايدا مانگا كىمك-ينكى يتىر.
- مىنىنگ سانگا كۆمه گيم شول بولار: اوتوز باش تومن پول گتيرىپ برسنگ، ماينى سانگا بره رىن، يوغسام...
- آقام، من بير قارىپ داىخان اوغلى، اوتوز باش تومه نىنگ آدينى اشيتسىم- ده اۆزىنى گۆره موق.
- او تايىنى بيله موق. شو بير، ايكي-اوچ گۆنىنگ ايچىنده شول پولى گتيرسنگ آليپ گيدرسىنگ، يوغسا،
- ايرانىنگ دويه آليان تاجرلىرى بير- ايكي گۆندن گلچىكلر، شولارا يتمىش- سگسن تومنه ساتارىن، ايزىنا قالارسىنگ.
- مراد بو سۆزلىرى اشيدىپ، بوينونى ساللاپ بيرآز فكره گيتدى:
- آى آقام! سندن كۆپ توقع ادبارىن، اوتوز باش تومه نىنگ اون تومه نىنى مىنىنگ حايطرأما گچىپ، بىگىرىم باش تومن آل- ديبىدى.
- قووانچ- دا آتاسىندان قالان مالى ساتيان يالى بولوپ، قىنانچلى- راغا- دا:
- بار سىنىگ ديه نىنگ بولسون. اما تىزراق آليپ گل، يوغسا ايزىنا قالارسىنگ- ديبىدى.
- بوليار اونها- ديبىپ، مراد قاپىنى آچىپ-آچمانقا، قووانچىنگ:
- صحنه لىرىنگ مالى حايسى طاراپا اۆزىأر؟- ديبىپ، برن سوراغىنى اشيدىپ آياق چكىدى. بير آياغى داشاردا،
- بىرى ايچرده دوران مراد:

– بىلە بىلمە دىم – دىيىپ، چىقىپ گىتىدى.

مراد يىگىرىمى باش تومن بولى نېردن و كىمدن آلجاغىنى بىلمان، بىر ساغىتلىق يولى ناھىلى گىچىپ، كۆمىش دفا ارانىنى بىلمان قالدى. اول اۆيلرىنە گلىپ، آقاسى بىلن گلىنجه سى نىنگ آغشاملىق چاينا يتىشىدى، بىر-ايكى كاسە چاينى ايچىپ، گۆرن-اشىدىنلىرىنى بىرىن-بىرىن اولارا آيدىپ بردى، سونگرا اۆز اوتاغىنا گىرىپ، يىرنە گىچدى. ايكى كۆنلۇپ يول يۇرۇپ، ماخولجا يادانى اۆچىن يىرىدن بىر-دە قوزغانمان، ارتە سى اولى قوشلۇغا چىلى ياتدى. سونگ تورۇپ، يىگىرىمى باش تومن قىرض-قاوال آلاين دىيىپ بازارا چىقىدى. پۇل دىيىپ اوچ-دۇرت دوكانا بارسا-دا، ھىچ بىرىندىن اوغور تاپمان، ايكى الى بوش سويرگۆنورتان اۆيلرىنە دولانىپ گلدى.

اۆيلرىنە گلىپ، ھىز دىمى-دە اونگلى آماندى، گلىنجه سى:

– مراد جان، الىمىز-اياغىمىز شو آدى، اول-دا گىتىدى. ايندى نامە ادە رىس؟ اودونومىزى جىنگلدىن، سوومىزى گۆرگىدىن شول گىتيرىدى. ايندى كىم گىتيرە ر؟

– آخ، گلىنجه! اونى آيتماسانا، اونونگ بىلن منىنگ اتىك ايشلىرىم كۆپدى. زىانى يوق. يوغسا-دا آقام حانى؟
– اول اۆنگرۇك اوبانگ قايرا باشىنا گىتىدى. ھىز-دە گلە نوق. آنگىرىق پامىق بىرچاغازىنا دىيىپ گىدىن بولماغا چمە لى.

– حاجان گلرۇك؟ يىگىرىم باش تومنى اۆزى بىر زات ادىپ بىلمىمىكا؟

– بىرازدان گلر، گورىنىگ ادرسىنىگىز-داغى. حاضىر باللى، بىرسى نىنگ اولوغ-آراباسىنى ياربا آلىپ، گۆرگنە سووا گىت. اۆىدە ايچماگە بىر چمچە-دە سوومىز يوق.

– بوليار، گلىنجه. من بارقام، سن ھىچ زادى قاىغى اتمە!

مراد قونگشولارى ملاعراز آقانىنگ ات-آراباسىنى آلىپ، اونىنگ اۆستۆنە بىر چىلك باغلاپ، گىتىرك سونىنىگ يارسىنى اۆزلىرىنە، يارسىنى بولسا، اولارا بىرلىك شىرطى بىلن گۆرگنە سووا گىتىدى. اوبانىنگ آشاق يوزىندىكى يول بىلن آشاق كۆفرىدىن گىچىپ، بىر يارىم ساغاتدان حوجە نىس-نىگ آشاق يانىنداق قارا كىلە اولومىندان گىرىپ، آتىنى آقارىنگ اورتاسىنا بارىنچا سوردى. آرابانىنگ اۆستۆندە دوران يىرىدىن اگىلىپ، بىرە سى بىلن چلە گىنى دولدوردى. «آل، بۇزجا!» دىيىپ، اولومدان چىقىپ، آتىنى بىر گىنگ يولا سالىپ، نوغتاسىنى آرابانىنگ قورمونا ايلدىرىپ ياتدى....

بىر-ايكى ساغاتدان باشىنى قالدىرىپ گۆرسە، اۇيام اوبا گلىپىدىر. گىتىرن سونىنىگ يارسىنى ملاعراز آقالارا بىرىپ، يارسىنى چلە گى بىلن اۆزلىرىنە آلىپ قالدى. ايزىندان ات-آرابانى التىپ بردى. گۆن ھم ماخولجا ياشىپىدى.

آغشام چاينىگ باشىندا اوتىرقالار، مراد آقاسىنا:

– اننا دادە، سن مانگا بىر يىگىرىم باش تومن تاپىپ برمە سنگ، بولجاق دال – دىيىدى.

- من نېردن تاپاين؟
- نامە اماغا آدم زمى؟ بايلارنىڭ بېرىنە بارىپ، ىنە بىر آيدان برە بىن دىسنگ، حاسىسى برىمىز دىيانىڭ؟ گۆرە بىلى، دانگ بىر آتسىن باقالى.
- ارته سى آقاسى توروپ، بازارا قارشى اوغرادى. اول بېرناچە دوكانا گىرىپ چىقدى. « پامىقلىغىنا پول بىرىنگ» دىيىپ سوران ھمە دوكانچىسىندان « پول بىرىپ بىلجك دال، مال ايسلە سنگ برە بىلى» دىين جوغابى اشىتدى.
- آخردا اوبانىنگ اىچىندە سوبتخورلىغى بىلن ياقاسىنى تانادان ايل امان حاجى نىنگ اۋيونە طاراپ يوزلندى. بىراز وقتدان يكە مرتبە لى تام بىلن آق اۋيونگ آراسىندا گزمە لۇپ يۇرن آق ساقغالىلى آدمىنگ يانىنا بارىپ، الينى چالارغا- دا قاوشورىپ، باشىنى آتىپ سلام بردى. اول « والىكىم!» دىيىپ، سلام آلان بادىنا:
- يۇرى، نامە گورىنىنگ- ىنگ بار؟- دىيىپ سورادى.
- اونچاقلى گورىنىگىم- آ يوق، يۇنە آزاجىق پولجاغاز گرک بولوپ قايتدىم.
- ناھىللى پول؟
- شو وقت بىر بىگرىبى باش تومن گرک بولدى، پامىقلىغىنا برسنگ دىيىپ، سىزدن سوراماغا قايتدىم.
- حاجى پامىغىنگ آدىنى اشىدن سونگ:
- يۇرى تاما باراىلى- دىيىپ، اونى آلىپ گىتدى.
- بو بىئل پامىغىنگ ناھىللى؟
- يامان دال، حاجى آقا، ياغشى گۆگە رېپىدىر.
- ناچە پول برسەم بولجاق؟ سونگرا پول برچكى يا- دا پامىق؟
- حالانىنگى ايسلە سنگ برچك.
- سىن بىر قارىپ آدمسىنگ، پول برمك سانگا قىنراق بولار. شو گۆن مندىن بىگرىبى باش تومنى آلسانگ، ىننە اوچ آيدان اوتوز باش تومن ادىپ برملىسىنگ، ياغشىسى پامىق براغا.
- بولبار، حاجى آقا، ناچە پامىق برملى؟
- آى، كان دال، بىگرىبى باش پوط جاغاز! (شول گۆنلر پامىغىنگ پوطىنى داىخانلاردان ۱۵/۵، ۱۶ قراندان آلىاردىلار- آخامت).
- بولبار- دا.
- آتتا حاجىنگ ساناپ برن پولىنى آلىپ، « ساغ بول» دىيىپ قايتدى. گىدە نى بارى « حاجان گلرگا، بىر زات تاپارمىقا يا- دا بوش گلرمىكا؟» دىيىپ، گۆزىنى يولا دىكىپ اوتوران مرادا پولى گتېرىپ بردى.

نېرە سېنگ قووانچىنگ اۋې دىيىپ، يولا دوشن مراد گۆنورتان قووانچىنگ اۋيونه بارىپ، پولى بردى. قووانچ بولسا چوپانىنا ارتىر مايانى سوردن آلىپ قالماغىنى تابشىردى. مراد شول گۆن گىجە سى بىلن اولاردا بولوپ، ارتە سى آق مايانىنگ ايكي اوركوجى نىنگ اورتاسىنا چاكمە نچىگىنى دوشاپ، صحنە اوباسىنا اوغرادى. اول مايانى كآتە سآپچىدىپ، كآتە ايلغادىپ، گۆن آغانسونگ صحنە سوقى نىنگ بىر اوجوندان گېردى. حال نظرىنگ اۋيونه بارىپ، مايانى اونگا برنسونگ، الينە برىلن آق بىلە گىنگ نوغتاسىندان ايدىپ قايتدى. كتىرىپ آتىنى اۋز مىخمان جايى بولان قاررى مامانىنگ يانىندا يالانگاچلادى. اۋز جانى يالى گۆريآن آتى نىنگ باش-آلى گۆن ايچىندە حورلاندىپ، بىلى نىنگ سىقىلىپ، تازى نىنگ بىلى يالى بولانىنى گۆرىپ، باشىنى يايقادى...

سونگ اونى اشىكلە دى. شول گىجە مامانىنگ اۋيوندە قالدى. ارتە سى اير بىلن توروب، دانگ آغاران واقى آق بىلە كى اۋنگۆنى آتدىرىپ اوباسىنا قارشى چاپىپ اوغرادى. يولدا اۋنگۆندىن چىقان آدم اونونگ شادىان يوزىنە باقىپ حايىران قالياردى.

گۆن اورتادان آغاندان سونگرا، مراد اۋلىرىنە گلدى. همىشە كى عاداتى يالى، آت توربا اۋيم قويوپ، آق بىلە گىنگ كلە سىنە گە يدىرىپ، ايشلىرى بىلن مشغول بولماغا باشلادى....

مراد دۇنيىنى قاچىرىار

يوقارداقى واقعدان يدى- سكىز آى گچىپىدى. كۆمىش دفا هم رضاشانىنگ قشونى گلىپىدى.

مراد بىلن دۇندى هر هفته يا- دا هر اۋن گۆندىن بىر گزك قونگشولارنىدا يا- دا باشغا وعدە جايلارىندا بىرى- بىرى بىلن گۆرە شىپ دورياردى.

يازىنگ گۆزل بىر گۆنىدى. يواش- يواشدان چىقىپ گلىآن گۆن دوملى- دوشونى نورلاندىرىاردى. اونونگ شعلە لرى بىلن اۋزلىرىنە جوربە- جور[دورلى] رنگ آلان بولوتلار هم يازىنگ سحر شامالى بىلن گۆك(آسمان) يوزىندە گزە لنچ ادايدىرلىر. گۆن هم بولوتلارنىنگ آراسىندا كآ گۆرنوپ، كآ گىزلە نىپ، بوتىن جانلى- جاندارنىنگ روحنى هيجانە گتىردى. اولارا اولى بىر شادلىق باغىشلاريدى. شول وقت مراد دۇزدن يادا پ گلىپىدى. بالاق ناغىشلاپ اوتوران گلىنچە سى نىنگ يانىنا بارىپ، يادا وليغىنى يادىندان چىقارىپ، اوغرىن- اوغرىن گۆلۇمسىرآپ، اونگا باقياردى.

گلىنچە سى مرادىنگ يانىندا دورانىنى گۆرىپ، باشىنى قالدىردى. مراد پتنە- دە بىلغىردى. گلىنچە سى:

— مراد جان. نأمە بىلغىريانگ؟— دىيدى.

— آى، يۇنە ...

— اوتانما- دا ايدىر.

مراد اوتانچلیرآغا- دا یواشلیق بیلن:

- گلینجه، منی عمر بویونچا اؤزینگدن ناراضی اتمجک بولسانگ، منینگ بیر یومشوم بار، شونی بیتیرملى.
- او نأمه یوموش، آیت گۆره یلی!
- آیتسام، مانگا داقجاق بولیان بایرام قاقانگ عیالینی (بایرام اوتوز- بیر، اوتوز-ایکی یاشیندا اوچ- دؤرت آی اؤنگ یوغالان، مرادینگ دأده طاراپیندان بولان قاربنداشی) منینگ باشیمدان آیرینگ.
- آغزینگا گلله نیی اوتلاپ دورما، اونى سندن سۇرامزوق. سن یالی اوغلان، او جوره زاتلار بیلن ایشی بولمان، نأمه دییسه لر « بولیار» دییر یۆره ر. سانگا بیرى نینگ شانگنگیرداپ دوران قیزی آلپ برماگه بیزینگ دؤرد یوز باش یوز تومن پولومیز یوق. بایرام قاقانگ گلینی بولسا، بیر پول بیلن بولجاق. اول پولی هم اوراق- دؤوه گینه، قرض- قاروال آلریس.
- پول بیلن سیزینگ ایشینگیز بولماسین، اونى اؤزیم بیر زات اده رین.
- یۆرى، کیى گۆردینگ؟
- من یانگی گۆره موق، همیشه گۆریأرین ... شول مانگا بولمسا، من اوندا ...
- کیم اول بئیله؟
- اول می، اول پرمان حاجی نینگ قیزی دؤندی ...
- ویی، اول می؟ - دییپ، گلینجه سی گۆلدى.
- حاوا، شول!
- اولارا توویس ایگدیر، بیزه «قول» دییرلر. قیزلارینی برجک گمانلاری بارمی؟ اونسونگ اولار قورپلی، بآیدیر، اؤز دنگلیرینی تاپار. هیچ واقته بیزینگ یالی قاریپ بیلن قودا بولمازلار.
- قولى، ایگی بیله موق. اول قیز مانگا گۆینلی، مانگا گلجک. یا- دا اونى آلرین، یا- دا جوانلیغیی اونینگ یولوندا قربان اده رین.
- مراد جان آیدیانینگ دوغری، اما...
- اماسی نأمه؟
- سانگا اونى راضجیلیق بیلن هیچ وقت برمز لر ...
- آق بیله گینگ جانى ساغ بولسون، گلینجه!
- گلینجه سی ییلغیریب:
- گۆره یلی باقایی- دییپ، تیکیب اوتوران تیکینییه مشغول بولدى. مراد هم داشاریق چیقپ گیتدی.

- آزادان ایکی گۆن گچپیدی. گیجه سی بیلن یاغین باغسا- دا، ارتیری هوا آچیلپیدی. یر یوزینداکی اؤوشین آتیشیپ اوتوران گۆك اوتلار انسانینگ گۆونینی آچپاردی. اوبانینگ آراسی پالچیق بولوپیدی. مراد آتینی قوری راق یره چیقارماق اۆچین، اوبانینگ قایرا یوزینداکی جارلیغا ایدیب اوغرادى. اوللوقان بیر باغلی جارینگ یانینا باریب، آق بیله گینگ آرقاسینی آلیپ، کچه لرینی آیریب، سیفلاشدیردی. سونگرا یان طاراپینی توتوپ، آتی نینگ یانیندا تیرسه گینه سۆیه نیپ یاتدی. اول همیشه دوزاق قوروپ قوش توتیان یرینده ایندی آتینی باقیاردی. بیر-آز سونگرا مراد یوقاریق قالیپ گرلیپ دورشونا اۆزیننه قارشى گلیان قیزی گۆردی. اؤز-اؤزیننه: «ای، شو قیز دۇندی بولایسادى!» دئیپ، گۆزینی شونگا دیکپ دوردی...
- بو قیز دورا- بارا یاقینلاشپاردی. مراد هم اؤز یانیندان: «شول میقا یا- دا دالمیقا؟» دئیپ بیلجک بولپاردی. آخری اونونگ دۇنددیگی اۇشگار بولوپ، بگنجیندن بیر یرده دوره بیلمان، اللرینی بیر- بیرینه سورتیاردی. دۇندی نینگ اگنینده قاناویز دارایسی باردی. باشیندا قیزیل سووی بریلن قوببالی بۇریگی نینگ آشاغینداقی قارا اۇریم ساچلاری نینگ بیر اۇرومینی قولاغی نینگ سیرتیندان، بئیله کیسینی بولسا، اۇنگۇندن قوببرپیدی. شول قارا ساچلارینگ اووچلارینی بولسا یازینگ تازە اچیلان گوللری بیلن بیله یتیشن گۆوسلری نینگ اۇستۇنده ساللاپدی. اینده، یولدا گلیشیننه ییغنان کۆمه لکلریندن ایچی دولی آقجا یاغلیغی باردی. اول شول گلیشیننه گۆلۆمسیراپ:
- مراد سئمسینگ؟ – دئیپ، اونینگ یانینا گلدی. مراد بگینجیندن گۆزلرینی اوینادپ:
- نیردن گلیارسینگ؟ – دئیدی.
- دوین اۇیلان ماللارا دئیپ، قویون اۇستۇنداکی اویا گیتیدیم، شوندان گلیشیم...
- اونداء، سن یادانسینگ، گل شو تایدا بیرآز اوتورایلی – دئیپ، یانینداقی گۆك اوتونگ گوررأك یرینی گۆرکزدی. دۇندی- ده:
- مراد، گۆرسه لر یاغشى بولماز – دئیپ، یاریم قورقولى، یاریم ناز بیلن، اوغلانینگ یانیندا اوتوردی. مراد:
- دۇندی ییزینگ ایشیمیز نأجره بولارقا؟..
- نأجره بولار نأمه؟
- من حۇل گۆن گلینجمه آیتدیم: « یایرام قاقانگ عیالینی اولسم- ده آجاق دأل» دئییدیم. « دۇندیی آجاق» دئییدیم.
- دۇندی حاولیقماچ حالده مرادینگ الیندن توتوپ:
- سونگ اول نأمه جوغاپ بردی؟ – دئیدی.
- اول آخر سوزینده: « اول ایگ هم باى، ییز یالی قول هم قاریب دایخانه قیزلارینی برمزلىر» دئیدی.

— دۇندى مونىنگ سۆزلىرىنى اشىدىپ، قاشى بىلن گۈزى نىنگ آراسىنى ياقىنلاشدىرىپ، بىر آخ بىلن باشىنى سىلكە لىدى...

مراد سول الى بىلن قىزىنگ الينى توتوپ، ساغ الينى ھم بوينونا اوراپ، دوداغىنى اونونگ دوداغىنا ياقىنلاشدىرىپ، اۋزىنە چكىندىن سونگرا بىر اوغشوق آلىدى. دۇندى ھم اوتانىپ، باشىنى آشاق سالىپ دىنگىرگىندى. مراد:

— يۇرى، دۇندى نأمة فكر ادايانگ؟

دۇندى گۈزىنى اونىنگ گۈزىنە دىكىپ:

— نأمة فكر ادايانىنى اۋزىنگ بىلمە يأرمىنگ؟— دىيدى.

— حاوا، ايندى باشغا چأره يوق. دۇندى سنى مانگا راضىچىلىق بىلن برجك دأل لر. اونگا گۇرا (آق بىلە گى الى بىلن گۈركىزىپ)، گل، آق قوشا مونىپ قاچايلى— دىيدى.

— يوق، مراد سونكى يامان بولار. اۋزىنگ بىلىانگ بىزىنگ حالقىمىزىنگ عاداتىنى: شو جورە ايشلىرىنگ اۋستۇندە نأچه قانلار دۇكولىپ، نأچه آدم اۋلىار.

— يوق، دۇندى، بىز اولارا تاپدىرمارىس. سن آرقايىن بول...

— بوليار، اوندا قاچايلى!

— حاچان؟

— سن حاچان دىيسىنگ، من حأضىر!

— اوندا بو گۇن آغشام دأل، ارتىر اننا گىجە سى، ياسسى واقتى.

— بوليار، من نىردە بولايىن؟

— سن ارتىر آغشام ياسسى آدان چكىلن واقتى (اوبانىنگ قايرا يانىندا بولان ايكى سانى ماشىنلى دگىرمەنە الينى اوزادىپ)، شول ايكى حارازىنگ آراسىندا قى يوسغانىنگ [دپە جىگىنگ] يانىنا گلىپ دورارسىنگ. من- دە آق بىلە گى ايه رلأپ گلرىن، سونگ قاچارىس.

دۇندى:

— بوليار، اوندا من گىدە بىن— دىيىپ، كۇمە لكلىجە ياغلىجاغىنى الينە آلپ، گىتىدى. مراد مونىنگ اىزى سورە آتىنى اشىكلأپ، اۋىلرىنە قايتدى ...

مراد اول گۇنى گىجە سى بىلن، بوينونا يوكلأن ايشىنگ گلجە گىنى فكر ادىپ، قورقى و ھىجان قارىشىق بىر سۇيونچ بىلن گچىردى. ارتە سى توروپ، بو ايشلىرىنگ ھمە سىنى گلىنچە سىنە آيتدى. گلىنچە سى ھم مونىنگ سۆزلىرىنە اھمىت برمان: «بلدىرگأپ يۇرمە» دىيدى ...

اول گۆن. گۆن قولاقلاپ دريا باتدى. مرادىنگ بىر ساغىلىق واقى بىر گۆن يالى بولوپ، هېچ اۆتمە دى. وعدە واقى بولانقىراپدى. مرادىنگ- دا يوره گى نىنگ تېترە مە سى باردىقچا آرتىاردى. گۆنىنگ ياشان يىرىدىن قارا- قارا بولوتلار اۋرىپ، اشاق بىلن ايلرىنگ آراسىندان اۋسىان «دشته وه» يلى اۋسماگە باشلادى. مراد هم آتىنى آلىپ، وعدە لاشان يىرنە بارىپ، دۋندى نىنگ انتظارىنى چكماگە باشلادى. دۋندى دن هېچ بىر نشان يوقدى. اول بى قرار بولوپ، اۋز يانىندان اۋزى هىنگلنماگە باشلادى:

يوره گىم كورسىلده يار،

« يارىم» دىيپ كورسىلده يار،

هر سىسە تىرسىلده يار،

گلمدى، يارىم گلمدى.

انتظارىن چكىارين اۋزىم،

قويوپ يولدا قوشا گۆزىم،

زاردان دولى هر بىر سۆزىم،

گلمدى، يارىم گلمدى.

اول مىنسە گۆترر آق بىلك،

بو ايشده يوقدىر بىر تىلك،

حايران قالسىن قەبە فلك

گلمدى، يارىم گلمدى...

مراد هنىز آيدىمىغىنى قوتارماققا دۋوشىلداپ، الى بوقجالى دۋندى گلىپ يىتتى.

— بولاورى، باسىمراق قاچايلى!— دىيپ، مرادىنگ الينە ياپىشىدى. چىنگسۇپ دوران ياغىنا ازىلن باشىنى مرادىنگ اومزونا داياپ: — يادادىم— دىيپ، اولودان دمىنى آلدى. اول هنىز دمىنى دورسە مۇنكا، مراد آنا مۇنىپ، سونگرا اليندن توتوپ دۋندىنى- دە آردىنا آلدى. آتىنى اوبانىنگ يوقارى يانىندان سورىپ، يوقارقى كۆفرىدىن گچىپ، دۋندا:

— قايم راق اوتور، يافىش مندىن— دىيىدى- دە، سونگرا نىردە سىنگ اومچالى يولى دىيپ، آتىنى غورغونلادىپ سورماگە باشلادى.

بولار اوبادان مآخولجا آرانی آچدیلار. يول بويى سويى گوررینگلره قيزيشيپ بارباردىلار. آق بيلك بولسا يولدان چيقيپ، يول كنارىندا اوتلارى باسالاپ، شيغيردايپ بارباردى. بيرآزدان مراد آتینگ آياغى نینگ شيغيرداسىنى اشيدىپ: «ويى، يولدان چيقيپديرىس» دىيپ، آتینگ جلويى ساقلادى. شول وقت آق بيلك آياغى بيلن ير قازىپ گۆيه «سيزىنگ باشىنگىزىنگ آخرى حايير بولجاق دال» دىين معنيده بير كىنگشه دى. شول ماحال هم مراد بير زارين چالينيان چوپان تويدوگى نىنگ سسىنى اشيتدى.

– بو تويدوك، چوپان تويدوگى. يولى شوندىن سورايلى، يوغسام آزارىس، هوا قارانگى – دىيپ، آتینگ باشىنى تويدونگ سسىنه قارشى اؤيوردى. بيرآز يۇرانلرىندىن سونگ، اوزاقدان يوزىنى گۇنگه توتوپ اووله يان بير ايتىنگ سسى اشيدىلدى. دۇندى:

– مراد، گل بارمايلى، چوپانىنگ قوبون ايتى يارق بولار – دىيدى. مراد:

– ايتدىن هم آدم قورقارمى؟ – دىيپ، گىديبرىدى. بيرآزدان بو سس ياقىنلاشىپ، ايتىنگ يورتوپ گليانى بىلدىردى. مراد اونونگ قاراسىنى گۇرمسه-ده، اؤز فونگشولارى نىنگ ايتلىرى نىنگ آدلارنى بير-بير توتوپ: «بۇوسر، ساقار ...» دىيپ قيغىرماغا باشلادى. قاپلانگ يالى گورلۇپ گليان ايت هم «بۇوسر» سسىنى اشيدىپ، گۆيه اؤز قۇشداش چوپانلارىندان بيرىدىر اوى اديپ، قويروغىنى بولاپ، آتىنگ آياغىنا گلدى. سونگرا بولارىنگ اؤنگۇنه دوشوپ، اؤز قوشلارنىنا آليپ گيتدى. بيرآز يۇرۇپ، قوشدا اوتوران بير چوپانىنگ يانينا باردىلار. مراد:

– سالامالىكىم – دىيدى. چوپان سالامىنى آليپ:

– يۇرى، نىرك باربارسىنگ؟ – دىيپ سورادى.

– اومچالى اوباسىنا.

– ايسم بوتايىق ناما گلدىنگ؟

– يولومى ييتىرىپ گلدىم، مانگا بير يولى گۇركىزىنگ.

چوپان:

– يۇرى، من سىزى يولا سالايىن – دىيپ، بولارىنگ اؤنگۇنه دوشىپ گيتدى.

بيرآزدان چوپان:

– اينه سانگا، اومچالى يولى – دىيپ، اولوقان بير آق يولى گۇركىزدى. مراد هم:

– ساغ بول! – دىيپ اوغرادى. يولوندا قرقى اوباسىندان گچىپ، جارلارىنگ آراسى بيلن اومچالا يتدى. بو

اوبه تاقمىن دۇرت بوز، باش بوز اۋى و تامدان عبارت بولوپ، تاملارىنگ بيرناچه سى اروپا اصولينده دىكىلن

ايكى-اوچ مرتبه لىدى. گۇرگن آقارى-دا اوبانىنگ ايلرى يوزىندىن گىرىپ، آشاق يوزىندىن چىقىپ گىدياردى.

اوبانىنىڭ ئورتاسىدا جىڭگال ئاڭا جىندىن سالانان بىر كۆفۈرى باردى. مەراد كۆفۈرى نىڭگىن ئول يوزىنە گچىپ، دأدە سى نىڭگىن كۆنە دوستى بولان نۇزىرىنڭ اۋيونىنڭ يانىنا بارىپ، آتىنى باغلادى. دۇندىنى ايزىنە تىركاپ:

— گچچ ياغشى!— دىيىپ، اۋيە گېردى. اوجاڭىنڭ قايرا باشىندا تىرسە گىنە سۋيە نىپ پاتان اللى-التمىش ياشلى بىر آدم:

— گلن ياغشى، گل، مەراد جان!— دىيىدى. بولار اىچرىك گېرىپ اوتوردىلار. نۇزىر آقا:

— يۇرى، اوغور حايرىلى بولسون؟

— اوغور- دا حايرىردىر— دىيىپ، مەراد اوتونا-اوتونا نۇزىر آقانىڭ يوزىنە باقىپ، بىر يىلغىردى.

— بو ناچار كىم؟

— مەراد نأجرە آيتجاڭىنى بىلمان، گولمىسرادى.

— حأ، بىلدىم اىندى. كىملىردن اول.

— پىرمان حاجى نىڭگى قىزى.

— نأمە راضىچىلىق بىلن برمە دىلمى يا- دا كآن پۇل ايسلە دىلمى؟

— سبأپ كآن، يانگى ايكىسى ھم يوق دأل.

— نأمە سبأپ؟

— شو واقته چىلى آرامىزداقى يامان عادات بولان اىگ- قول مىستلە سىنى سن بىلمە يارمىڭ؟

— حأ، مەراد جان ... ياغشى ادپىسىنڭ. اونونگ يالى بولسا، من دررو ملا گتيرىپ، نىكا...

مەراد:

— بولىار، من اوندان سورايىن— دىيىپ، دۇندى نىڭگى يانىنا بارىپ:

— ياشولى نىڭگى آيدىيانىنى نأحىلى گۇريانگ؟

— يوق، مەراد، گلە- گلماڭ قىسسائىلى، ارتىر بولايسىن— دىيىدى. مەراد ھم:

— بولىار اونونگ يالى بولسا— دىيىپ، نۇزىر آقا گلىپ آيتدى.

— اول گىجائى مەراد- نۇزىر آقانىڭ اوغولونىڭ اۋيونىدە، دۇندى ھم نۇزىر آقانىڭ اۋز اۋيونىدە ياتىرىپ، گچىردىلەر.

— ارتە سى جايدان سونگ تويونگ اوغرونا دوشماگە باشلادىلار. نۇزىر آقا بازارا بارىپ، گرگ- ياراق زاتلارنى آلىپ

— گلدى. گۆن ھم قوشلوق بولويدى. نىكاح قىدىرماغا دىيىپ، ملانىڭگ ايزىندان آدم ايرىدىلەر. بىرآز واقتدان اوزىن

— بويلى، آررىغىرغا- دا بىر ملا گلدى. اول دملە نىپ قويلان چاينى اىچىپ، نىكاح قىماغا باشلادى. ملا اىچىردە بىر

— تويار عرب سۆزلىرىنى آيدىپ اوتىردى. داشار- دا ھم گلەن- قىزلار اۋيە سۋيە نىپ دوران آدملارى قايىپ. قايچى

شېرقىلادىلار...

دۇندى نىنگ اجە سى اورتا ياشان پاتما اۋتن آغشام ياسسى نمازىنگ ايزى يانيندا دۇندىنى يوقلادى. دۇندى دن ايكى ياش كيچى بولان قىزىنى: « بار، دۇندىنى چاغرىپ گل» دىيىپ، قونگشولارىنا ايردى. اول دۇندىنى تاپمان گلدى. اوندان سونگ: « بار، دايزانگلارى گۇزلۇپ گل اوند» دىيىپ، دايزالارىنا ايردى. قىزجاغاز دايزالارىندان هم تاپمان، اۋورلىپ گلدى. دۇندى تاپىلمان سونگ، پاتما داليران يالى بولوپ: « بو ساچى كسىلن نىراك گىدنكا؟» دىيىپ، كايىنماگە باشلادى. مونىنگ بىلن قاناحاتلانمان اۋزى داشارىق يورتىدى. « حاى دۇندى!» دىيىپ، بىر-ايكى يولا قىغىردى. اۋز سسىنە هيچ بىر يردن جوغاپ آلابىلمانسونگ، يىنە ايچرىك گىردى. اۋنگكىدن- دە بتر جانى توتوپ اوغرادى. اونونگ:

- حى، واى، قىزىمنىگ باشىنا بىر ايش گلىبىدىر!- دىيىپ، چىغىرماسىنا قونگشولارى يىغناندى. اولارىنىگ بىرى: «قويون اۋستۇنە گىدندير»، يىنە بىرى: « گلينجە لرىنە گىدندير» دىياردى. پاتما بۇورە بارىپ، دۇندى نىنگ بوقجاسىنى گۇزلىدى، گۇرسە اول- دا يوق.
- امن سويدى حرام بولسون، بىرى بىلن قاچىبىدىر!- دىيىپ، اۋنگكىدن هم بتر قىغىرماغا باشلادى. دۇندى نىنگ دأدە سى پرمان حاجى گلىپ:
- نأمە بار؟- دىيىپ، گنگىرگىندى. پاتما هم اونىنگ اۋستۇنە دوفولىپ:
- واى، ساچى كسىلمىش دۇندى بىزىنگ يوزىمىزە قارا سورتويدىر!- دىيىپ خىر بردى. پرمان حاجى هم يوزىنى تورشودوپ، دىشلىرىنى قىچىرداتدى. اويشن ياناشىق قارىنداشارلى نىنگ يانينا بارىپ:
- من بىلن دوغان بولسانگىز، اول كىم بىلن قاچان بولسا، شونى اۋلدورىپ، قىزى هم آتىنگ اۋنگۇنە باسىپ گتىرىنگ!- دىيىپ بوپروق بردى. اولارىنگ هم هر حايسى بىر يانا گىتىدى. آر-عيالىنگ قاھارلارى كۇششمان، گىجە لرىنى ياتمان گچىردىلر. دانگ آتدى. پرمان حاجىنگ قاھارى هم آغشامقا گۇرأ كمە لىپىدى. اول چاينى هم اىچمان، گزمە لۇپ يۇرگا، اۋتن آغشامقى بوپروق برن آدملارىندان بىرى گلىپ، آت اۋستۇندە دوران بىرىندن، دۇندىنى مرادىنگ اومچالا آلىپ قاچاندىغىنى خىر بردى. مونى اشىدن پرمان حاجى:
- حاى، حرامزادە، اۋز دنگى بىلن- دە قاچماندىر. منىنگ بوتىن آبراىى دۇكدى - دىيىپ، آخونىنگ[بلكى آخمادىنگ دأدە سى رجب آخون بولسون. آگ.] يانينا گلىپ، بولان زادىنگ همە سىنى آتدى. آخون هم:
- ايندى ماقصادىنگ نأمە؟ نأمە اتملى؟- دىيدى.

پرمان حاجى:

- آخون ايشان، نأمە سى يوق، حكومتىنگ اۋستى بىلن بىر ايش اتملى!
- اونونگ يالى بولسا بوليار. من حاضىر حكومتە[حاكىمە] بىر كاغذ يازايىن- دىيدى. آخون يازماغا باشلادى:

– « جناب... حكومتى كۆمىش تېھ ... پىرمان حاجى نىنگ خېرى بولمازدان، اونونگ اون آلتى ياشلى دۇندى آدى قىزىنى آشپىر داىخاننىگ اوغلى مراد آلپ قاجىپىدىر. اۇزى هم اومچالى اوباسىندا نظر آدى بىر داىخاننىگ اۇيونه بارىپىدىر.

بىزىنگ عادت و داىمىزە گۇرأ، آتا و انه سى ناراضى بولوپ دورقا، قىزى نىنگ ارە گىتمە سىنى خلاف شرع بىلىپس و اوندان باشغا هم كۇنە دن گلىان تۇركمن عادتىنە گۇرأ، قول اوغلى بولان مراد ايگ قىزىنى آلپ بىلمە يار. اونگا گۇرأ، اولارى كتىرىپ، قىزى آتا-انه سىنە برىپ، اوغلاننىگ هم قانون- شرىغات يوزى بىلن جزاسىنى برمنگىزى، شرىغات يولى بىلن سورايارىن.

آخون...»

آخون يازاننان سونگرا، ينه بىر گزك اوقىپ، حاظى پىرمان حاجا بردى. اول هم جوبسىندان اون قىران چىقارىپ، آخوننىگ اۇنگۇنە سويشىردى. سونگرا دوغرى حكومتىنگ اداراسىنا قارشى گىتىدى. [بو اداره حاضىرىكى فلكه نىنگ آشاق ياننىدا يرلىشأردى- آ. گ.] بىرآز ماحالنان ايكى مرتبه تآمىنگ باسغانچاغى نىنگ ياننىدا دوران بىر نظامى نىنگ [ژاندارم] ياننىنا بارىپ:

– ممكن مى؟ – دىيدى.

– ممكن.

پىرمان حاجى يوقارى چىقىپ، بىر اطاغىنگ قاپىسىنى آچدى. النى قاوشىرىپ، سجده ادبأن يالى بولوپ، باشىنى دىزىنە ياقىنلاشدىردى- دا:

– سالامالىكىم – دىيدى.

اۇستۇنە ياشىل ماهوت دوشە لن مىزىنگ آرقاسىندا اوتوران اورتا ياشان، اورتا بويلى آياغى آمىركان ادىكىلى، اگى انگلىس اوركت (overcot) گە يىملى بىر افسىر باشىنى آتىپ، سالامىنى آلدى.

پىرمان حاجى الى بىلن اوزادىپ، كاغذىنى اونگا بردى. افسىر اوقىپ بولاننان سونگرا:

– شو ساعت – دىيىپ داشارى چىقىپ، بىر نايبە (استوار. گ) شو ساعت آطلانماسىنى ايكى گزك بوپردى.

سونگرا ايچرىك گىرىپ، پىرمان حاجا:

– من نظاملارا بوپردوم. سن هم سردارلىغا، يول بلدى اوچىن بىر آدم بر – دىيدى. پىرمان حاجى:

– بوليار – دىيىپ چىقىپ گىتىدى.

اۇيونه بارىپ اۇز اينىسى آمانا:

– سنى حكومتىنگ [حاكىمىنگ] يانينا قوشچاق، ايكى نظامىسى بىلن گىتملى – دىيدى. ياشى قرقره قولايان
آمان بولسا: «بوليار» دىيپ، آتىنى ايه رلدى- ده، حكومت اداراسىنا گىتتى. اول بارسا، ايكى سانى اتلى نظامى
اونىنگ گلرئنه حاوولغىيپ، قاراشىپ دوردى. آمان بارىپ اولارا قوشولاندىن سونگرا، حكومت [حاكىم].
نظامىلارا بوپروق برىپ:

– بارىپ ايكىسىنى هم توتارسىنگىز. قىزى بو تۆركمىنىنگ الئنه برىپ، اوغلانى بولسا، الئنى دانگىيپ، آتىنگ
اۋنگۆنه باسىپ موندا گلرسىنگىز!

بو اوچوسى آتلانىپ، اومچالا قارشى اوغراديلار. گۆن هم قوشلوق واقتى دى. بولار بىر- ايكى ساعت چمه سى
يۇرۇپ، اومچالا باردىلار. آمان، نظرىنگ اۋيونى اۋنگدىن تانىباردى. شونىنگ اۋچىن گۆنى اونونگ اۋيونه باردىلار.
آمان قامچىسى بىلن اشارت اديپ، قاپىدا دوران آدملازدان اوچ سانسىسى يانينا چاغىردى. اولارا آتلارنى
توتدورىپ، اۋزلىرى اۋيه قارشى اوغراديلار. شول واقتدا نكاح قىلىپ، قايچى شارقىلادىلىپ دووردى. قايچى
شارقىلادىپ دورانلار، دررو قايچىلارنى بىغناپ، اۋيه گىردىلر. بولار- دا شولارىنگ اىزى يانيندىن تفنگلرئنه اوق
سورىپ، اىچرىك گىردىلر. ملا سسىنى قويدى. اىچردا كىلر قىق- دا واق بولدى. اىچردن مرادى تاپا بىلمان،
ايتىكلۇپ نظر آقانى داشارى چىقاردىلار. « مرادى تاپىپ بر » دىيپ، حايبات آتدىلار. اۋنگلرئنه سالىپ، مرادىنگ
اوتوران قونگشى اولرئنه قارشى گىتدىلر. بارىپ اول اۋيه گىرسه لر، مراد بۇورده پۇكىنگ يانيندا اوتىردى. آمان
اشارت اتدى. نظامىلار اوتوران يرىندن مرادىنگ الئنى آرقاسىنا دانگىدلار. اونى تفنگ قونداغى بىلن اوروپ،
داشارى چىقاردىلار. اۋرىك (örük) اۋىده [دورموشا چىقيان قىزىنگ ايلكىنچى گزك گتىردىلىپ اوتوردىليان اۋى]
قامشىنگ آراسىندىن مرادىنگ بو حالئنى گۇرىپ دۇندى هم اۋزى نىنگ گۆز باشلارنى ساقلايىلمان قىغىرىپ،
بۇورىده اوتوران يرىندن يره سرىلدى. آمان گلىپ، اونى هم ياتان يرىندن الئندن توتوپ، سوپراپ داشارى
چىقاردى.

نظامىلار مرادى نظر آقانىنگ اۋيونىنگ يانيندىن آتىنگ اۋنگۆنه باسىپ، آلىپ قايتدىلار. نظر آقانىنگ اوغلى و
دوغانلارنى: « واخ، ياراغلاريمىزى بىغناپ آلمادىق بولسادىنگىز، بو بىگناه بىگىدى آتىنگ اۋنگۆنه باسىپ گىده
بىلمزدىنگىز » دىيپ، دىشلىرىنى قىجادىپ، باشلارنى بولاپ قالدىلار. شول واقت اولارىنگ يانيندا اۋزىنى
سويتخورلىغى بىلن بللى ادن باغشى نىنگ اوغلى- دا دووردى. اول بولسا: « باغشى اتدىلر، اۋز دنگىنى قاشىسىن.
اونونگ- مونىنگ قاپىسىندا گزىپ بۇرن بىر قول، اۋزىنى قول اوغلى دىرىن دىبه نوق، بىر اىگىنگ قىزىنى آلىپ
قاچپار. اول كىم، اولار كىم؟ بو تايدا بلشويك لىك، كمونىست لىك يوق آخرىن، قول اوغلى يا- دا گزىپ بۇرن بىر
قوللوقچى بىرى نىنگ شىنگنگىرداپ اوتوران قىزىنا اۋيله نر يالى » دىيدى.

نظامىلار مەرادى ئالپ گىدنلەردىن يارىم سەئەت سونگرا، ئامان ھەم دۇندىنى ئالپ اوغرادى. بىر سەئەتتەن قىرغىغىنىڭ ياندىدا ئوتوران ئۇلارنىڭ بېرىنە گىلپ دوشدى. بو يردە گۇنىڭ باتماغىنا قاراشدى. گۇن باتىپ، اينىگىرك قارالاندىن سونگ، ئامان دۇندىنى يەنە- دە ئاتى نىڭ ئاردىنا ئالپ اوغرادى. شول گىلىشىنە ئونى ئۇلارنى كىتپىدى. دۇندى قورقوسىندىن يانگا ساندېراپ، ھېچ كىمىڭ يوزىنە سىر ادە بىلمەن، دوبرلە نىپ ئۇلارنى نىڭ يوقارى بۇورىندە الينى يوزىنە توتوپ ياتدى. شول وقت اجە سى گىلپ:

— ئا، ھىرامزادە! ساچى كىسەن! بىھىيا!— دىيىپ، دۇندى نىڭ بۇورىنە بىر گىزك مەكەم دەپدى...
مەراد داغى ھىكومتىڭ تامى نىڭ ياندىدا گىلپ دوردىلار. ھەككى ھىكومت باشلىغى نىڭ ئۇزى گىلپ، مەرادى بويدان- باشا بىر سىنلادى- دا نىظامىلار ئونى توسسەغە تەمكىلىگى بوپىدى. ئولار ھەم مەرادى قاپىسى قاراوللى بىر ئامبارا سالدېلار. ئامبارنىڭ دالەغى يىر، بېرىڭ ئۇستۇنە بولسا بىر-ايكى سانى كۇنە، بىرتىق كىم ئاتىلپىدىر. ئامبارنىڭ ايجى قارانگىقىدى. يوقاردا بىر يردە الينىڭ ئاسى يالى دىشىكىدىن گۇن شەلە سى دوشوپ، ئونونگ بىر بورچونى چالاجا ياغتىلدىردى. مەراد شول بورچدا ياتان بىر ئادەمنى سايفاردى:

— كىمىڭنىڭ؟— دىيىدى.

— مەن دىرىن، گىلپىر!— دىيىپ، بىرلەن جوغابى ئالدى. مەراد ئۇز-ئۇزىنە: «بو بىر تانىش سىس- دە!» دىيىپ، ئونگا قارشى يۇرىدى. بارىپ گۇرسە، ئول ئۇز تانىشى قىر-قىر باش ياشلى خىدر ئادلى داىخان بولوپ چىقىدى.

— خىدر ئاقا، سەن باردە نامە ايشلاپ ياتىرسىڭ؟

ئونونگ توتولاندىن مەرادىڭ خىرى يوقدى.

— ئا، مەراد جان، كە يىقىنە ياتارىمىڭ، بىر ئاللىمىڭ ئادەن ايشىدىر- دا.

— كىم ئول ئاللىمىڭ؟

— اشىدىر بولساڭ، مەراد جان، مەن ئۇتەن ياز بىر سودىگەردەن پامىقلىغىنا دىيىپ بىر ئوتوز تومەن ئالپىدىم. ئۇتەن

ئىنل ھەم قوراقلىق بولانى ئۇچىن پامىغىم گىلمدى. ئونونگ پامىغىنى بىرىپ بىلمىدىم. شۇندىپ ئونگا بىرگىلى

بولوپ قالدېم. ئول «بولومى بىر!» دىيىپ قىسسەدى دوردى. تانگىرى گۇن بىرسە، ئۇستۇمىزدەن ئايرىلمادى.

ئادىپ ئوز جىك؟ نىردەن پول تاپچاق؟ بىر گۇن گىلپ مانگا ئاغزىندەن گلە نىنى ئايتدى. ئۇزىنىڭ بىلىنىڭ، ئول

بىزىنىڭ داللىمىز قورىبانى، مونىڭ گىپىنە جىداپ بىلمەن، الى نىڭ تىرسى بىلەن بىر چالدى يانگىقىنى. ئول بولسا

شوندان گۇنى گىدىپ ھىكومتە ئىزىدا بىلانىدا. «فلانى نىڭ باش ئاتار تىڭنى بار، گىزلاپ قويۇپىر»

دىيىپ شوغوللاپ مەن. ئۇزىنىڭ بىلىنىڭ- دا ھىكومتى [ھەككى]. سودىگەر بولانى ئۇچىن ئونونگ سۇزىنە

ئاينانبار. شونلوق بىلەن شو گۇن ئون دۇرت گۇندىر، مەن توتوپ قويىيىپىدىرلار. ھەر ايكى گۇندەن: «تىڭنى

گىتەپ بىر» دىيىپ قىسسەلارلار ...

– واخ، بو ظالملاړينگ اليندن حاجان قوتاريلاقاق؟ – ديبپ باشيني ساللادى.

مراد:

– اى، حدر آقا بو ظالملاړينگ هيچ انصابى يوق. جوبيسى ايكي ريال لى آدمى گورسه لر، بوتين ناميسلاريندان گچجك بو انصافسيرلار.

حدر:

– دوغرى آيديارسينگ، مراد جان! يۇرى اونسونگ، اۇزينگ ناحيلى بولوپ بو ايت ياتاغيئا دوشدينگ؟

مراد هم آيدايين، قارداش، سن دينگلگه ديبپ، باشدان گچن ايشلرينى بيرين-بيرين آيدىپ بردى. حدر:

– واخ، مراد جان، يالنگيشيپ سينگ-آو. نامه اوچين اومچالا قاچيارسينگ؟ قايراق اترگه قارشى

قاچمازلارمينگ آخريين. اول تايييق گچيپ، بلشويكلرينگ اداراسينا اۇزونگى بير آتى بيلسنگ، آزاد بولاردينگ.

ماقصادينگا-دا يتردينگ. حايبپ، اوغلانليق اديپسينگ. گورگندن شو ظالملاړينگ اليندن اۇبلى-

ايشيكلى اترگه، اسنغولا قاچيپ آتيان داىخانلارى گۇريپ يۇرسينگ آخرى.

– بيلمأنديرين، آقام. آلنيپ قاچيلما عاداتى كۇپدن بارى بيزده بار بولانسونگ، هر يئلدا ناچه آدم شنيدىپ،

آليپ قاچيپ اۇيله نن سونگ، منينگكى هم اوغرونا بولار ديبپ فكر اتديم-دا. نأبيله يين بئيله بولجاغيى.

– يوق، مراد جان، بو آيدايانينگ دوغرى دأل. آليپ قاچماق اۇنگدن گليان هم بولسا، شول دؤورده-ده

سنينگ يالى قارىپ، گويى-قواتى از بير داىخان، قورپلى هم طيفاسى زور آدمينگ قيزىنى آليپ گيده

بيلمزدى. اما اونونگ ترسينه ولين بولياردى. زيانى يوق، باشه گلگه نينى گۇز گۇرر، بير واقت بيز هم آزاد

بولاريس، شوندا بيز-ده آقاليق اده ريس...

بولار شو حيللى گوررينگلر بيلن گۇنى ياشيرديلار. سونگ كۇنه جه كليمينگ اۇستۇنه گه يملرينى دوشأپ ياتديلار.

اولار اووقا گيدن وقتى حاكى ايكي نظاميى ايزينا تيركأپ، قاپيدان بير آق يوزلى، گرشى درجه لى استوار الى پانارلى

ايچريك گيردى. اول اوقلاپ ياتات حدرى آياغى نينگ اوچى بيلن دورتيپ اويانديردى. اونى يئننه قيسساپ اوغرادى:

– سن دوغروسىنى آيت، تفنگى گتيرىپ برجكى، يا يوق؟

– آقا جان، منده تفنگ نامه ايشله سين؟ منده تفنگ بار ديين آدم سيزى آلدأپدير.

– سن يئننه بوينونگا آلاچاق دألئى؟ اگر بوينونگا آلماسانگ ... – ديبپ، جوبيسندان باشان بارماق يوغينليغيئندا

اوچ سانى بير قارشى بويلى آغاچ چيقاردى. – جزانگى شونونگ بيلن برملى بولجاق – ديبپ، نظاميلارا حدرينگ

الينى توتماقلاريني اشارت اتدى. حدر نايب-ينگ اليندأكى آغاچلارينگ اوينونا اوزال بلد بولمانى اوچين، اونگا

اوغرين-اوغرين باقياردى. نايب حدرينگ سول الينى ديزى نينگ اۇستۇنده قويدى-دا، حاكى اوچ آغاچينگ

بيرينجيسىنى اونونگ سؤيه م بارماغى بيلن اورتا بارماغى نينگ آراسينا، ايكنيجيسىنى بولسا اورتا بارماق بيلن

اوغول حاجاتىنىڭ، اوچونچىسىنى ھم اوغول حاجات بىلن گۈل بېسى نىڭ آراسىنا سالىدى. جوسىندىن بىر بۆلك يوپ چىقاردى، اونونگ بىلن آراسى آغاچلى بارماقلىرىنى ماکام سارىدى. سونگرا يوفىنگ بىر اوچىنى بىر نىظاما، بئىلە كىسىنى ھم اول بىرسىنە توتىدىرىدى. سونگ نايىب حدرە قاراپ:

– اينە، گۆز يارمىنىڭ، تىفنگ- يىنگ بارلىغىنى بوينونگا آلىپ، گىتېرىپ بىرمىنىڭ، بو جزا دوچار بولجاق سىنىڭ- دىيدى.

حدر دىلى توتولان يالى بولوپ قالدى. نايىب نىظامىلارنى طىنابى چىكىملىرىنى بوپوردى. اولار بولسا بىر- بىرى نىڭ يوزىنە سىرادىشىپ، ايكى يانا چىكىمگە باشلايدىلار. حدر ھم جىداپ بىلمان، تاولانماغا باشلايدى. اولارنىڭ چىكىملىرى بىلن حدرنىڭ بوغونلارى يارىلىپ، اوندان قان چىقىپ اوغرادى. حدر بىچارە بوينونى ايكى طاراپا تاولاپ، الينى اۆزىنە چىكىپ چىغىرىدى. بىردن مراد سوچى اويقودا ياتان يىرىندىن حدرنىڭ سىسىنە اوياندى. حدرنىڭ جزالاندىرىلىپ اوتوراندىقلىرىنى گۆرىپ، جىداپ اوتورىپ بىلمدى. دىشلىرىنى قىچىردايدىپ، يومروقلارنى دوودى:

– آخ، ظاليملار، نامە اديارسىنىڭىز؟- دىيىپ، اولارنىڭ اۆستۆنە دوفولدى. بارىپ نىظامىلارنىڭ ھر حايسىنى بىر يانا آيرىدى. ايزىندان اۆزى بىر بورجا چىكىلدى. نايىب- يىنگ قاھارى گلدى. «اورىنگ!» دىيىپ، نىظامىلار بوپروق بردى. نىظامىلارنىڭ بىرى تىفنگ غونداغى بىلن قورساغىنا اوروپ، مرادى يره بىقىدى. نايىب مرادىنىڭ يانىنا گلدى- دە، اونى آياغى بىلن دىفپ- دىفپ كە يىفدىن چىقىدى. ايزىندان ھم:

– حۇپ، سىنىڭكى بىلن مىنىڭكى بىلى بولسون- دىيىپ، نىظامىلارنى ايزىنا تىركاپ، قاھارلى چىقىپ گىتدى.

يوقارقى واقىعادان باش- اون گۆن گچىپىدى. حدرنىڭ يىكجە اوغلى بولان بردى، دادە سى نىڭ بىگناھ يره توتولىپ، سانسىز جزالارا دوچار بوليانىنى حكومتىنىڭ [حاكىمىڭ] يانىندا سۆزى گە چاچىك باى و دوكانچى قارىندا شلارنىنا آيتسا- دا، ھىچ نىتىجە آلمان، اوبانىنىڭ بىلى تا جىرلىرىندىن بولان طواق- يىنگ يانىنا دىيىپ، اۆپلىرىندىن چىقىپ، آشاق باقا اوغرادى. بىراز واقتدان اوللوقان ايكى مرتبە تامينگ اوياندىنا ايكى- باقا گزمە لاپ يۇرن اورتا ياشلى، اگىن- باشى غورغون آدمىنىڭ يانىنا باردى:

– سالامالىكىم، طواق دايبى.

طواق:

– والىكە السىلام. حا، بردى، كۆكمى، غورغىن مى؟ دادىنگىن نامە خىر؟

– حاضىر- ياغشى بىر خىر يوق. دوين يانىندان بىر توسساغ چىقىپ گلدى. اول: «ھر كىمە بىر حىلى جزا بىرأرلر» دىيدى. ايندى حى بىر چارە بولمازىمىقا دىيىپ، سىنىڭ يانىنگا گلدىم.

- چاره سى بولسا بولار ولين، خرچى- ده كۆپ بولار.
- نأتجك داغى. اۋيوميزده نامأميز بولسا شونونگ يولونا قويارسى. بىر كۆنه رأك پالاس بىلن، بىر حاليمىز-آ بار.
- شونى خرچ ادملى بولار- دا. قاراش شونى چىقارىپ آللى.
- بوليار، اول حىلى بولسا، من- ده اليمده بارىنى اديپ، گۆره- يىن. يوغسان- دا يانگقى دىيان زاتلار يىنگىزى بازاردا ساتارسىنگىزى يا- دا منىنگ دوكانىمدا قويارسىنگىزى؟
- حايسى ياغشى بولسا، شونى اتملى بولار- دا، يۆنه، قاراش، دأده مى باسىمراق خلاص اتملى.
- اوندا شئىله: حالينى-آ دوكانىما كتىرىپ قولى، پالاسى هم تىزرأك الت- ده، بازاردا سات - بو گۆن آرا بولجاق خرچينه صرف ادر يالى.
- بوليار اوندا، ساغ بول، طواق دايى- دىيپ، بردى گىتىدى.
- طواق زاتلار ايه بولانسونگ، حدرى خلاص اتمگىنگ چاره سىنه گىرىشىپ اوغرادى. آرادان ايكى- اوچ گۆن گچدى. ايكىندى واقى طواق قلعه بگى نىنگ [نظامى حاكىم] اۋيونه قارشى اوغرادى. گۆنىنگ سونگقى شعله لرى دوشىپ يىلدىرايان آرنانىنگ آنگرى طاراپىنا گچدى. ايكى مرتبه لى تآزه تامىنگ اۋستۆنه چىقىپ، ماوى قاپىنى قاقدى. ايچردن: «ممكىن، گل» دىين سۆز اشدىلدى. طواق ايچرى گىرىپ، سلام برىپ، باشىنى اگدى. اۋستى كىتاب- كاغذلى خط يازىلغان مېزىنگ آرقاسىندا اوتوران، گردنى ايكى يىلدىز پاگۆنلى (درجه لى) نايب سلام آلىدى- دا، اوتورار يالى ير گۆر كزدى. طواق اوتورانسونگ، بو ايكىسى بىر- بىرىندىن كم قالمان، گلردن- گچردن يالان- ياشرىق گورىنگلر اتدىلر. سونگرا طواق نايبه:
- جناب نايب، اگر ممكىن بولسا، ارته آغشام ساعت سكىزلرده بىزه قوناق گلنىنگىز!- دىيدى.
- باشغا كىمى چاغىرىارسىنگ؟
- باشغا- دا ايكى- اوچ سانى دىنگ- دوش يولداشلارىم بار.
- اولار كىم؟
- آى، اولار هم اۋزىم يالى سودىگار.
- بوليار اوندا، ساعت سكىزده مى؟- دىيپ، نايب قولتوغىندا قى دفترجه سىنه بللىك اتدى. طواق گىتىدى.
- ارته سى بازارا چىقىپ، مېخمانلارنى اۋچىن گرگ بولان زاتلارنى آلىشىدىرىدى. ياقىن دوستلارىندان اوچ سانى آدما- ده: « آغشام ساعت سكىزده اۋز غمىنگىز بىلن بىزه گلرسىنگىز» دىيپ تابشىردى.
- گۆن باتدى. طواق تامىنگ مېخمانلارغا مخصوص بىر اوطاغىنى حالى- حالجه بىلن بىزأيدى. ساعت هم سكىزه ياقىنلاشباردى. آيدىلان اوچ آدم گلىپ، اوطاغىنگ اورتارسىندا قويلان مېزىنگ تۆوه رگىندأكى كچه لرده اوتوردىلار. چاي گلدى، يۆنه اولار چاي اىچمان، «آقا نايب گلسىن» دىيپ، دىنگه نايب- بىنگ انتظارىنى چىكىپ

اوتوردیلار. بىردن قاپى قاقىلدى. طواق: «ايها گلدی!» دىيپ، چالت يىرىدن تورىپ، قاپنى آچدى. نایب ایزینا قانگىرلىپ، اۇزىنى گتىرن نۇكرينه: « ساعت بىرده گلرسىنگ» دىيپ ایچرىك گىردى. ایچرداکی آدملا ر آياغا قالىپ، اونا باش اكدیلر. نایب بولسا، اۇزىنه مخصوص قویولان یوقارى باشداق تىكجه ده اوتوردى. جوبسىندن یاغلىغىنى چىقارىپ، یوزىنى سوپىردى. اوطاغىنگ ایچینه گۇزىنى آیلادى. سونگرا طواق- ینگ تریاك كشىنگ چاپى یالى ادیپ، اۇزىنه قویوپ ابرن بىر استكان چاپى اورتلاپ اوغرادى. جوبسىندن كۇمىش قوطىسىنى چىقارىپ، بىر انگلىس سىگارىنى اوتلادى. كآته- كآته آغزىندان قویى توسسه قویبرىپ، اوطاغىنگ ایچىنى آلا دومان اتدى.

سونگرا: « من لرستان اورشوندا بئىله اتدىم، بلوچستان اورشوندا شئىله اتدىم» دىيپ، اۇزىنى همىشه كى عاداتى یالى، یارىسى یالان، یارىسى چىن اۇویپ اوغرادى. سۇز آرامى بىلن اولارنىنگ هرچاىسىسى ایكى- اوچ استكان چای ایچدىلر. اونسونگ نایب گۇزى بىلن طواغا اشارت اتدى. طواق دوشوندى. باشىنى آتىپ، بئىله كى اوطاغا كچدى. دررو اوپنالیان كاغذى گتىرىپ، میزىنگ اۇستۇنده قويدى. اوتورانلار شادلىقدان بىر- بىرى نىنگ یوزینه باقىپ، یتلغىرىشىدىلار. بولارنىنگ هر چاىسىسى همىشه كى یالى اویون بولجاغىنى بىلىپ، یانلارنى بىلن بیگىرى- اوتوز تومن گتىرىپىدىلر. " بیگىرىسى بىر " اوپناماغا باشلادیلار. چای یانگادان قايناپ گلدی. چای ایچه- ایچه بىر ساعت داغى اوپنادیلار. دسلاپ نایب اون- اون ایكى تومن اوتدى. سونگرا اول پوللارنى اوتدورىپ، قولتوق جوبسىندن بىر توپار اسكناس پول چىقاردى. یارىم ساعت گچمأنگأ، اولارى هم اوتدوردى. اونونگ چىرايى(یوزى) بىرنمه سوسلانماغا باشلادى... بولار پوللارنى حاساپلادیلار. نایب قىرق ایكى تومن، طواق اون اوچ تومن اوتدورىپىدىر. شونلىق بىلن كاغذى آرادان آیردىلار.

ایرانىنگ گیلان ولایاتىندا بیتیان توویدن بىشىرىلىپ، اۇستۇنه دورلى- دومن خورش سالىنىپ گتىرىلن نهاری میزىنگ اۇستۇنده قويدولار. طواق اوطاغىنگ بىر بورچوندا دوران اشكافى آچىپ، آغزى پامىق دىقىلىپ قویلان ایكى- اوچ سانى قارا چویشانى چىقارىپ، نهارینگ یانىندا قويدى. بولار بىر ساعتده یتىرمان آیىپ- ایچىپ، گۇزلىرىنى ماخول قىزارتدىلار. نهار آرادان آیرىلىپ، هر چاىسى بىر سىگار چىكندن سونگرا، نایب كاغذى آلیپ، اۇزى بانك قویوپ، گزىرماگه باشلادى. اونونگ قویان سكىز تومن بانكى بیگىرىسى دىقىقه دن اوتوز آلتى تومن بولوپ چىشىدى. بولارنىنگ گۇزلىرى قىزارىپ، یاغدايلارى آغزالىپ اوغرادى. ایلاپتا هم نایب ینگىقى. یننه بىرنمه اوپنلارنىندان سونگ، كاغذى آرادان آیردىلار. چای تازه دن قايناپ گلدی. بولار چای ایچىپ اوتىرقالار، نایب- ینگ گۇزى اوتوران تىكجه سىندن آشاغىندا قى حالچا دوشىپ:

- طواق، بو حالچانى نأچأ آلدىنگ؟- دىيدى.
- اونى موندان اون باش گۇن اۇنگ، بىر آغىلى داىخانیم باردى، شوندان بیگىرىسى باش تومن- ینگ یرینه آلدیم.

- به- حا، نه ياغشى آلداپسىنگ؟ حاقيقاتدان هم سن دنيا گۇرن، ايشىنى بىلن تاجرسىنگ. آزان آلىسىنگ.
- شونونگ يالى زات منىنگ چاقىما هيچ دوشمه يار- دا!
- جناب نايب، حامانا من شونى سىزىنگ اۇچىن آلىپدېرىن. بوپرونك، سىزه پشگش بولسون.
- آى، يوق، طواق ...
- يوق دال، سىز آلىنگ، من يئنه تافارىن.
- بولىار اوندا، من- ده اونونگ يرينه سانگا بير ياغشلىغى بىتېرە رىن.
- طواق اۋزى-اۋزىنە: « حاى، ماقصادىمە يتىدىم!» دىيدى. ساعت هم بىردن گچدى، نايب بولار بىلن حوشلاشىپ گىتىدى. اول بير ساعتدان بارى داشاردا انتظار بولوپ دوران نۇكرى بىلن، بولايلانا- بولايلانا باسغانچاقدان دوشىپ، اۋىنە قارشى اوغرادى. اۋىونە گلىپ، خانى بىلن بيراز گوررىنگ ادندن سونك، نۇكرىنە منقلە اود سالىپ گتىرمىگى بوپردى. بيرازدان منقل- ده گلدى. خانم هميشە كى عادتى بوينچا، چمدان دان وافورى چىقارپ، نايب- يىنگ يانينا گتىرىپ قويدى. نۇكر همە كرك زاتلارى حاضىرلدى. خانم وافورى نايب- يىنگ آغزىنا توتوپ بردى. نايب بو كىفى هم آز گۇرىپ، ترياگىنى- ده چكىدى. كىفىنى كۇكلۇپ، خانمىنگ گردىنە الينى قويدى:
- من بو گۇن بير حالچا قازاندىم- دىيدى.
- خانم:
- نىرە دن قازاندىنگ، رشوۋە مى يا- دا پشگش بردىلمى؟- دىيدى.
- پارە دال، پشگش بردىلر- دىيىپ جوغاپ بردى.
- بولار حالچانىنگ بگنچى بىلن ياتدىلار ...
- شوندان ايكى گۇن گچدى. نايب- يىنگ يانينا دىيىپ، طواق اونونگ اداراسىنا قارشى گىتىدى. گۇنورتانىنگ اۋنگ يانيدى. طواق آرنانىنگ ايلرى طاراپىنا گچىپ، قاپىسى « شىر و خورشىد يالاولى» [يالاول= بايداق/ پرچم] بير مرتبە لى تامىنگ اۋستۇنە چىقىپ، اول يردە دوران نظاما:
- جنابى گۇرمك ... - دىە نىندن، نظامى طواغىنگ آدىنى سوراپ، نايبە خىر بردى. نايب طواغىنگ آدىنى اشىدىندن، بو يىئل اكدىرىن پامىغىنگ خرىجىنى حاساپلاپ اوتوران هم بولسا، ايلغاپ داشارىق چىقدى. قولوندان توتوپ، گتىرىپ طواغى اوز مېزى نىنگ يانينداق تىكجە دە اوتورتدى. كۇمىش قوطلىسىندان سىگار اوزادىپ:
- حا، طواق، حوش گلدىنگ!- دىيدى.
- حوش بولدىق جناب نايب!
- طواق آلىش- برىشىنگ ناخىلى؟

- اۋز بېلىيانگىز، داياخانىنگ، بالىقى نىنگ پولى بولسا، بىزىنگ- دە سودامىز ياغشى. سىزىنگ اۋز ايشىنگىز نأحىلى، جنابى نايب؟
- ساغ بول. بو يىل اۋران ياغشى، اۋتن يىل ياربا پامىق اكدىرپىدىم، خرچىم اۋران كان بولوپ، دوشه وندىم (گېردجىم) آز بولوپدى. بو يىل بولسا ياربا اكدىرمانى، كرېنه آدم توتدوم، اونگا گۇرأ- دە اينه، بو يىل اۋتن يىلقىنگ يارسىچا- دا خرچ بولمادى- دىيىپ، نايب طواق گلمانكا مىزىنگ اۋستۇندە كاغزدا چىقارىپ اوتوران حسابىنى گۇركزدى...

طواق:

- جناب نايب، اول گۇن آغشامقى حالچانىنگ ايزىندان هىچ آدم بارمادى.
- حا، اول منىنگ يادىمدان چىقىپدىر- دىيىپ، مىزى تانگقىلدادى. اونىنچا قاپىدان گلن نظامىسىنه طواقلار گىدىپ، حالچانى كىتىمكى بوپوردى.

سونگرا طواغا:

- يۇرى، طواق، سىنىنگ مانگا برن حالچانگ يرېنه نامە بره يىن؟ نأحىلى ياغشلىق ادە يىن؟- دىيدى.
- جناب ساغ بولسون، هىچ بىر زات گرک دأل- دىيىپ، طواق اوتوران تىكجە سىنى اونگا قارشى ياقىنلاشدىرپ:
- جنابى نايب، سانگا منىنگ كىچىجىك ايشىم دوشوپدىر، شونى دوزتسە نىگىز بوليار- دىيدى.
- باش اۋستۇنە، نامە ايش بولسا. دوزلدە يىن. آيدىپ اوتىر!
- موندان يىگرىمى- يىگرىمى باش گۇن اۋنگ منىنگ ياقىن آدملارىمدان حدر ادلى يىرىنى « تىنگ- يىنگ بار» بار دىيىپ توتوپسىنگىز. اجه سى، عىالى گۇندە گلىپ، مانگا يالبارلار « شونى چىقارىپ آلىپ بر» دىيىپ. شونى سىز مانگا چىقارىپ آزاد ادىپ برسە نىگىز، منىنگ آبرايمىم ايل آراسىندا آرتىچاق. مونيىنگ اۋچىن سىزدن اوليانچام راضى بولارىن.

هىچ بىر فكر ادمان گولىپ:

- شومى سىنىنگ خواهشىنگ؟ مونيىنگ يالاق ايشلىرى من آوال بىرناچه گرک دوزە تدىم. مونيىنگ بولى شودور- دىيدى.

طواق:

- نأحىلى؟
- بىز تۇركمنصحرائى ائانىمىزدا حكومته بوپون اگمانى، اترگه قاچان تۇركمنلره بىر آدم ايرىپ، شولاردان بىرى تىنگ گىتېرپ، « حدرىنگ تىنگى» دىيىپ بىزه برىسنگ، اونى آزاد ادرىس.

- بوليار اوندا، خوش ساغ بول، من شئيدە يىن- دىيىپ، طواق نايب- يىنگ الينى قىسىپ، چىقىپ گىتىدى. اۋيونە گلىپ، اۋز تانىش سودىگەرلىرىدىن تىنىگ سوراغىنى سالىدى. بىر-ايكى گۆن گچىن سونگ، بىر سودىگەرلىك گىزلاپ آلىپ قالان تىنىگىنى اون تومن پول برىپ، آلىدى ...
- طواق باش آتارى اله سالاندىن سونگرا: «عجب بىر آبرايا دوش گلدىم، يىننە بىر حالى ايه سى بولدوم» دىيىپ، اول گىجە سى- دە بگىنىپ ياتدى ...
- ارتە سى چاينى چالا- چولا ايجىپ، الينە باش آتارى آلىپ، نىردە آدم كۆپ بولسا، شولارىنگ يانىدىن گۆز اديپ، ساللانا- ساللانا حكومتىنگ اداراسىنا قارشى گىتىدى. اۋنگۆندىن دوش گلن آدملار، هميشە كى واقتدا اۋىلرىندە ايكىدىن-اوپچىن آسلىپ دوران باش آتارلارنى يادلارينا سالىپ، باقىپ- باقىپ قالباردىلار. طواق حكومتىنگ يانىنا بارىپ:
- اينه، جناب رىئس، حدىرىنگ باش آتارى - دىيىپ، اۋزى نىنگ كۆنە دوستى بولان حكومت باشلىغىنا تىنىگى بردى. حكومت توسساغ خانە باشلىغىنى چاغىرىپ:
- شو ساعت حدىرى توسساغدىن خلاص اديپ، طواغا بر- دىيىدى.
- توسساغ خانانىنگ باشلىغى- وكىل باشى دررو بارىپ، حدىرى توسساغدىن چىقارىپ، آلىپ گلىپ طواغا قاوشىرىپ:
- طواق حوجايىن، گۆزىنگ آيدىنگ، پاپروس(سىگار) پولىنى بر- دىيىپ الينى سردى. اوتانمان، طواغىنگ برن دۆرت قىران پولونى الىپ، جوبسىنە سالىدى.
- طواق حدىرى ادىل بازارىنگ اۋستۆندىن گچيان كۆفرى نىنگ اورتاسى بىلن اونونگ اۋىلرىنە قارشى آلىپ گىتىدى ...

دۇندى نىنگ انە-آتاسى نىنگ اغلامالى گۆنى

گتيرىلىپ بۇرە تاشلانىپ، ايزىدىن انە هم بۇورىنە دىيلن دۇندى اوزاق گىجە سىنى بورولجىراپ گچىردى. ارتە سى گۆن دوغوپ- دوغمانقا، اوبانىنگ بىر بۇلە گى اوقودان اوبانىپ، بئىلە كى بىر بۇلە گى(دوكانچىلار و شونگا مىنگرشلر) هم هنىز سويى اوقودا باتىرقا، دۇندى كلە سىنى توتوپ «كللام اغىريار، بورە گىم بولانىار» دىيىپ بىرىدىن قالىدى. اجه سى بولسا مونىنگ سۆزىنە هيچ بىر اهمىت برمان، يوزىنە- دە باقمان، يوزىنى آسىپ، اۋز ايشلىرى بىلن مشغول بولوپ يۇردى. دۇندى اۋزى يارامان ياتسا- دا، ايجىدىن: «واخ، مرادىنگ حالى ناچرە بولانقا؟» دىيىپ، آخ چكىأردى ...

اونونگ حالى گۆن-گۆندە اغىرلاشىپ، يانىنى بوتىنلى يره بردى. اوچ-دۇرت گۆن اۆتدى. اوبانىنگ طبىب لرى نىنگ درمانى بىلن هم ياغشى بولوپ گىدىبىردى. كۆمىش دفة ده اۆزىنه دكتر آدىنى برىپ، قارىب-بىچاره لرىنگ قانىنى سورىپ يۇرن بىر يارىم فلدشېر[دكتر كىمكىسى] باردى. شونگا آيتدىلار. اول هر گۆندە بىر يولا كلىپ، اىگىنه اوريپ، هر سىنه دۇرت-باش تومن پول آلىپ، كىفىنى كۆكلآپ گىدىياردى. اما اونونگ كه ىفى نىنگ كۆك بولماغى، دۇندى نىنگ حالىنا يىكجه-ده تآثير اتمه ياردى. قايتام گۆن-گۆندن اجىزىلماگه باشلادى. دادە سى پرمان حاجى قىزى نىنگ بو حالىنى گۆرىپ، «آستراياتدا [حاضىركى گرگان] بىر ياغشى دكتر گتيره يىن دىيىپ، شېره گىتدى. ارادان اىكى گۆن گچىندن سونگرا، بىر دكترى آلىپ گلدى. بو دكتر هم اۆزى نىنگ درمانى بىلن دۇندىنى بىر-اىكى گۆن ساقلادى.

اوجونچى گۆن ارتىر اير بىلن توروپ، اونونگ حالىنا باقىپ، پرمان حاجا:

– بو گۆن آغشام دۇندىنى يىكه ياتىرمانگ – دىيدى. دكترىنگ بو سۆزىندىن پرمان حاجىنگ گۆزلىرى دۇرت بولوپ، اونگا يوزله نىپ:

– نآمه آيدىيانىنگ؟ قىزى مىنگ حالى ننه نگ، دوغروسىنى آيت-دىيدى.

– هىچ زات يوق، يۇنه قىزى نىگىزىنگ گۆنى دولوپدىر ...

پرمان حاجى بىلن اونونگ عىالى پاتما سۇجاشىپ آغلاماغا باشلادىلار ...

دكتر دوغرى آيدىيدى. دۇندى دمىنى زوردان آلياردى. اول بىچاره ترجه بىر گل كا، دنيا بىلن حوشلاشماسىنا

سبآپ بولان آتا-انه سى نىنگ يوزىنه باقىپ، اۆلىپ بارىاردى. آتاسى سوجاپ، انه سى بىلن اونونگ فوك يالى

يوشاق، كۆمۇر يالى قارا ساچلارىنى سىفاپ: «قىزىم، راضى بول» دىيىپ آغلاياردى. دۇندى گۆزىنى آچىپ ياتىشىنا

آتا-انه سى نىنگ و دوغانلارى نىنگ يوزىنه باقىپ، آخرق سۆزىنى هم آيدىپ بىلمآن جان بردى ...

مرادا چىبىق اورىلماغى

اوقىچىلارنىنگ يادىنداير-مراد، حدرى نايىب-ىنگ عاذاپلى الىندىن آلاندا نظامى نىنگ تىنگ قونداغى بىلن

اوريپ، مرادى يره سرنى. شوندا نظامىلارى ايزىنا تىركآپ بارىارقا نايىب، مرادا: «حوپ، سنگكى بىلن مىنگكى بلى

بولسون» دىيىدى. نايىب شول ساعتدا بارىپ، حكومتە: «مراد مى مسخره اتدى، حدرىنگ تىنگى نىنگ بار-

يوغىنى بىلچك بولوپ جزا برىپ دورقام، اونى مىنىنگ الىمدن آلدى و ...» دىيىپ، حكومتىنگ [حاكىمىنگ] يوره گىنه

مرادا قارشى اۆنگكىدىن-ده بتر بىر دوشمانچىلىق قاراسىنى سالىدى. اول گۆن حدرى نايىب-ىنگ الىندىن آلانى اۆچىن

مرادا قرق چىبىق اورىلمالى ادىلدى. مراد هم شول ياتىشىندان گۆزى غانمان، ارتە سى قوشلوق واقى توردى ...

مراڧىنىڭ توسىساغا دوشە نىنە اون-اون باش كۆن بولۇپىدى. بو مدتدە چىغ-ىزىغارلى آمباردا ياتىپ، دوزگۆنلى چاى- نەار آىىپ-اىچمىنى اۆچىن(اونگا اۆپلىرىندىن بىر دۇوم چۆرك بىلن بىر دىكىچ چاى گلىباردى)، حالى گۆن- گۆندىن آغىزلاشسا- دا، اىچىنىدە بىر ولكان(آتشفشان) قاىناپ چىقىپ، اندامى نىنىڭ قانلارنى جانلاندىرىپاردى. اونونگ گۆزلىرىدە بەار باغچە لارىنداق سوولار يالى بىر دورلىق باردى. حالى ناچە آغراسا- دا اجىزلە نىپ، زارىن لامباردى. اول بو قارانگى اۆىدە ھىچ بىر گوىچىن قورقمباردى.

بىر گۆن گۆنورتا واقى آمبارنىڭ قاپسى آچىلدى. قاپ نىنىڭ آغزىندا اوچ سانى الى ياراغلى نظامى پىدا بولدى. مراد اولارنىڭ اۆزىنى داشارىق چاغىرىپاندىغىنى گۆرىپ، اىچىندىن: «حائ، مى آزاد اتچىكلر-اوا!» دىيىپ، دررو بىرىندى توردى. نظامىلار اونونگ يانىنا گلىپ، ىنە اللرىنى بىر- بىرىنە دانگىلار. اونسونگ آمبارنىڭ يانىندا دورىان چىبىق چىكلىان آغاجىنىڭ يانىنا آلىپ باردىلار. مراد دانگىلىلى الىنى بوشاتچاق بولوپ، ياغىرىنى تونگىگە ردىپ، كوكلىرىنى قالدىرىپ، اىكى باقا ناچە اورونسا- دا، اللرىنى بوشادىپ بىلمدى.

مراڧىنىڭ يانىندا يانگى اوچ نظامىدان باشقا- دا، اونونگ اولاردان ھم اون اسسە بىر دوشمانى بولان ناىب، ىننە- دە اللرى چىبىقلى اىكى سانى نظامى باردى. چىبىقلى نظامىلار، مراڧىنىڭ اگىندىكى كۆنە جە چاگىنجىگىنى- دە سىپىرىپ، دىنگە كۆنكجە قالان مرادى چىبىق اورولىان آغاچا باغلايدىلار. مراد باشىنى قالدىرسا، كۆمىش دىفانگ بوش- بىكار آدمىلار نىنىڭ بىرناچە سى اونونگ داشىنا اگىلىشىپ دوردى. اولارنىڭ كآبىرى باشىنى بولاپ، شاقتالارنى دىشلاپ، دوران بولسا، كآبىرلىرى ىنلغىرىشىپ سر ادىشىپ دوردىلار.

چىبىقلى نظامىلارنىڭ چىبىقلارنى ناىب- ىنگ بوىروغى بىلن يوقارى قالدى. چىبىغىنىڭ بىرى ساغ، بئىلە كىسى بولسا، سول گۆزە جى نىنىڭ اۆستۆنە شاپلاپ دگدى. مراد بىچارە دىسلاپقى چىبىقلاردا سىسىنى چىقارماسا- دا، دۆرت- باشىنى چىبىقلاردان تا اون باشىنى چىبىغا چىلى «آخ لاپ» بورولماغا باشلادى. سونگ مراد اۆزىنى ىيتىردى. گۆزى يومولىپ، كلە سى ساغ گىردىننە يوكلىندى. بولار: «اىندى مراڧىنىڭ اىشى ىيتىدى» دىيىپ، اونى چۆزىپ گتىرىپ، اۆنگى آمبارىنا آدىلار. اونونگ اندامى توتوش آنا بولاشىپ، آباد بىرى قالمىندى. اول آمبارا گتىرىلىپ- گتىرىلمىنكا، اۆگاپ، قىزىل- قان بىلن قارىشىق سارى سوو قوسوپ اوغرادى. سونگ ھم توردان چىقارىلىپ، دومبالا (قايىق- ھ) سالنان بالىغىنىڭ قولغاىنى قالدىرىپ، اۆىكە نىنى چىشىرىپ، ھوا سورىشى يالى، اللرىنى قالدىرىپ، اولودان دمىنى آلىپ، بىر «اوفلە دى- دە»، حالسىز حالدە سولونى سررە لىدى ...

حدرىنگ توسىساغدان چىقارىلانىنا يۇنگسوز وقت گچىپىدى. شو ارادا اول مرادى توسىساغدان حلاص اتمىك كىرىنە دوشسە- دە پارە- پشگىش برماگە پول تاپابىلمىن، چارە سىز گىردى. بىر گۆن اىر بىلن قونگشولارى بولان پاپىزى(فىض) آخونىنىڭ يانىنا قارشى گىتىدى.

آخون يانگجا متجيددن گليپ، چاي اچيپ اوتيردى.

حدر:

- سالاولماليكيم، آخون ايشان.
- واليكمه اسسالام، كوكى، قورغينى، نامە، گورينمە يانگ- دە؟
- آى، قارىپ اونگشيق بيلن باشيما قايلاپ يۇرىن.
- يۇرى، نامە پيشە لۇپ چيقدينگ؟
- اونچاقلى بىر ايشيم- آ يوق، يۇنە حكومت پىرمان حاجى نينگ قىزىنى آلپ قاجاندا، آشپىر دايخانينگ اوغلى مرادى توتوپ توسساغا سالىپىدى. يانگقى ياقيندا هم اونگا چىيىق بارىنى اوردولار. شوندىن سونگ حاسسالاپ، شو وقت آغير ياتىر.
- ياتسا ياغشى ادبىدىر. ايندى بئيله ايشلرئنگ يانيندان بارماز يالى قاوى بولوپدىر!
- ايندى يولا بئيله ايشلر اتمز ولى، شو وقت اول حۇوۋە رە الجاسلاپ، حالى آغيرلاشيپدىر. شول يردە حاراپ بولجاق اول. آخون ايشان، حى بىر ضمانت بولوپ، اونى آلپ بولمازمىقا؟
- اونى ضمانت بيلن آلماق سانگا قالدئىيى؟ اوز قارىندا شلارى بار، قوى، شولار آلسينلار. بو گۇن سن آلسانگ، اول هم ارتىر قايراق قاچىپ گيتسە، سونگ نامە جوغاپ برە رسينگ؟
- قاچىپ گيتمە نامە ايشلاپ يۇر، آخون ايشان.
- گزىپ يۇرن باتراق/ قول، آخرين، گۇرگندىن، تۇركمنصحرادان قاچىپ گيتسە گىدىبرە ر- دا، اونونگ ايزىندا نامە سى بار.
- اول- آ آقاسى بار، قاليرسە، تويلاردا چاپايمالى آتى بار.
- بويون آجاقى سن، قاجسا، اونونگ آتىنى و آقاسىنى نينگ شونينگ يرينە الە دوشورمانى؟
- سىزىنگ ايدىانگىز نامە، آخون ايشان؟ چىقىپ اۇيلرينە گلن گۇنى شونينگ آتىنى مينىنگ قاپىمدا گۇرە رسينگ. اول اول- آ قاجماز، اگر قاجايسا- دا، آقاسى بيلن آتى گرو، من بويون آلبارين.
- بئيله جان چكىارسىنگ- دە، سانگا- مانگا اونونگ نامە خىرى بولجاق؟
- اول بىر قارىپ اوغلان، ايشان آخون. اونونگ كۇمكى مانگا اۇنگ دگدى، سىزە- دە دگر. اول مينىنگ سۇزىمدن چىقايىلمز، ادن ياغشلىغىنگىز اۇچىن، من حوكمان اوندان سىزە دگرلى بىر زات آلپ برە رين. اونونگ شول آتى ناما دىيسنگ دگر.
- بولبار- دا، اونگارىپ بىلىسم اوغرونا چىقارين. حاوا، آتى- حا ياغشى مال.
- قاراض سىز بىر غايرت ادبنگ، آخون ايشان- دىيپ، حدر چىقىپ گيتدى.

ارتە سى گۆن پايىزى آخون تازە گە يىلمىرىنى گە يىپ، اۋيوندن چىقىپ اوغرادى. شول بارشىنا حكومتىنىڭ تامى نىنىڭ باسغانچاغى نىنىڭ يانىندا گلىپ- گچن ادملارنىڭ اگىن- باشىنا باقىپ دوران نظاملارنىڭ يانىندا آياق چكىدى. سونگرا باسغانچاقادان چىقىپ، گۈنى حاكىمىنىڭ يانىنا باردى. حاكم هم شول وقت اۋزى نىنىڭ گۆرگن بويوندا اكدىرن پامىغى نىنىڭ يىغىلماغا وقتى آز قالانى اۋچىن، «ناچە پوط آلراقام، پوطىنى ناچە دن ساتارقام؟» دىيىپ، مېزىنىڭ اۋستۇنداكى كاغدى قارالاپ اوتىردى. اول آخونىڭ گە نىنى گۆرىپ، ايشىنى قويوپ:

– او- خو، حاجى آخون خوش گۆردىك- دىيىپ، اۋر توروپ، آخونى قارشى آلدى. اونى اوتورغوجدا اوتوردىپ، اۋزى هم بۇوردە دوران تىكجانى گتيرىپ، آخونىڭ سول طاراپىندا اوتوردى. قاپىدا دوران بىر نظامى يە: «ايكى استكان چاي گتير» دىيىپ بويوردى. اولار چاي باشىندا اوندان- موندان گورىنىڭ اتدىلر. آخردا حاكىم:

– يۇرى، حاجى آخون، نامە حىذما تىنگىز بار؟- دىيندە، آخون:

– اول قادار ايشىم يوق، يۇنە سىزە سالاما گلدىم. اونسونگ هم سىزىنىڭ توسساغىنىڭىزدا ياتان مراد قاتى ناخوش دىيىپ اشىتدىم. «آغزىندان قان گلىيار، اۋزى هم يامان اوسگورىار» دىيارلر. شونى مانگا ضمانتە برسىنىگىز.

– شئىلە مى، بوليار، برە يىن، اما شو شرط بىلن: «حاجان ياغشى بولاندا، يئنە گتيرىپ، بىزە تاويل برماگە سۆز برىنىگىز».

آخون:

« بوليار!- دىيىپ، حاكىمىنىڭ مېزى نىنىڭ اۋستۇندە ياتان كاغىندا اوچ- دۇرد سطر دىل حاطل يازىپ، قول چكىدى- دە، حاكىمە اوزاتدى.

سونگ حاكىم بىلن تىركە شىپ، مرادى آلماغا توسساغانا گلدى. مراد بىچارە بولسا، حاقتايت حالدان دوشوپ، هر غايراندا آغزىندان قان گلىپ ياتىردى. مراد بولارنىڭ قاپىدان گە نىنى گۆرىپ، حالىم شئىلە دىيمان يىرىندن توروپ، اولارا دوفىلدى. آخون هم: «سنى توسساغدان خلاص اتدىم، ايندى قايسى اتمە» دىيىپ، اونونگ يانىنا گلدى.

مراد ايچىپىن «حاوا- دا، اۋنگ- دە سن دالى، مى توتدوران» دىيىپ، قاباغىنى ساللادى. يئنە- دە قۇى، دوشمانىنىڭ بو فرصىتىندان پىدالانايىن» دىيىپ، آخونىڭ يوزىنە منتدار قارايىش بىلن سر ادن بولدى.

آخون اونى اۋىلرېنە گتيرىپ تافشىردى.

مراد اۋىلرېنە گلندە، آقاسى نىنىڭ اوتاغىندا سالنان ايكى دوشە- گى گۆرىپ، شاققا درلۇپ، دوران يىرىندن اۋزىنى اشاق قويوردى. اول دوشكلردە بولسا مرادىنىڭ آقاسى بىلن گلېنچە سى حاسسالاپ ياتىردى. قونگشى اۋىدن مرادىنىڭ سويتىش عىبال دوغانى بىي گلىپ:

- واخ، بالىم، گلىدىنكى؟- دىيىپ، مەردى قوجاقلادى. مەرد اۋىنگى مەردلىغىندەن الجاسلان(ھال سىز) بولسا- دا، اونونگ گۈزلىرى امىدلى بىر يالقىم بىلەن يانباردى. اونونگ آياق اۋستۇندە اوتورماغا ھالى يوقدى. دوغانى نىنگ سوراغلارينا ياتان بىرىدىن جوغاپ بىرئادى. اولارنىڭ پوللارى بولمانسونگ، مەردى اوبانگ فلدشېرنە باقىدىرىپ بىلمە ياردىلەر. مەرد گلمۇنكا اوبا تىببى گۇندە اىكى يولا گلىپ، مەردىنىڭ آقاسى بىلەن گلىنجە سىنە باقان كىشى بولباردى. مەرد گلەن سونگ، اونگا باقمىغا روغصات بىرمە ياردى. مەردىنىڭ گلە نى بارى اىكى-اۋچ گۇن گچىپىدى. ھىدر- دا طوفاقا بىرگىسى نىنگ قائلانىنى اوزمك اۋچىن، شونگا پول دىيىپ اومچالدىق سوبىخورە بارىپ، قىز پول آلپى گلىدى. گلىپ- دە مەردا قاراماغا باشلادى... ھىدرىنگ قولونى چىرمۇپ، اونونگ ھىزماتىندا بولۇپ يۇرە نىنە اون-اون اىكى گۇن گچىپىدى. مەرد گۇن- گۇندەن قىواتە گلىپ، آياق اۋستۇنە قالمىغا باشلادى. مەرد اۋزى نىنگ آزاد بولمىغا اۋچىن، ھىدرىنگ اونان اوبىنۇنى بىلبىردى، اونونگ اۋچىن- دە اول ھىدردان ھىچ بىر سىرىنى گىزىلە ياردى. بىر گۇن اىكىسى چۇلجا اوتىرقالار ھىدر مەرد:
- مەرد جان، سەن شىندى ياغشى بولۇپ بارىانگ، نأھىلى بولار، بو ظاليملار سەن يىنە توسساغا سالىسالار؟
- واخ، اولارنىڭ- دا (گلىنجە سى بىلەن آقاسىنا قولونى اوزادىپ) و سىنىڭ آرا دوشە نىنگ بولبار- دا، يوغسام...
- ھاوا، يوغسام؟
- مەرددان سىس چىقمادى.
- مەن بىلبىرىن ... مەرد جان، مەن- ا: «بىلمە موق- دا، گۇرە موقدا» دىيە رىن. آقانگ ھەم ھاسسا، اونگا- دا ھۇزىر بىر زات ادىپ بىلمىز. يۇنە اۋىنگ مەنىڭ آخونا بىر سۇزىم...
- اول نأھىلى سۇز؟
- آق بىلك مەسئە سى.
- يوق ھىدر آقا، آق بىلگى مەن اولارنىڭ لىنە دوشورمە رىن.
- اوندا نأمە ادە رىس. اۋز گۇونىڭدىكىنى ات. اوندا مەن اىكى-اۋچ گۇن اوبادا بولمايىن، آسترابادا گىدە بىن، يوغسام مانگا- دا «الى بار» دىيىپ آيدارلار.
- بولبار، يۇنە ايزىنا قالايمالى.
- يوق قالمىرىس، مەن ارتىر گىدە بىن.

حدرينگ آسترابادا دىيىپ گىدە نىنەن دىكى گۆن گچىپىدى. آخون حاكىمىنىڭ يانىنا بارىپ، شوندىن بىر باس
مىرادىنىڭ ئۈيۈنە قارشى قايتمىدى. بىيى ئۆيلىرىدىن مىرادلارغا كلىياركا، آخوننىڭ يىتىپ كلىيانىنى گۆردى. كلىيىپ، مىرادا
آيتىدى. ئوچاغىنىڭ باشىنىدا دىنگىرگە نىپ ئوتوران مىراد ھەم بىيى-:

— اجكە، ئوندا مىنىڭ ئۆستۈمە بىر زات آت. آخون ھالىيى سورا سا، ياغشى دىيىمە. «ھىچ زات ئىيىپ-ئىچە ئوق»
دىيى. «ئاياق ئۆستۈندە-دە ئوتورا بىلە ئوق» دىيى- دىيىپ بورە نىپ ياتىدى. بىيى ھىنەز جوغاپ بىرەپ- بىرمانكا
آخون ئىچىرىك گىردى. ئاياق ئۆستۈندە دوران بىرىندىن:

— يۇرى، ئوغلانلار، سىر قاولارنىڭ نە نىڭ؟ ئاياق ئۆستۈنە داغى قالىپ بىيلىلارمى؟
بىيى ياشماغى نىنىڭ ئاشاغىنىدىن پىشىرداپ:

— كلىنمىز- ئغنىمەت بار، تايغا سۆيە نىپ داشارىق داغى چىقىپ كلىيار. اما مىراد جان بىلەن ئاننانىڭ كان مازاسى
يوق. ئوچ- دۆرت گۆن بولىدى. مىراد جانىنىڭ داماغىنىدىن ھىچ بىر زات گچە ئوق. يانگى توروزىپ آغزىنا چايى
توتوپ بىردىم، كىس- كلىلامى ئىچىپ بىلمىدى. شىئىدىپ ياتىر- دا، ئادە يلى ...
— ئى، غايغى اتمانگ، ياغشى بولار انشا ئاللاھ - دىيىپ، آخون ئىزىنا دۆندى.
آغشام دوشىدى. مىرادىنىڭ يۇرە گى ئىنە- دە دۆندىنى ئىيىپ قاچچاق گىچە سىندىكى يالى بولوپ دونگكۈلدە ياردى.
اما بو گۆزك ھەمە ھىركىتىندە بىر ھىلى آغىرلىق، يواشلىق باردى. اول ئىلكى آغشامدان چىرانىنىڭ ياقىلمازلىغىنى- دا
اجكە سىنە تابشىرىپىدى.

مىراد ئوبانىنىڭ ھوروزلارنى نىنىڭ ئىلكىنىچىسى قىغىران سونگ، بىرىندىن توروپ، گە ئىنەپ، بىيلىنى كىندىر قوشاغى
بىلەن ماخول قوشادى- دا، ئىھ رىنى ئىيىپ ئۆيدىن چىقىپ، ئق بىلگىنىڭ يانىنا ئوگرادى. آخىردا ئوت ئىيىپ دوران آطى
نىنىڭ ئارقاسىنى ئىيىپ، ئىھ رىنىڭ ئاشاغىنىدا قوبولىيان ئىكچە تىكە لىتىگە كچە سى بىلەن قالتاپ، ئىنە- دە ئۆيلىرىنە
گلىدى. ئۆيلىرى بىلەن ھوشلاشىپ، ئق بىلگىنىڭ يانىنا دولاندى. ئۆستۈنە مونىپ، ئوبانىنىڭ ئاراسىدىن ئىتىنى
يواشراغا- دا سورىپ، ئوبانگ يوقارى باشىنا چىقىدى. اول شول تايىدان ئتدان دوشوپ، ئتى نىنىڭ باشىنى تازە دن
ماخول چىكىپ، يانگادان ئتلاندى. قايرا طاراپ ئوزاللىپ گىدىيان چارلارنىڭ ئاراسىدىن ئوتوپ، ئق بىلگە نىنىڭ
باشىنى بوشادانسونگ، دوز مىداندىن چىكىلەن ئترە گىنىڭ ئق يولونا دوشىدى...

۲۳ فورىيە ۱۹۲۹

۲- گۈزل جانينگ آجى تالە بى

كۆمىش دۈفە گەمرك رېئىسى نىنگ اورونباسارى مختارينگ لاشى گىجە سى بىلن ارتىر قوشلۇغا چىلى ايدە گىسىز چاشىپ ياتىردى. اونى يولاغچىلار گۆرسە لىر- دە، حكومت آدملارىنا ايتماقدان چكىنياردىلر. آخردا اوبا آراسىنى ايسىرغانىپ يۇرن نظمىە لردن بىرى اشىدىپ، اۋز باشلىقلارنا خىر بردى. [اول وقت كۆمىش دۈفە دە شىرىانى بۆلۈمى آچىلىپىدى. اونگا «ادارە نظمىە» دىيىردىلر. نظمىە لره آجان- دا دىيىردىلر. بو ادارە سونگرا ياپىلدى- گ] نظمىە باشلىغى بىرناچە آجانى بىلن مختارينگ اۋلن يىرنە بارىپ، اونونگ لاشىنى يورغانا دولاپ، ماشىنە سالىپ، شىرە آلىپ قايتدى. اولار قانلى يردن ھنىز آرانى آچمانقلار، يولونگ سول طاراپىندا سالننن بىر توممە گىنىگ اۋستۈندە دىكىلن چۆبونگ باشىنا قىسىدىرىلىپ قويلان پھلوى تلىگىنى گۆرىپ، ماشىنى ساقلادىلار. نظمىە باشلىغى دوشوپ، اول تلىگى و تلىگە قىسىدىرىلىپ قويلان آق كاغدى آلىپ، شوفرە «تىز سور» بوپروغىنى بردى. ماشىن شول بادى بىلن كۆمىش دىفانىنگ قايرا باشىندان باشلاپ، اىلرى باشىنا چىقىان گىنىگ كۆچە دن گچىپ، نظمىە نىنگ قاپىسىنا بارىپ داياتدى. شول گۆن نظمىە طاراپىندان گىزلىن ھم آچىق آجانلار لارا شو ايشىنگ اۋستۈنى آچمالى دىيىپ قىسسارغى بوپروق بىرلىدى. آجانلار اىكى طاراپا چىرىپىنسالار- دا، ھىچ بىر زات الە دۇشرىپ بىلمە دىلر. اۋىلأئە ياقىن حكومت طاراپىندان نظمىە اداراسىنا شو اشاقداق ماضموندنا بىر خط گلدى:

آقاي رېئىسى نظمىە!

شو خطى آلن ساغاتىنگىزدان باشلاپ، گىزلىن تۇركمن آجانلارىندان بىرناچە سىنى چاروا اوبالارىنا اىبرملى دىنگىز يالى، حوجە نىس، اومچالى و باشغا گۆرگن بوى اوبالارىنا ھم بىرناچە سىنى اىبرىپ، مختار حانى اۋلدورە نى تاھماقدا، بار- يوق گويجونگىزى قويلونگا!

بو كاغذداق بوپروغا گۆرأ، شول يىرلەر بىرناچە نظامى اىبرىلسە- دە، نتيجه دە ھىچ بىر زات بولمادى. يۇنە شول چاروا اوبالارا گىدن نظمىە لىر بىرناچە چاروانى توتوپ، اۋنگلرىنە سالىپ آلىپ گلىاركلر، كۆمىش دىفانىنگ قايرا باشىندا «ساتلىق خان» قونومچىلغىنا يتىلرىندە، اىكى گۆن بارى دوزدە بابان قالان يابىسىنى گتىربان آرازى ھم شول چاروالار توپارىنا قوشوپ، ادارە آلىپ گتىردىلر.

نظمىە نىنگ زندانى نىنگ قاپىسىندا توتولوپ گتىرىلنلرىنگ يانلارىنى دۆكىدىلر. آرازىنگ يابىسى نىنگ اشىگىنى ھم بارلادىلار. اولار بو توسسارلرىنگ بىرى نىنگ قولتوغىندان بىر پىچاق و يابى نىنگ تۇرباسىندان قانا بويالان يوزى اىكى سطر خطلى كاغذدان باشغا زات تاھمادىلار.

توتولان چاروالارینگ ایچیندن بیرناچه سینی کۆمیش دفأنینگ بایلاری نینگ بیرى: «منینگ دوغانیم»، بیرى: «منینگ دوستوم» دییپ حکومتدن دیلأپ آلدی. کرپه کش حوجه قلى مختومقلی اوغلى بولسا: «میخمانیم» دییپ، آرازى دیلأپ آلقاق بولوپ، حکومت هم نظمیة اداراسینا بیر-ایکی یولا عرضه برسە-دە، جوغابینی آلیپ بیلمدی.

آراز ایچی قاپ-قارانگقى تآمینگ بیر بؤورینه چآکمنجیگینى دوشأپ یاتیر. اونونگ توتولماغى شهرینگ ایچینه داویل سالدی. کؤپ آدم آرازینگ بو ایشدن خبرى نینگ یوقدیغینی و اونونگ مختاری دویوندن تانیماپانیدیغینی آیدیشسالار-دا، بیر- یاریم انصافسیز، وجدانسیز، آرازآ شخصی قارشى آدملاز:

«بلکم، آراز اؤلدوریپ، اول قیزینگ اؤجونى آلاندير» دییپ، گپ یایراتیاردیلار. بو دوغرودانام تهمتدی. اول گؤنینگ ارتیری آراز سوراغا چکیلیپ باشلاندى.

سوراغى:

- آدینگ نأمه؟
- آراز.
- آتانگ آدى نأمه؟
- آتام نأما گرهك، اول اییأم اؤلیپ گیدن آدم.
- سنینگ اؤلیپ-گیدندیگی بیلن ایشینگ بولماسین، سورالیان سوراغا دوغرى جوغاپ بر!
- سیز مندن نأمه سوراپارسینگیز، سیزینگ مى نأمه اؤچین توتانیدیغینگیزی من بیلمه یأرین. من اؤز ایشیم بیلن گزیپ یؤرن بیر دایخان.
- سسینگى کس، دوغرى جوغاپ بر- دییپ، سوراغى أدیکلى آیاغى بیلن تآمینگ دوشه گینی دفیپ، یوزینی تورشوتدی. آراز بولسا، أشاقى دوداغى نینگ بیر قاپدالراغینی یواشرآغا- دا دیشلأپ، سوراغچینگ قاهارلى صفاتینا باقیپ، آجى بیر ییلغیریب، باشینی یایقادى. تگه لك تلپگی نینگ بویرالارینی سیلکه لدی، اما سونگ بو گؤلۆمسیره مه اونگا گؤز یاشلاریندان هم بتر تأثیر اتدی: چونكى اول بو ییلغیرمانینگ امیدسيز بولماغینی باشیندا اویلاپ اوغرادى. آراز سوراغى نینگ یؤزینه باقیپ:
- آتامینگ آدى آمانگلى- دییدی.
- نیرده اوتورپارسینگیز؟
- آلتین توقماقدا.
- کسى- کأرینگ نأمه؟
- دایخانچیلیق.

- كۆمىش دىققا نامە ئۇچىن گىلدىنگ؟
- دوكانچى حاجى ملادان بوغدايلىق پول آلدىم. بو يىل بىزىنگ طاراپلاريمىزدا قوراقلىق بولانى ئۇچىن، اكىنيم بىتمائىسونگ، ئۇزىپ بىلمە دىم، گلن اكىشىدە برە يىن» دىيىپ كۆپ يالبارسام- دا بولمادى. آخردا: « منده زات يوق، نامە اتسنگ ات» دىيىپ آيدامدا، حكومتە عرضە برىپىدىر. حكومت هم ۱۵ گۇن موندان ئۇنگ مىن چاغىرىپ: « حاجى ملانىنگ پولونى يىگىرىم گۇنىنگ اىچىندە هر ىردن بولسا- دا تافىپ بر» دىيىپ حكم اتدى. شول حكى ىرىنە يتىرمىكدن ئۇترى گلىپ، دوين حاجى جومادان گويز پامىق ىنغىمىنا دىيىپ پول قرض آلىپ بردىم...

آراز سىسىنى كىسدى. سوراغچى سوراغىنى دوام اتدى:

- كۆمىش دىققا چاچان گىلدىنگ؟
- دۇرت گۇن موندان ئۇنگ.
- دۇينكى مۇنىپ گلىان يابىنگ كىمىنىكىدى؟
- ئوزومىنگى.
- اونونگ تورباسىنا كاغدى چاچان سالىپدىنگ؟
- هىچ چاچان.
- سوادىنگ بارمى؟
- آز- كم بار.
- حانى شو كاغذە يازىپ گۇر- دىيىپ، مىزىنگ ئۇستۇندە ياتان بىر بۇلك كاغدى قارداش(قلم) بىلن آراز اوزاتدى.
- نامە يازاينى؟
- نامە يازسانگ شونى ياز.
- مىن بىلمە يارىن.
- حانى، اوندا آيدايىن- دىيىپ، اوتورغىچىنى اونگا بىر قارىش ياقىنلاشدىرىپ: - ياز: ازە نى ازملك، البتە شودور حاق، ايتە، بولدى جزانگا ملحق.

آراز:

- آقا، من مۆننگ يالى كۆپ سۆزى يازىپ بىلمە يارىن- دىيىپ، قىلى بىرناچە گزك قاپدالا سويشوردى. اينگ
آخرده مېزىنگ اۆستۇندە ياتان ساپانجانىنگ نظمىيە باشلىغى طاراپىندان اله آلىنىپ، اۆز مانگلايىنا دىرە
مگىندن سونگ، يارىسى دوغرى، يارىسى اكرى ايكي سطرى زوردان يازدى.
- حوپ، ياغىشى!- دىيىپ، نظمىيە باشلىغى كاغدى جۇبسىنە سالاندان سونگ:- بوليار، حاضىر نهار واقى
بولدى- دىيىپ، آرازى يىننە توسساغحانا ايرمك اۆچىن، قاپىدا دوران ايكي سانى نظمىيە سىنى چاغىردى.
اولار تفنگلىرىنى شاقىردادىپ، آرازى اۇنگلىرىنە سالىپ يانگى اوغراپدىلار. بىردن سوراغچىنگ گۆزى آرازىنگ
چاكمه نى نىنگ سىنىنداق قانا دۇشوپ:
- بارى دور، اول قان نامە؟- دىيىپ سورادى.

آراز هم:

- دوين بازاردان مىخمان يريم اۆچىن بالىق آلىپ گلىپىدىم، شوندىن دگن قان- دىيدى.
- بالىغىنگ قانى بولسا، نامە اۆچىن يوومانسىنگ؟
- يادىمدان چىقىپىدىر.

آراز يىننە شول اۇنگكى توسساغ جايا سالىندى. بو گزه ك، قاچىپ زات اتمە سىن دىيىپ، ال-اياغىنى هم باغلاپ،
قاپىسىندا قاراويل- دا قويدولار. آراز شول دالاعى ايزغارلى، ديوارلارى مۇى- كلپلى گۆن بوپى بىر دۇمۇم آرفا چۆرە گى
و بىر يوودوم سوو بىلن اۆزىندىن بىرناچە آى اۇنگ توتولوپ، ياتىرىلانلار بىلن يىننە اوچ گۆنى گچىردى. آرازدان هر
حىلى يوللار بىلن سوراغ اتمە لىر- ده، اونگا بوپون آلدىرىپ بىلمە دىلر. آراز مختارىنگ اۆلن گۆنى، دۇزدە اۆزباشىنا
قاون يايىسىنى هم قاراماغا حال- حركىتى بولمان، مىخمان يىرىندە قىزدىرىپ ياتانىنى، مىخمان يىرى نىنگ
ماشغالالارى و قونگشولارى نىنگ ايچىندە يكه بىر سۆودىگار قوربان دان باشغالارىنى شايات گتىرىپ
تصديقلادى.

دۇردۇنچى گۆن گىجائىنگ يارىندا آستراباد نظمىيە اداراسى طاراپىندان گىزلىن گلن قىسسالى كاغذ نتيجه
سىندە، كۆمىش دفة نظمىيە باشلىغى، گمركى مختارى اۆلدۇرئلىگىنى آراز بوپوننا آلدىرتماي دىيىپ، اۆز اورون
باسارىنا اۆزىل- كسىل بوپوروى بردى. اول ايكي سانى نظمىيە بىلن توسساغ جايا اوغرادى. دوران قاراويلا قاپىنى
آچدىرىپ، ايچرىك گىرن سونگ، ديواردا آسىلغى دوران پانارىنگ ايشىغىنى قالدىردى- دا، ايچىرداكى توسساغلارنى
سانادى. سونگ اول الى-اياغى زنجىرلى آرازى باشغا بىر بوش كىچىرأچىك اۆيە التدى.

آراز بىر بورجه چكىلىپ، داشدان يُونولان هيكل يالى بولوپ، سسىنى چىقارمان، بولارىنگ اۆزىنى بو يره گتىرمە
لىرى نىنگ نتيجه سىنى گۆزلە ياردى. اول بولار يالى دوشمانلارنى نىنگ حىلە لىرىنى اۇنگ كۆرىپ، اۋورنمە دىك
بولسا- دا، تولقونىپ آتىپ دوران يۇره گىندىن اۆستۆن چىقىپ، سس-اينسىز بولارىنگ قارشىسىندا دووردى.

نظمیە باشلیغی نینگ اورونباساری نینگ بویروغی بیلن ایکی سانئ نظمیه، آرازی چۆکه دۇشورپپ اوتورتدیلار.

اورونباسار آرازینگ قارشیسیندا دیزی نینگ اۆستۆنده اوتوردی:

- آراز، دوغروسینی آیت. سانگا بیر زات بولماز. مختاری نامە اۆچین اۆلدوردینگ؟
 - من دوغروسینی آیدامدا اینانما یارسینگیز. مختاری اۆلدورمک-أ بئیلە- دە دورسون، حتی من اونونگ یۇزینی- دە گۆره موق. سیز منی یکە، طاراپسیز قاریپ بولانیم اۆچین حورلایارسینگیز.
 - اۆلدۆره نگینی آیتجاق دألغی، اوندا کۆپ جزالارا دوش بولارسینگ.
 - اتسە نگیز ادرسینگیز، ہمیشە بئیلە- دە بولوپ دورماز.
- سوراغی یئنە بیرنأچه سوراغ برسە- دە، اونونگ بوینونا قویوپ بیلمدی. اینگ آخردا یانینداق نۆکرلرە آرازی یالانگا چلاتدیرپ، اوزین تکجأنینگ(نیمکت) اۆستۆنه بیقیدردی. ایزندان اونونگ بدنی نینگ بیرنأچه یرینی شول تاغتا باغلاتدی. آراز بیرنأچه گزک ایکی- باقا اورنوپ، قارشیلیق گۆرکزجک بولسا- دا، زنجیر بیلن باغلی بولان ال- آیاغی پأسگل بردی. آخردا اول گۆزلیرنی قیزاردپ، یوودونپ، سسینی چیقارمان یاتجاق بولدی؛ اما اونونگ ایچیندە قاینایان ولکانا(آتشفشانە) شول آغیر ماکأم بدنی تآپ گتیرپ بیلمان تیتراپ، ال-ایاقلاریندا بولان زنجیر حالقالارینی شاغیرداتیاردی. نظمیه نینگ اورونباساری اختیارسیز اوسونجی(افسونگر) یئلانینگ زهرلی آغزینا دوشن بیر قوش یالی گۆرمک ایسلە دیگی آرازی حیلە گار بیر تیلیکی نینگ تورینە دوشن بیر شیر شکلیندە گۆرن سونگ، ایمە نیپ چکیلبیرآگە- دە دورسا- دا، وظیفە سینی یۆردماگە باشلادی.
- اول جوبیسیندن ایکی سانئ بیز(اولی اینگنە) چیقارپ، آرازا یوزلە نیپ:
- اینە بوین آلماسانگ، سانگا بریلجک جزا- دیدی. آراز سسینی چیقارمان، گۆزینی بیر آچپ، بیر بوموپ، دیشلرینی قیجیرداتدی ...

مختارینگ اۇجینی آلمانغا گلن عیال دوغانی

دوغانی مختارینگ اۆلومی نی ایکی گۆن موندان اۇنگ اشیدن خورشید خانم بندرگز مفتخورلاریندادی. اول اۇزی نینگ اجتماعی دورموشی و گۆزلیگی بیلن بندرگز رئیس نینگ و اولی نایب لارینگ یانیندا سۆیوملیدی. اول اربنی بندرگزده باشلیق و بای بار بولسا، یانینا ایبرپ، چاروالاردان مختارینگ «اۇجینی» آلماقدا کۆمیش دفه حکومتی نینگ و نظمیه باشلیغی نینگ اۆستۆنه کاغذلار ایبرتدردی.

کۆمیش دفه نظمیه باشلیغی اۇزی نینگ زور قوی و «ادرمئلیگی» بیلن اۇنگ ایکی یئلاپ بندرگزە نظمیه باشلیغی بولوپ ایشلاپ، بندرگز آقالاری نینگ یانیندا اۇز آدینی چیقارپیدی. اول خورشید خانمینگ آری نینگ کۆپ

ایشلرینی بیتیریب بریب، اونونگ بیلن بیرلیکده کۆپ اویونلار اویناپدی. اول، اولار بیلن یاقیندان تانیشدی. سونگقى يئللاردا هم هر آیدا یا- دا هر ۲۰ گۆندن خورشید خانمدان ساوغاتلار آلیاردی. خورشید خانم آری بیلن بیرلیکده دۆین «عربه لازم» دیپ، کنتلرینگ اوغلانلاری نینگ آغزیندان آلیپ گتیریلن ایکى مشك یاغ بیلن بیرنأچه کیلو پنیرى هم بیرنأچه تاویغى پایتونه سالیپ، ایر بیلن کۆمیش دفأ اوغرادى. دۆرت- باش ساعت گچندن سونگ، قویروغى دۇویگیلى دۇر آته قوشولغى پایتون بیلن کۆمیش دفأنینگ ایلری باشیندان گېردیلر. بولار شأهرینگ بیرنأچه کۆچه سینى گچن سونگلار، نظمیه باشلیغینگ اۆبونه باردیلار. یانگجا اداراسیندان گلیپ، اۆزی نینگ داشى فرانسه مودالى(مد فرانسه)، ایچی انگلیس فورمالى تآمجاغزینگ اؤنگۆنده گزمه لآپ یۆرن نظمیه باشلیغى بولاری قارشیلادی. خانى نظمیه باشلیغینگ عیالی اۆز اطاغینا آلیپ گیتدی. ارباب هم نظمیه باشلیغى بیلن بیر اطاغا گېردى. خانمینگ گېرن اطاغیندان بیرآز وقتدان سس اشیدلدى. پایتوندان آری بیلن طبیغاتینگ گۆزلیگینه توماشا ادیب، گۆلیپ گلن خانم آغلایاردى. گلیشیرینه دینچ آلاق اۆچین یولدا دوشنلرینده، داغلارینگ جلگه لریندأکی دورى آقار سولارینا جوبسیندن هینجبلر چیقارپ آتیپ، شول هینجبلرینگ سسینه قاه- قاه ادیب گۆلیان خانم ایندی آغلایاردى.

حاوا، بو آغلاماق «اۆچ» آلاق اۆچین آغلاماقدى. باشغا اطاقدا بولسا، ساغ- سلامتلیق سورا شیپ، مختارینگ آیات- دعا اوقالاندان سونگ، تاییارلانان نهار بیلن اشکافدأقی سوشه لر بوشادیلپ، قوی گۆررینگه گیدیلدى. ارباب، نظمیه باشلیغینا باقیپ:

- آقا، یانگی خانمینگ سسینی اشیدنسینگیز، شول مختارینگ اۆلومینى اشیدنن باری، بیر- ده گۆزینی یومان دألدير. گیجه- گۆندیز آغلاماق بیلن، بیرنأچه گۆندن باری داماغینی دوزوولی ایین- ده یوق. گۆن- گۆندن حورلانیپ یوق بولوپ باریار.
- علاجى نامه، نامه اتملى؟
- علاجى، شول تاپیلان اۆلدوریجینی جزالاندیرمالى.
- حأضیر تاپیلان اۆلدوریجی یوق، گمان بیلن بیرنأچه سینى توتویدق، اولاری- دا بیرى: «منینگ دوغانیم»، بیرى: «منینگ آتام» دیپ تانیشلاریمیز آلیپ گیتدیلر. شو وقت الیمزده یکه بیرى قالدی، اونونگ هم هنیزه چنلى بوینونا قویوپ- دا بیله- مزوق، گلجکده- ده بیلمه دیم- دأ.
- شونونگ بوینونا آلدیرمالى. اول اتسه- ده، اتمسه- ده کۆپ یرده شونونگ آدی چیقپیدیر. خانم داغى یۆریته شونونگ یۆزینی گۆزیپ، شونونگ اۆلومینده بولوپ، ناحیلی جزاسینه یتیشدیگینى گۆرمك ایسلأپ قایتدیلار.
- بو حاقدأ حکومت باشلیغینی گۆرملی.

- حكومت باشلىغىنى گۆرمك اۈز خىيالىمىزدا ھم بار. بندرگىز رۇئىسلىرىندىن بو مسئله ھاقىندا اونگا شخسى خط لار بار.
- بئىلە بولسا اۈرآن ياغشى. ارتىر بو خطلارى تابشېرارىس و اۈزومىز ھم اونونگ بىلن گوررىنگىش بولارىس. ياغشىسى، شونونگ [آرازىنگ] اۈستۈندىن دوشمكىدىر – دىيىپ، بولار ھاضېرلىكچە گوررىنگىشنى قوتارىپ، ارتىرىنگ گلمگىنە ھاولىقىدىلار.
- گۆن يىننە دريانگ گۆك گۆوسىنى يارىپ باتدى. يواش- يواشدان آغشام دىنچلىغى ھكم سورماگە باشلان وقتى، نىزمىە رىئىسى، بو گلن مىخمانلارنىگ ساوغاتى اۈچىن گتىرن تاويغىندىن پلو بېشىرىپ، اىچكى و باشغا زاتلار بىلن ساچاغى ھاضېرلىدى. «رئىس نظامى و مىخمانى، جناب اربابى آلېپ گل» دىيىپ، حكومت باشلىغى اۈزى نىنگ قوللوقچىسىنى اىردى. اولار بولسا، ھاضېرلىنىپ قايتىچاق بولوپ دووردىلار. قوللوقچى اولارنىگ يانىنا بارىپ:
- رئىس آقا، مىخمانىنگىر بىلن بېرلىكەدە، آغشام ھەرى بىزدىن ادىنملى دىيىپ، جناب رئىس مى اىردى – دىيدى. نىزمىە باشلىغى:
- بوليار، اينها بارارىس – دىيىپ، قوللوقچىنى يوللاندىن سونگرا مىخمانە يۈزلىندى: – گۆكداكى دىلە گىمىز ىردە دووش گلدى، ايندى بارىپ، ياغشى باشلارى قىزدىرىپ، مسئلانى چۆزە رىس. البتە، اۈزىنگ بىلىانسىنگ، شئىلە اوتورشىقلاردا، كلە قىزان وقتى كاغذ اويناماق رىئىسىنگ عاداتىدىر.
- اول ھمە سىندىن ياغشى – دىيىپ، ارباب اۈز يانىندىن اىچىنى گپلىتى: «اوندا ما مقصادىما يترىن». بىراز سونگ اولار اوغراپ، اولى ھىياط لى قاپىسى شىر- خورشىدىلى، يالاولى (بايداقلى) اىكى مرتبە لى تاما باردىلار. اۈنگ رئىس بىلن سالاملاشدىلار، سونگ بولسا دملە گىلى چايلارنى اىچىپ، گوررىنگە باشلادىلار. رئىس اونونگ داىخانلارى نىنگ ايشلە يشىندىن سورادى. اول ھم: «ياغشى ايشلە يارلر، ارباب- رعىت دۈورىندىن اۈيتگىش زات يوق. قارا چۆرك بىلن يارپى- يالدا قارىنلارنى دويورسانگ، باشلارنى قالدېرمان گۆندە ۱۴-۱۳ ساعەت ايشلە يارلر» دىيدى. بولار چايلارنى اىچىپ بولانلارنىدىن سونگ، اونىق-اوشاق ھەرى بىلن اق- قىزىل سويشە لردن بوشاتدىلار.
- كلە لرى ىنگلاپدى. رئىس عاداتى بويونچا گوررىنگ آراسىندا نىزمىە باشلىغىغا گۆز قىردى. اونونگ اۈمىنى انگلايان نىزمىە باشلىغى بولسا، كاغذ اويناماق تكلېبىنى اورتا آندى. كاغذ اوينامغا باشلاندى. رئىس- ىنگ تكلېبى بىلن بانكى ارباب قويدى. كاغذ بىرايكى يولا ايلاناندىن سونگ، اربابىنگ بانكى چىشمأن ياندى. سونگ رئىس بانك قويدى. اونونگ بانكى بولسا اوچ- دۆرت يولا اوينالاندىن سونگ دۆرت اسسە بولوپ چىشىدى. بولار بو كاغذ اۈستۈندە يونگسوز اوتوردىلار. رئىس جۈبىسىنى آغرالدىپىدى. پالاولىنگ اورتا گلگى بىلن، كاغذى آيرىپ، ھەرى اىماگە باشلادىلار. شو ھەرى بىلن بېرلىكەدە، مختارىنگ سۆزى ھم آرا دوشدى. رئىس اربابىنگ سوراغىنا:

- آى، ايش آنكسات، اول بو آقانىنگ اينده دير- ديبپ، باشلىغى نىنگ آرقاسىنى سيفلادى.
- حاوا، اول هيچ- ده، اونگا بهانه كۆپ، اۇنگكى گنارنىنگ اۆستۆنه، دوين سوراغ واقتى منىنگ اورونباسارىمى مسخره اديدير. ايندى بولسا يئنه بير اولى بهانه دوغورلارس، شونىنگ بيلن گيدىر. چاروانىنگ ييرى كمه لنده، نأمه بولار اوى اداىنگ.

ارباب اونگا يۇزلىنىپ:

- نأحىلى بهانه؟- ديدى.
- اول بهانه جناب رئيس- يىنگ روغصادى بيلن بولجاق.
- جناب رئيس، بئيله بولسا آقا روغصات برىنگ- ديبپ، ارباب رئيسه يوزلندى. رئيس بولسا:
- سنىنگ مندن روغصات سوراماغىنگ نأما گره ك. سن منىنگ يانيمدا تارخان [اركين] سىنگ- ديدى.
- بئيله بولسا بوليار. من نظميه لردن بيرينه اونى قاچىر جاق كىشى بولوپ آداماغىنى تابشىرارىن.
- بولار مختارىنگ اۆستۆنده كۆپ گوررىنگ اتديلر. گوررىنگ نتيجه سينده اربابه هم آرقايىنلىق برديلر. گىجانىنگ يآرىسى اۆتوپدى، نظميه باشلىغى ميخمانى بيلن قايتدى. رئيس بولسا بو حيله يول بيلن آلىشىنا اۆز يانيندان اۆزى شادلانىپ ياتدى. اوچونچى گۆن نظميه باشلىغى آرازى ساقلايان قاراويللاردان اكبر آدىلى نظامىنى چاغىرىپ:
- اكبر حان، سنىنگ بير اتملى ايشىنگ بار، شو يرده سن اۆز ايشىنگىگىرلىگىنى گۆركزىملى. سونگ، سنىنگ حىذماتىنگى ياتدان چىقارمايىن.

اكبر:

- خوب، جناب رئيس، هر نأمه ايش بولسا حأضيرديرىن- ديبپ، الينى قالدىرىپ چاس بردى.
- ايش شئيله، آرازى تانىيارمىنگ، شونى زنداندان قاچىرماق فكرينه دوشملى.
- تانىيارىن ولى، نأحىلى قاچىرمالى؟
- قاچىرماق دأل، قاچىر جاق كىشى بولمالي.
- بوليار، آنكلادىم، حاجان؟
- نأچه تيز بولسا، شونچا ياغشى.
- بوليار!- ديبپ، اكبر الينى قالدىرىپ، آياقلىرىنى تاپىردا دىپ گىتىدى.
- اول گۆن آغشام اكبر حوجه قلىلاردان گلن بير دؤويم چؤرك بيلن چايچاغازى آرازاتىپ بردى. آراز چايى ايچماگه اوتوراندا، اول- دا اونونگ يانيندا اوتورىپ: « بىليارسىنگى، آراز، بو ظاليملار سانگا ناحق يره اذيت برىارلر. سن بىچارانىنگ بو ايشى اتمه ديگىنگه گۆزلىرى يتىپ دوور ... » ديبپ، آرازنىنگ يانيندا حكومته، نظميه باشلىغىغا كۆپ سؤكدى. اوندان سونگ يدى يئل قشونچىلىقىدا بولوپ، اۆلىرىنه گىدماگه روغصات برىلمه

- يۇندىگىنى ھەم آرتىدىرى. آراز بولسا مونىنگ بو حىلە لىنە آلدانىپ، مونىنگ بىلن بىلە جە، اولارا سۆكدى. اول گىجە شونلىق بىلنگىچدى. ارتە سى چاى واقتىندان اۇنگ، اكبر چاينە ك-كاسانى آلپ گىدماگە گلن بولوپ، آراز:
- آراز، بىلبۇمىنگ نامە بار، سن اول گۇن رۇس-ىنگ اورونباسارىنى، سوراغ واقتى سۇگوپ، مسخرە ادپسىنگ دىپ، بو قانحورلار، سانگا يوز چىپىق اورماغا قرار ادپىدىرلر. مختارىنگ باجىسى خورشىد خانم ھەم گلىپىدىر، سنىنگ ايشلرىنگ آخىرى خىر بولس-آ ياغى...
 - آى، اكبرجان، باشا گلە نى گۇز گۇرە ر. حاضىر بىز اجىز، اونگا گۇرأ نامە اتسە لىر ادپ بىلرلر. واقت بولار، يول يل بىزىنگ طاراپىمىزدان ھەم اۇسر. شو ياتىشىمىنگ اولومدىن پارخى يوق، ھەر گىجە ايشىم وى، اينە، مانگا نامە لىر ادلىر- دىپ، آراز اندامىندا قىگنە اىزلارنى و اول گۇنكى يارالانان يىلرلىنى گۇركىزدى. اكبر قارشا- قارشا داشارىنى گۇزلان كىشى بولباردى. آراز اكبرە «گل، اوتور» دىپ، اونى اۇز چاكمنى نىنگ اۇستۇندە اوتوردىپ:
 - مانگا چىپىق اورجاق گۇنلىرى ارتىرمى؟- دىپ سورادى.
 - حاوا...
 - نامە اتمك گرك؟
 - نامە سى يوق، اىچىنگدە جانىنگ بارقا، بو ظالمىلار بىلن گۇرە شىملى.
 - نأحىلى گۇرە شىملى؟ گويچ- قوات اولاردا، دردىمە كىم درمان اتسىن؟ منىنگ يالى گۇندە يوز مونگ آدمىلار بىگناھ ىردە اۇلدورلىبار، من- دە شولارىنگ بىرى- دا.
 - قواتىنگ دنگ دال دىپ، گويچلىلر نامە اتسە ادسىن دىسنگ، اولار ادلىر گىدىرلر.
 - سنىنگ فكىرنە گۇرأ نامە ادلى، من اولارىنگ قفسە سىندە، من شو واقت بولارىنگ اىندە، قاچاين دىسم الىم-آياغىم باغلى، داشىم قاراويللى. گل، نامە ادە يلى؟
 - نامە ادە يلى دال، تۇوكل- لىك [رىسك] اتمە دن باشغا چارە يوق. بولسا بولانى، بولماسا، باياق، بىر چىپىق زىاد دگر. قاچمالى.
 - نأحىلى، نىرە دن؟
 - باتىرلىق بىلن، شو كە تكدن.
 - سن مانگا كىمك گۇركىزچكى؟
 - گۇركىزچك دىيأىنىنگ نامە، الىمدن گلن كىمكى سانگا آيامارىن، آياغىنگى، الىنگى چۇزمك منىنگ ايشىم، قاينىداق قاراويلى گورىنگە گومە مك منىنگ ايشىم.
 - اونونگ يالى بولسا، من شو گۇن دانگا باقىن قاچاين. سن مانگا دوغانلىق كىمكى گۇركىز.

اكبر هم:

- سن قايغى اتمه، من سانگا كىك ادە رىن- دىيىپ، كاسە- دىكىمى ئالپ گىتىدى.
- اكبر بارىپ بو گورىنىڭنىڭ ھەمە سىنى باشلىغىنا بىر- بىر آيتىدى. نىزمىە باشلىغى ھەم اۋزى نىڭ «زور قوللى» نىزمىە لىرىندىن ئىكى سانىسىنى چاغىرىپ:
- اۋتن اغشام آراز زندان قاچىچاق بولۇپىدىر. اما اۋستۋنى آلدىرىپىدىر. بو كۆن ھەم اول شول فكىرىندىن داشدا دالدىر. سىز گىجە يارىمدان گچن سونگ، توسساغ خانانىڭ تۋورە گىندە، ايلاندا- دا آرقا طارا پىندا بولونگ. آراز قاچسا، توسساغ خانادان آيرىلىپ اوچ- دۇرت اۋى گچن سونگ توتونگ- دىيىپ بوپىردى. نىزمىە لىر «اۋران ياغشى» دىيىپ، اللىرىنى قالدىرىپ گىتىدىلر...
- اكبر گۆنورتا نىھارىنى گىرىپ بىرندە:
- آراز، بىلىمىنىڭ، تازە بىر ياغشى خىر. شو گىجە سىنىڭ قاپىڭ قاراولىلارنى نىڭ بىرى من.
- اوندا اۋران ياغشى، سىن يولداشىڭنى گومارسىنىڭ.
- سىن خايطىرىم بول، ايندى ايش اۋران آنگىسات بولار- دىيىپ، اكبر چىقىپ گىتىدى.
- گۆن اغاندان بىللاك آرازىنىڭ يورە گى حاولىغىپ، اغشام حاچان بولارقا دىيىپ، بىر دىشىكىدىن گۆنى گوزلە ياردى. اول كاۋاقت گۆيە بو گىجە بو بلالاردان آزاد بولجاق يالى بولوپ: «يولومىنىڭ اوغرون اۋيۇمە بارىپ، اوغلان- اوشا جىغىيى آلىپ، اتركىدىن قايراق گچە رىن» دىيىپ، يورە گىنە جوربە- جور ناغىشلار چكىياردى. اول بىرناچە گۆن بارى يورە گىنى، قارا تىكىنىلى سىمىلرە قاپلانمادان آزاد بولان يالى گۆرىياردى. كاۋاقتلار بولسا «قاچا بىلمان توتولىپ، اۋنگكىدىن بىر جىزالارا دوش گلەمە سم ياغشى» دىيىپ، اويلانىپ، ال- آياغى باغلى، دىوارە سۋيە نىپ، سىس سىز دونگان يالى بولوپ دورىياردى. اول شو حال بىلن اول گۆنى ھەم ياشىردى. اكبر قاپى نىڭ اغزىنا گلىپ، اوغرى ايت يالى گۆزى نىڭ اشاغى بىلن اچىرىنى، داشارىنى گۆزلان سونگ، الى كاسە لى يىنە اۋيە گىرىپ، اۋزى نىڭ بىرناچە ساعىتدان سونگ گلىپ، اونونگ ال- آياغىنى چۆزىپ گىتجىگىنى آيدىپ، زنداندان چىقىدى. آراز بو بىرناچە ساعىتى ھەر دورى خىيال لاردا يۈزىپ گچىردى. بىر واقتدان اكبر اوغرىنچا قاپىنى آچىپ، اغزىنى الى بىلن توتوپ، اچىرى گىرىپ، آرازىنىڭ اۋنگۆندە بىلىنداكى قاماسىنا دىرە نىپ:
- من گلىدىم.
- بۇرى، اكبر جان، ناخىلى؟
- ھىچ، بۇنە واقت آز قالدى، يولداشىم اووقلاپ ياتىر. من ال- آياغىنىڭنى چۆزماگە گلىدىم.
- اونونگ يالى بولسا، چۆزە ورى. اما خىردار بول، يولداشىنىڭ دوىاگاماسىن.

اكبر آرازىنگ قورشان ال-اياغىنى چۈزىپ، قەر بىلن اونى باغلانلار سۆگن كىشى بولوپ، زندانىنگ بۇورىنە زنجىر بۆلكىرىنى زىنگدى. آراز هم البى-اياغىنى يازان سونگ بىر گرىندى. اكبر آرازىنگ يادوا حالىنا قاراپ:

— ايندى، آرازجان، اۆز يىنگ، اۆز باقانىگ، واقت آز. اول-دا چىققاق يىنگ-دېيىپ، بىر دشىگى گۆركزىپ، چىقىپ گىتىدى...

ايكىنچى گزەك حورازلار قىغىرىپىدى. ايلكباغشامدان چىقان آينىگ شعلە سى پسه لىپ، قىزارىپ باتانگقىرلاپ، اوبانىنگ تام و اۆلىرى دانگىنگ قوبى، اومۇرسىزجە قارانگقىلىغىنا يانگى چۇمۇپ اوغراپدى. آراز اياغا قالىپ، بىلىنى جوبسىنداكى قوشاغى بىلن ماكأم قوشاپ، شول دشىگىنگ يانىنا باردى. اول بو دشىگىنگ انگە گىنداكى تاغتلارنى يوشاا للرى بىلن آيرىپ، اىچردە دوران لۇشىگى شول يرە التىپ، اونونگ اۆستۆنە چىقىدى. اىلكى باشىنى چىقارپ، تۆۋە رگىنە قارادى. اول هىچ كىيى گۆرمىدى. نىزمىە باشلىغى نىنگ تابشىران اىكى قاراويل بولسا بۇرركدە تاما قابات بولوپ دووردىلار. اولار آرازىنگ كلە سىنى چىقارانىنى گۆرن سونگ، اونونگ قاچجاغىنى دووپ، تىفنگلىرىنە اوق اىلدىرىپ، حۇزىرلىنىپ دوردىلار. اكبر بولسا شول زندانىنگ آشاغىندا تىفنگىنى باغرىنا باسىپ ياتىردى.

آراز اىكىنچى يولا كلە سىنى چىقارپ، بىر آدمى گۆرمانسونگ اۆزىنى يرە زىنگدى. زنداندىن چىقىپ، اوندان بىر اۆزى آرانى اچىناچا يواش يۇرىسە دە، سونگ دىگىنىنى گويچلىنىردى. اول اۆزى-اويدن، تام-تامدان اۆتۇپ، زنداندىن يونگسوزجا اوزاقلاشىپىدى. بىردن بىر حىاط-ىنگ بورجوندىن اىكى سانى نىزمىە نىنگ تىفنگلىرىنى شاقىردادىپ: «دور، قاچما!» دىين سىسلىرى بىلن قارشى چىقانىلارنى گۆرىپ، ارقان سىپىلدى. اونگا چىلى هم اونونگ ايزىندان اىزارلاپ گلىان اكبر: «واخ» دىيىپ، تىفنگىنى آسمانە بوشاتىدى. اكبر بىر طاراپدان، اول اىكىسى هم بىر طاراپدان آرازى غابادىلار. آراز: «آخ خاين اكبر» دىيىپ، بولارىنگ قارشىسىندا دوردى. شول واقت پۇستلارداق نىزمىە لر هم ىرلى-يردن جۇرلە وىك (تۇيدىك) چالىپ يتىشىدىلر. اولار آرازىنگ بىلىندىكى قوشاغى بىلن اونونگ البىنى ارقاسىنا دانگىپ، ادىردە دىپ آلىپ گىتىدىلر. اونى شول «عدالتخانا» آتدىلار.

نىزمىە باشلىغى اكبرىنگ راپورتىنى اشىدىپ، بىرىباش رىئىس-ىنگ يانىنا دىيىپ گىتىدى. ھنىز يرىندە ياتان رىئىس-ىنگ يانىنا بارماغا روغصات دىلاندن سونگرا اىچرىك گىردى. رىئىس اونى گۆرە بادىنا ياتان يرىندىن باشىنى

قالدىرىپ:

— يۇرى، آقا، ناھىلى بولدى؟— دىيىپ سورادى.

— ايشلر قوتاردى، قاچىرىتىدىم، هم توتدوم.

— برك الله، برك الله...

— ايندى ماصلاحات نامە؟

- نامە سى يوق. ايندى آيدىنگ بولدى، مختارى شول اۆلدورپيدىر. اونى شو گۆن جزاسىنا يتيرملى.
- بىز اونى شو گۆن شىردە اۆلدورسك، اول گۆنكى يالى غالماغالا دوش گلمرىس مى؟
- يوق، جانىم، اول بىر بولاغان زاتدى.
- سود(دادگاه) زات ادمان اۆلدورسك، سونكى يامان بولمازمى؟
- سونكى نامە يامان بولسون؟ مختار حانىنگ تىپە گىنە قىسدېرلىپ قويلان حاطىنگ كېسى نىنگ اونونگ يابىسى نىنگ تورباسىندان چىقماغى، گە يمىنداكى گۆرن قانىنگ و بو قاچماغى نىنگ اۋزى اونگا بىر اولى ثبوت دالى؟
- يوقارىق بىلدىرمىزلىرى؟
- اونى كىم بىلدىرىجك؟ تۆركمنلرنىنگ ياش روشنفكرلىرى، اۋز بىلىۋانىنگ، اولار اتالارى نىنگ سۆزلىرىندىن چىقىپ، بىر يانا كىدىپ بىلمىز. اتالارى نىنگ شو واقتقى حالى هم اۋزىنگە مالىم. شو واقت مجلس وكىلى انناجان اخون[يارالى- باش يوسغالى] اولارنىنگ اينگ اولى بىر ياغىسى. اولار اونى آيرىپ باشغا بىر تاجىرى- تاج بردى گۆكلىنگى، نورى مختومى، يا- دا قاراتاغىنى[مهميانى] وكىل اتمك اۋستۇندە جدل ادايرلر. حتى اولار انناجان اخوننىنگ اۋستى بىلن اىبرملى شىخسى ايشلىرى حاقىندا قىرغىز لارىنى هم مېنىنگ اۋستۇم بىلن اىبرارلر. انناجان اخوننىنگ طاراپدارلارى بولان اخونلار هم مېنىنگ ترسىمە بىرىرە قىمىلداپ بىلمىز. داىخانلار بولسا، بو حاقددا شو واقت بىر ايش ادرلر دىيىپ گمان اتمە يارىن. بىر زات بولماز، مونىنگ يالى ايشلر ايرانىنگ هر بىر بورچوندا بولوپ دوران سادە ايشلردىر. بىر تۆركمەن چارواسى اۋچىن سانگا زىان گلەز.
- بوليار اوندا.
- شو گۆن گۆنورتان آدملىرىنگ چولاران واقتى بازارداق ميدانچا تىپى نظمىە لره تفنگلت، گىدىسەن.
- نامە دىيىپ بازارا التىلى؟ اۋز حىياط- مېزدا يا- دا توسساغدا اۆلدورسك بولمازمى؟
- يوق، گېزلىن اۆلدوردىلر دىيىپ آيتماسىنلار.
- نظمىە باشلىغى:
- حوب، بوليار- دىيىپ گىتدى...
- آرازىنگ گورنىگىنى كۆمىش دپانىنگ آراسىنا يايىپ، شىردە عىجاب- گنگ بىر گۆرنىش دۆرتدى. حالق آراسىندا آرازىنگ گورنىنگى دىلدىن دوشمدى. كۆپ آدملاز: «آراز بى گناه، اونونگ طاراپىنى توتيان يوق» سۆزلىرى قايتالانباردى. آرازىنگ اۋلوم بىرىنى بللە دىلر. گۆنورتا ياقىن آدم توپارلارى دىسسە- دىسسە بولوپ، شول تايا طاراپ آقباردى. آراز گلەزدىن اۋنگ، اونونگ اۋلوم ميدانى جماعتدان دولدى، نظمىە لر بولسا آدملاردان كۆپدى.

آزادى اۆلۈم يېرىنە كىتىدىلەر، اونچاقلى قايغىلى بولماسا- دا، اونونگ گۆزلىرىندە بىر عذاب علامى باردى. باقىشلارى شۇئىلە بىر غملى دى ولېن تۆۋە رىكىندكى يوقا يۈرە كلى گلېن- قىزلار بىلن اۇنىق اوغلانلارنىڭ كىرەفلىكى نىڭگ اووچلارنى ياش دوومە سىندىن دولدورىيدى. اول، بوينى بوروق و بوتېن بدنى اۆلۈم جىزاسى بىلن يۈكلە نىپ، داش- تۆۋرە گىنە باقىپ، بىر بىردىن كىمك گلرەمىقا دىيىپ، امىدلانىان يالى بولىاردى. اول بىردىن، بىر زادى يادىندان چىقارپ، سونگۇندان يادىنا دوشورن آدم يالى بولوپ، حالقا- مەرگا يوزلندى:

— اى جماعت، من شو گۇن اۆلۈمە گىدىيارىن. من بىگناه، ايه سىز، ارقاسىز بولانىم اۆچىن قوربان بولىارين... حاوا، بولار مى بو گۇن آدم اۆلدۈردىڭ دىيىپ اۆلدۈرىلر. حاقىقاتدا بولسا مى توسىساغدان قاچىران- دا اۆزلىرى، توتدوران- دا اۆزلىرىدىر. من اۆلە نىمدىم سونگرا، منىڭ بو قانىمىڭگ ىرسىز بىر قان بولدىغى، گۇن يالى اۇشكار بولار. بو گۇن شو جىلادىلارنىڭ لىندىن آزاد بولىانىم اۆچىن من حوش- دىيىپ، ياشايش- ىڭگ ظلم- ستملىرىنى، قارقوش پنجه لىرىندىن آزاد بولىاندىغىنى و توتولان گۇنىندىن بارى توسىساغدا گۇن سانسىز قىناملاردان دىنىاندىغىنى آيتدى. شول وقت جماعتىڭ ساغ طاراپىندان قالماغال توروپ، ىدى- سكىز سانى ياش بىگىت اۆزلىرىنى اىلرلىك آتىپ، آزا قارشى گلجىك بولدىلار يۇنە نظمىە لىر اولارى توتوپ، آكىتدى. بو قالماغالىدان سونگ، تىزلىكدە جىلادىلار بىر صفە دۇزىلدىلر. آراز بولسا، گىلاپ دوران ىرىندىن آىرلىپ، تىفنگ آغزىنا تىلدى. تۆۋە ركدە اووشوپ دوران جماعتىڭ كۆپوسى: «ياغشىسى بو ظالمىلارنىڭ "عدالاتلارنى" گۇزومىز گۇرمە سىن» دىيىپ، گىتدىلر. آرازى آدم بوپلى آغاچا باغلادىلار. جىلادىلارنىڭ اۇنىسى هم تىفنگلرەنە او ق سالىپ، مىدانىڭگ اورتاسىندا الى قامچىلى دوران نظمىە باشلىغى نىڭگ اورونباسارى نىڭگ بوپروغىنا گۇزلىشىدىلر. اول لىندكى قامچىسىنى يوقارى قالدىرماغى بىلن، اولار- دا تىفنگلرنى گزۇپ، آرازى تىفنگ آغزىنا ايدىردىدىلر. اورونباسارىڭگ سونگقى بوپروغىنا بولار قولاقلىرىنى گرىپ دوردولار. بىردىن «آتش» سۇزى بىلن اورونباسارىڭگ قامچىسى ىرە اىندى. شول قامچى نىڭگ اوزىنا گزە لىپ دوران اۇن تىفنگ هم آتلىپ، آرازى آغاچىڭگ دوپىونە ىرلىشىدىلر...

مختارى كىم و نامە دىيىپ اۆلدىردى؟

كۆمىش دىفانىڭگ اشاق يۇزىندكى گىمىك حانە دا بولان واقىعانىڭگ اىزىندان، چاروالار بىلن نظمىە قوللوقچىلارى نىڭگ آراسىندا يۈزە چىقان قالماغال نىجىە سىندە توتولىپ، بىرناچە گۇن سونگرا بوشادىلان گۇزل- ىڭگ آقاسى قىربان، مختارى الە دوشورمىك فكىرنە گىرىشىدى. اول مختارى ياغشى تانىباردى، چونكى مختارى تانىمايان آدم آزدى. اول كۆمىش دىفە دن شوروى تۇركمىستانىنا آلىپ قايدىلىيان اذىقلارى گىمىك لىك ىرىنە، پارا- پاچ اىلاق بىلن

شهر و چاروا آدملازىنگ آراسىندا بلله نىپىدى. اول گۆرگن صحراسىندا قى تۆركمىنلەرنە جىر اتمىكده ايران حكومتى نىنگ «اىنگ ادرمن» قوللوقچىسىدى. گۆرگن و آسترابادىنگ حابىسى اوباسىندا حكومتىنگ سالىان آغىر سالىقتارلىنا يا-دا باشغا هر حىلى ستملىرنە چىدامانى باش قالدېرىان قارىپ داىخانلارنى قامچى و تفنگ زورى بىلن «دوغرى يولا» سالىان، شولارنىڭ قوزغالانگلازىنى ياتىرىپ گلىان هم مختاردى...
گۆزل-نىڭ ھىز قىرقى بولماندى. چاروالارنىڭ كۆپوسى گۆرگن صحراسىندان اترىكە-بالقانا اوغران بولسالار-دا، ناچە سى گۆچمك آدادسىنا دوشىپ، غاز-قانات بولوپ يۇردى.

قربان هم آتانه سىنى اترە گىنگ قايراسىندا قى بوغدايلا قارشى گۆچرىپ اوغراتدى. اۋزى شول يورە گىندە دۇون ماقصادىنا يتىشمك اۋچىن بو يولدا اۋزىنە كىمكىچى آراماغا باشلادى. چونكى مختاردان يۇرە گى يانغىلى باش-اون دالدى. اولار اۋران كاندى. بۇنە قربان اترىكن، گۆرگن صحراسىنا تازە گۆچىپ گىن سونگ، اونونگ تانىشلارنى آزدى.

قربان انە-آتاسىنى يولا سالاندىن، اوچ-دۇرت گۇن گچىن سونگ، اترىر دانگ بىلن گۆرگنە سىوا اۋرن دوىە لرىنگ آراسى بىلن پىدادا گۆرگن آقارى نىنگ دريا قوبىيان بىرىندە يىرلىشن حوجە نفس اوباسىنا قارشى اوغرادى. اول بىر-ايكى ساعت يۇران سونگ، دوىە لرىنگ آراسىندان چىقىپ، ساغ يانىندا قى گۆرنىپ اوتران حوجە نفس اوباسىنا ساويلدى.

قربان اوبانى بۇلىپ گچىان گۆرگن آقارى نىنگ اۋستۇنە سالنان اولى تاغتا كۆفرىدن گچىپ، اوبانىنگ يوقارى باشىندا اوتران بىر كۇنە جە اۋبە بارىپ، قاپىسىنى آچىپ، «سلام» دىيىپ، اىچرى گىردى. قاپ بۇيردە اوجاغىنگ باشىندا قى بالىغىنگ تىنگىگە سىنى آيرىپ اوتران، اگى چىت كۆنىكى باشى ستىن چارغاتلى بىر ياش گلىن يواشراقدان: «والىك، گل» دىيىپ، ياشماغىنى چكىدى. قربان:

– يۇرى، اوغول گل قورقونچىلىقى؟ – دىيىپ سورادى. گلىن: «قورقون» دىيىپ باشىنى آتىپ، بۇيردە دوران سماورا قارشى يۇزلىندى. اونگا چىلى قربان:

– يوق اوغول گل، زحمت چىكمە، من اوتورجاق دال. بايرام نىردە؟ – دىيىپ سورادى.
گلىن ھىز جوغاب برمانگا، قاپىدان بايرامىنگ باجىسى بىبىتأچ گىردى.

قربان اونى گۆرە ن بوينونا:

– بىتأچ حانى بايرام دأدنگ؟ – دىيدى. بىبىتأچ داشارى چىققا-دا:
– حولها، ير سورىپ يۇر – دىيىپ، اوبانىنگ يوقارى يانىندا جفت اۋكوزلى ير سورىپ يۇرن بىرىسىنى گۆركزدى.
قربان هم: «حوش، اوغول گل» دىيىپ، شونگا قارشى اوغرادى.
بىراز سالىم گچىن سونگ، قربان شول جفت آلا اۋكوزلى ير سورىپ يۇرن ياش ادلىك بىگىدىنگ يانىنا بارىپ:

- او- حوو، بايرام دوست، سن، آبيام بايبيپ گيديپسينگ- ديدى. بايرام، قربانى گۆرن بوينونا اۆكوزلرېنى تاشلاپ، گليپ قربان بيلن سلاملاشدى. سونگ اونى قوشونا طاراپ آليپ گيتدى. قربان:
- يۇرى، دوست، حكاتداق امه دك يگه نينگ باباسى يالى، آلا اۆكوز بيلن بو يرده نامه ايشلاپ يۇرسينگ؟- ديدى. بايرام هم گۆلۆمجىرآپ:
- نامه بيزينگ حكومتيميزى اؤز يوردونگيزداكى يالى شورا حكومتى دىر اوى اديانگى. اينها آى- ياريم بارى سوريپ، يارسيني قوتارمان ياتان شو يرينگ همه مى حكومت باشليغيميز نايب ملا سؤيون- ينگكيدىر. [تۆركمنلردن ايلكىنجيلر بولوپ، رضاشانينگ ژاندارما قوللوغينا قوشولان و سونگرا نايب(استوار) درجه سينه يتن، ملاحسين نيازى- گ]
- كيشى نينگ يرينى سوريپ يۇره نينگدن، اؤز ينگه بير بۆلك ير توتوپ، شونى سوريپ اكمزلمينگ؟
- حاي، دوستونگ آيدىانيني گۆر، حانى اول بلشويك ير؟
- شو گۆرگن صحراسى نينگ بوش ياتان گينگ بايريندان سانگا بير بۆله جيک ير تاپيلماياري؟
- آخ، درديبى آتديرماسانا، نيره ده اول بوش ياتان ير، اول يرلر حكومت گلى بارى پايشيلىپ قوتارمادىي؟
- پايشيلىقدا نيره دينگ؟
- بايرام، قربانينگ يوزينه باقپ، باشيني بولاپ گۆلۆمسيران سونگ:
- اوندان من بخت بازارينداديم. دوستونگ آيدىانيني گۆر، اونى كيم پايشيدىردى، اونى حكومت پايلادى. اول: «
- قاز پايشيديرانا هنيى آز، دورنا، او- دا اؤستۆنه اورنا» ديبپ، كۆپيسىنى اؤز ينگه و اؤز ياقينلارينا، قالانيني هم كيميگن جوييسى آغير بولسا شونگا بردى. منينگ، سنينگ يالا نيره دن پاي يتسين؟
- يۇرى، اوندان موندان سنينگ دۆشه وندينگ[گيرديجى] نامه؟ ملاسؤيون سانگا نامه بريار؟
- ملاسؤيون مانگا نامه برجك؟ مانگا برسه، يئنه شو قارا ير بريار، يۇنه شو ياتان يرلر بيلن شو اۆكوزلر شونينگقى.
- « اكن ده يوق، اوراندا يوق، خرمن ده حاضير حوجه»- ديبسهنه.
- اديل اؤزى دىر.
- اوندان، آيدا نأچه آليارسينگ؟
- آيدا دال، شو اكين ياغشى گلسه، اونى- دا ساغ-امانجا يئغناپ، ملاسؤينه تافشيرسام، يۇز پوطه- باش پوط.
- اوندان باشغا هيچ زات؟
- حاوا، اوندان باشغا هيچ زات.

- آ، باردی- گلدی، اکین گۆگرمدی، اوندانامه؟
- اوندامی، باغتم گلسه، یئنه ماسۆیونینگ کایینجی، باغتم گلسمه- ده، گۆزه نکلی تامینگ ایچینده ماسۆیونینگ رحی حاجان گلرکا دییپ، شونی قارایجی.
- بایرام:
- یۆری، قریبان ایندی سن گورله، بو یئل بالقانا گۆچمه یارمیسینگ؟
- گۆچدیک.
- اوندان گۆرکندده نامه ایشلاپ یۆرسینگ؟ یا- دا بیزینگ حکومتینگ «قالحوزینا» یازیلجاق بولوپ یۆرمینگ؟
- یوق، دوست، قالحوز اۆز یوردومیزدا بار. بو یره یئنه سنی گۆرماگه گلدیم.
- حاوا، نامه خبر بار؟ یوغسا- دا، اول گۆنکی یازان حاطینگی آلدیم. «گل» دییپ یازپسینگ. گۆنیمیزی گۆریارسینگ اۆزینگ، همیشه کی یالی گیده یین دیین یرینگه گیدیپ بولیاریم؟
- بیر آزاجیق گوریرنگیم باردی، شونینگ اۆچین سنی گۆرچکدیم. باریک قایدانیم هم شول سبأپلی.
- اۇرأن یاغشی، آیدیپ اوتیر.
- بایرام دوست، من سنی یکه دوستوم دییپ تانییان دألدییرین. همه دن اوزال سن، منینگ اینگ قاوی گوریان دوغاننیم سینگ. بیز قارینداش- دوغان بولماسقدا، دوستلیق اۆستی بیلن، اۆز قاریب اونگشوغیمیزینگ منگزشلیگی و شو گۆنلرده گچیریان گۆنیمیزینگ بیرلیگی بیلن دوغاندییرس.
- اۇرأن دوغری دیر، دوست، قارینداش- دوغاندان بیر خیر بولیان بولسادی، شو یاقین قارینداشیمیز بولان ماسۆیونند بولاردی. اول منینگ داش قارینداشیم دأل، یئنه من اونونگ یانیندا جوبیسی ایکی پوللی بیر یاد سؤدیگارچه- ده یوق. من- ده سنینگ اوزالدان آخرا دوغان یرینه گۆریپ گلیأندیرین، سنینگ شادلیق هم- ده غوصصانگا اورتاقدیرین.
- شئيله بولسا، شو گۆن منینگ سانگا بیر آغیر ایشیم دوشوپدیر.
- یۆری، سؤیله، شو ماسۆیونینگ ایشیندن آغیردیر دییانگهی؟
- آغیرلیغی اونچاقلی بولسا- دا، پئیداسی و لذتی اوندان کۆپ.
- یۆری، اونونگ یالی بولسا باسیمراق آیت.
- آیتسام، سن و اۆزیم یالی قارییلاردان اولی بیر برک الله آلارلیق ایش اتمک حۆوسینه دۆشدیم. شو حۆوسیعی یرینه یتیرمکده سنینگ کمک- ینگ ایسله یأرین.
- اول ناحیلی ایش، سنینگ اۆچین عزیز جاننیم قوربان بولسون، باش اۆستونه.
- ساغ بول، سندن تامام هم شئيله دی. سن وکیل باشی مختار حانی تانییاریمینگ؟

بايرام:

- اول بو يورتدا اؤزىنى تانىمايان آدم قويدىمى؟ بلكى، سىز اونى بىرناچه آي بارى تانىيارسىنگىز، بىز بولسا بىرناچه يىلدا بىر تانىيارىس. اما اونونگ بىلن حاساپلاشيان بر قوچاق دؤره سه، شونى-دا بىر تانىماق، شونى بىر گؤرمگى آرزو اديارىس- دىيدى.
- اوران ياغشى، شول قوچاق ايکىمىز بولساق نادر؟
- بولاز ولين، بو اولکه دن ال-اياغىنگى اوزمك گره ك، شول قىن.
- اول نامه قىن، نامه سنينگ اغيل دولسقويونىنگ يا-دا قاپىنگدا حارلاپ دوران ماشين دگرمن- ينگ قالجاقى؟
- اولاردان آزاد، يۇنه اوغلان-اوشاق بار. شولارى آليپ چىقماق قىن.
- قربان بىر آز فکره گىدن سونگ، بايرامه قاراپ:
- سن شول ايشى گۆرن سونگ، حۆكمان بو اولکه دن چىقىپ قاچماي دىيپ خيال اديارسىنگ، اما قاچمانى هم اول ايشى بىرنه يتىرمك بولار. سن يۇنه ملاسؤيوندن دؤرت-باش گۆن روغصات ديله.
- دوست، من نأحىلى روغصات آلارن؟
- اول بىر قىن زات دال. اسنغولا بارىپ گلجك دىيپ روغصات آلاي.
- بو گۆنلر اسنغولا گىدمك كاغد برمه يانلرىندن خبرىنگ يوقى؟
- نامه اوچىن برمه يارلر؟
- سبأنى، اول گۆن بىرناچه اوغلان اسنغولا دىيپ گىديپ، سونگ اوورىليپ گلماي، شوندا قالىپدىرلار.
- اونونگ يالى بولسا، بىر زات ادىلى. سنينگ اسنغولى يا-دا اترکده قارىندا شىنگ يوقى؟
- بار، منىنگ نأزىبى دىين اکه جىم اترکده، چال اويوقدا اوتورىار.
- اونونگ يالى بولسا، شول اکه جىنگ آدمسى نىنگ آدى نامه؟ شونىنگ دىلىندن بىر خط دؤزلىدىلى. «نأزىبى آغىر ياتىر، يۇزىنى گۆرچك بولسانگ يتىشملى» دىيپ.
- بولجاق، اونونگ آدى حدايىردى.
- قربان ياتىنى بارلاپ، بىر قارىنداش (قلم) بىلن بىر بۆلك كاغدى چىقارىپ، دىزى نىنگ اؤستۇنه قويوب يازماغا باشلادى. بىر سالىمدان يازىپ بولوپ، كاغدى قاتلادى-دا، اؤستۇنه «بو خط حوجه نىفسده بايرام دوردى اوجلونا قايوشمالى» دىيپ يازىپ:
- مه، آل. شونى شو گۆن آغشام ملاسؤينه گۆرکز- دىيپ، بايرام اوزاتدى. بايرام:
- حوب، شئيله، ايندى من روغصات آلسام، اترىر حاجان سىزىنگ اوبانگىزا بارايىن؟- دىيدى.

- من ارتېر ايكندى ۋاقتى اوبامېزىنگ اۋنگۇندكى يوسغانىنگ يانېندا سانگا قاراشىپ دورارىن.
- اۋرۇن ياغشى، من شول ۋاقت بارارىن ھم!- دىيىپ، بايرام يوقارقى قالىپ، اوغراماقچى بوليان قىرمانىنگ
الىنى قىسىدى. قىرمان ھم:
- خوش، بايرام دوست، ھۆكمان بارارسىنگ- دىيىپ، گلن بولى بىلن ايزىنا قايتدى.
- بايرام بو ايشىدن اۋرۇن شاد بولدى، چونكى موندان اوچ- دۇرت آى اۋنگ قارشىداق پارس اوتروملى كىنتە باراندا،
بىر دوستى شئىلە تىكلىى ادبىدى، يۇنە بايرام اونگا اينانمان، بو ايشىدن بوپون قاچىرىپىدى. ايندى بو ايشىنگ ۋاقتى
نىنگ گلنىنە خوشدى.
- گۇن ياشىپ، اينگرىك قارالاندا بايرام اۋكوزلىرىنى آزالدان آىرىپ، اوبا قارشى قاويپ قايتدى.
اول اۋىە گلېپ، عىالى اوغول گل- نىنگ قوپوپ برن چايى بىلن آغشاملىغىنى ايىپ، ملاسۋيونلرە طاراپ اوغرادى.
بايرام حوجە نىسى بۇلىپ گچيان كۆپرى نىنگ اۋستۇندە اۋتىپ، ملاسۋيونىنگ قاپىسىنا بارىپ دوردى.
اول ايچردە ملاسۋيونىن باشغا- دا، اولى نايىبلار بولايماسىن دىيىپ، اۋنگ داشاردا پنجرە دن تآمىنگ ايچىنى آنگ
اتدى، سونگ ملاسۋيونىن باشغا آدم يوقدىغىنى بىلىپ، ايچرى گىرىپ سلام بردى. يانگجا شامىنى اۋيىپ حالى
نىنگ اۋستۇنە دۇشە لن حآسا ياسسىغا تىرسىگىنى برىپ، سۋىە نىپ چاي ايچىپ ياتان ملاسۋيون، زوردانراق
اونونگ سالامىنا قايتارغى برىپ:
- يۇرى، ىرى حاچان سورىپ قوتارىارسىنگ؟- دىيىپ سورادى. بايرام ھم آياق اۋستۇندە دوران ىرىندە:
- يئنە يآرپى- يآرىسى قالدى، اونى- دا قوتارىارس- دىيىپ جوغاپلادى. ملاسۋيون قانگىرلىپ، بايرامە سر ادىپ:
- حالقلار ايبام قوتارىپ يۇر، سن حآضىر ھم يآرسىندا گزىپ يۇرمىنگ؟- دىيىپ، يوز- گۇزىنى تورشارتدى.
بايرام اونونگ قاهارلى گۇزىنىدىن يۇزىنى ساويپ، بىر-ايكى ادىم ايلرى يۇرۇپ:
- سۋيون آقا، اينە، يانگى خط الىدىم. اتركدآكى اكە جىم قاتى آغىر ياتىر دىيار. شونى گۇرىپ- گلماگە دۇرت-
باش گۇن روغصات برىسە نگىز دىيىپ خواھش اديارىن.
- اۋنگ حالقدان ايزا قالىپ يۇرە نىنگ بولمايارمى؟ ايندى روغصات آلىپ گىتچك يۇرمانگ نامە؟ يوق، بولماز.
اكە جىنگ اۋلايمز. ايشىنگ بىلن بولوبر.
- سونگ بايرام بىر آز يالبارىپ دوران سونگ، ملاسۋيونىن آخرى شئىلە جوغاپ الىدى:
- اوزىن سۇزىنگ قىسغاسى، يا ىرىنگە باش گۇنلىگە باشغا بىرىنى توتوپ قوپوپ گىت، يا- دا سونگ باش گۇن
ايشلە مديگىنگ اۋچىن پامىقدان كسىپ، آلىپ قالارىن. بايرام بىر آز دورىپ:
- بوليار، سۋيون آقا، ىرىمە ولىنى قوپوپ گىدە رىن- دىيىپ، اۋزىنىدىن كىچى عرابە جى دوغانىنى برىمگى بوپون
الىدى...

اول گۆن ارتىرى، گۆنورتانراق، بايرام اوبانىنىڭ قايرا باشىنداقى مدرسە لى- متجىدىنىڭ يوقارى يانىدىن اوزانان اولى عرابە يولونا دوشىپ، كۆمىش دفا طاراپ اوغرادى. اول ساعت يارىما چمە سى يۇرۇپ، كۆمىش دفا ئۇنگ يانىدىن، حوجە نىفسىدىن كۆمىش دفا گلىئا نچا چكىلان اولى ياپدان گلىپ، سول طاراپا قىشاردى. بايرام يىننە بىرۇز يۇرۇپ، قىرپانلارنىڭ اوباسى نىنىڭ ئۇنگ يانىدىنقا يوسغانىنىڭ قاپداىلىندا اۋزىنە قاراشىپ دوران قىرپانى گۆردى. بولار كۆپىدىن گۆرىشمىدىك ىكى سانى يورە كىش دوست بولۇپ، قىزغىن صوراتدا گۆرشىن سونىڭ، قىرپان، بايرامى آقاسى نىنىڭ اۋىنە التىدى. بو ايكىسى اول گۆن و ارتىرى اۋىدە اوتوردىلار و اوبانىنىڭ آراسىنا چىقمادىلار. قىرپان انە- آتاسىنى گۆچرىپ، اۋزى نىنىڭ اوبانىنىڭ آراسىندا ايش- گويچىسىز گرىپ يۇرمىڭى اوبانىنىڭ بايى بكى باينىڭ دقت- ينى اۋزىنە چكىدى. بكى باي:

« قىرپان شو گۆنلردە بىر ايش تورزىپ قاچىپ گىدر، سونىڭ بىز بولسا قالارىس » دىيىپ، اۋزى يانىدىن اۋزى فكر ادىپ باشلادى. اول قىرپانىنىڭ بولۇپ يۇرشىنى حكومتە آيدىپ، شونى توتدورمانىنىڭ اوغرونا دوشدى... بايرامىنىڭ حوجە نىفسىدىن گلە نى نىنىڭ اوچونچى گۆنىدى. قىرپان كۆمىش دفا گىدىن بايرامىنىڭ گلەسىنە قاراشىپاردى، بايرام گلىپ، قىرپانە:

- قىرپان دوست، ايشى تىزلىشىدىملى، يوغسا، يوغسا زاھىمىمىز بېھودە بولار، يانگى شېردە مى ملامسۇيونىنىڭ اوغلى قادىر گۆرىپ: « سىن اترە گە دىيىپ قايتما دىنگى، بو ىردە نامە ايشلاپ يۇرسىنىڭ » دىيدى.
 - گل بارى، مىندە بىر فكر بار، باش- آلتى سانى دۇبە، اون- اون ايكى سانى چوال تاپايلى. سونىڭ قاداغان دانە آلىپ بارىان بولۇپ، اوبانىنىڭ ىنگسە سىندىن اولى يولا چىقارسى. شول ىراقت نىردە بولسا مختار بىزىنىڭ دانە لىرمىزى گىمىر كىش بولۇپ، بىر قاپدا لىمىزدان چىقار. شوندا بىرىمىز پارا بىرچك بولۇپ، اونى چولا چىقارىپ گورىنىڭ اتماگە دورارىس. بىرىمىز ھىم آرقادان گلىپ اورارىس. شونلىق بىلەن ايش تمام بولار.
 - شوندىن ياغشىسى يوق، بو فكر سىنىڭ گلە نىگە نىرە دن گلدى؟- دىيىپ، بايرام، قىرپانىنىڭ آرقاسىنى سىفادى. سونىڭ بولسا:
 - بولارنىڭ ھىمە سى قاوى، يۇنە بىر زات بار، اول- دا بولسا ايشىمىز چىگ بولماز يالى، بىرىمىز جاسوس بولان كىشى بولۇپ، « اترە گە قاداغان مال آلىپ بارىلار » دىيىپ خىر بىرلى- دىيدى.
- قىرپان:

- اونونىڭ يالى بولسا، مىن دويە تاپماق اوغرونا دوشە يىن. مىن ھىم شونونىڭ اوغرونا دوش. اما سانگا بىر دوكانچى نىنىڭ ايشىگى گىرگ. يوغسا بو لىباسىنىڭ بىلەن بارىپ خىر بىرسىڭ، باشغا بىر گىمانە دوشرمى، نادىر؟
- بولبار اوندان، شو ىراقت يىننە كۆمىش دفا گىدىان، مىن بو ايشى ايكىندۇ چىلى بىتەرە رىن، مىن ھىم دويە لىرى تاپىپ، حاضىرلىنىپ اوتور- دىيىپ، بايرام آبتىدى. قىرپان اۋزان صابىرلى حالدا: « حوپ، حاضىر » دىيىپ سونىڭ، قىرپان دويە

تاپماق فېكرىنە دوشىپ، كۆپ اويلاندى. اول: « بارىپ قونگشولاريمىزا دوپە برىنگ، گۆرگن بوينودان دأنە گتېرىك دىيىسم، دوپە لى بايلار مېنىڭ گۆرگن بويندا دأنامىڭ يوقدىغىنى بېلىئاندىرلر، كرىپنە دوپە لىرىنى دىلە سم، قايتام اولارى اۇنگكىدىن ھم بتر گمانە دوشىرە رىن. اكېزلىرىڭ آراسىندا اۋز باشداق گزىپ يۇرن دوپە لردن آماقداق ياغشىسى يوقدېر. ھىچ كىم- دە گۆرمز، ھىچ كىم- دە گمان ادمز» دىيىپ، اۋز يانيندان اۋزى اويلاندى. ايندى اونگا بىر قېن زات ىدى- سكىز سانى يۇك چوولايى تاپماقدى.

بايرام كۆمىش دفانىڭ آشاق چتىندىن گېرىپ، شېرىنگ ايلرى باشىندا بولان آيلاو جارا طاراپ يوزلندى. اول جارنىڭ يانيندا اوتوران يىگن لرى نىڭ اۋيونىڭ يانينا باردى. بايرام ھنيز اۋيە گېرمانكا، اۋيونىڭ آرفاسىندا يايىسىنى ايە رلۇپ دوران بىر ياش يىگدى گۆرىپ، ساقغا دايندى. بايرام دوران يرىندىن قوزغانمانى، باشام بارماغىنى دېشلۇپ بىر آز فكرە گىدىن سونگ، شول ياش يىگىدە قارشى يۇرىدى. بايرام اونونگ بارى يانيندا دوروپ: – نازى يىگن، كۆك- قورقونمىڭ؟- دىيدى. مونونگ سىسىنى اشىدىن نازى:

– سالامالېكىم دايى- دىيىپ، يايىسى نىڭ يانيندان آيرىلىپ، بايرام بىلن گۆرىشىدى. بايرام:

– يۇرى، يىگن، نىرأك اتلانچاق بوليارسىڭ؟

– ھىچ يىرىك، يۇنە يانگى بىر نظامى گلىپ: « اولاغىڭكى ايە رلە، فلان نايىب ساللاخا بارىپ گلجك» دىيىپ، ھىكم اديپ گىتىدى.

– يىگن، سىنىڭ بىلن بىرآزاجىق گوررىنگىم باردى- دىيىپ، بايرام يىڭسە سىنى قاشىدى. مونونگ ھىنگىندىن و ھىركىتىندىن بىر گىزلىن ايشى باردىغىنى آنغلان نازى بولسا:

– يۇرى، دايى، اۋيە بارايلى، ايچردە ھىچ كىم يوق- دىيدى.

بو ايكىسى تىركشىپ اۋيە باردىلار. اۋى بايرامىڭ اۋيونە منگىزىش غارىبجا بىر كىچىجىك اۋيدى، اونونگ بۇورىندە تارىمە دانگىلىغى بىر آلاجا گىچى اولاغىندىن باشغا بىر جانلى يوقدى. بايرام ساغ قاپدايىندا اوتوران يىگى نازا قاراپ:

– سىندىن بىر خواھشىم بار، شونى يرىنە يتىرملى.

– بوليار دايى، نامە بولسا آيت.

– آيدايىن، يۇنە نامە اۋچىن بولماغىنى، سبأبىنى، حاضىر مىندىن سوراما.

« بوليار» سۆزىنى نازى حاويلقىمان آيدان سونگ، بايرام اوتوران يرىندىن سويشىپ، اونگا ياقىنلاشىدى- دا:

– يىگن سىن مختارى تانىارمىڭ؟- دىيدى.

– حألكى وكىل باشى مختارمى؟

– حاوا. اونى ھمە كىشى تانىيار.

– سىن شونگا: « شو گۆن گۆن باشاندا، اترگە قاداغان دأنە آلىپ گىتچىكلر» دىيىپ خىر بر ...

- نامە دىيىپ خىبر برە يىن، اۆزلىرى بىلەر، آدملىرى كاندېر. مېنىڭ سۆزىمە اينانماز.
- مەن سانگا، مونونگ نامە شىپ بولماغىنى سوراما دېيىدىم آخرى. سونگرا سانگا ايدارىن، سانگا ھىچ بىر زىانى يوق. سونگرا ايدسام قاوى بولار، بگە نرسىنگ. يۇنە اول سىنىنگ سۆزىنگە اينانار يالى، سانگا بىر سۆۋدىگاۋرېنگ اوغولونى نىنگ اگىن-اشىگى گرە ك.
- اونى تاپارېن.
- اوندا، يگن جان، شو سىرى ھىچ بىر ېردە آيتما. بار، شونى بىتېرىپ گل - دىيىپ، بايرام آياغا قالدى. بو ايكىسى آياق اۆستۇندە ھەم بىر آز گورېنگ ادن سونگلار، بىر- بىرىدىن آرىشىدىلار.
- كۆنورتا چاى- چۆرە گى شولاردان باشغا ېردە ايلېپ-ايجىلېپىدى. شېرىنگ دىنچىلېغىنى ايكى سانى ماشىن دگېرمن- نىنگ تارق- تورقى كاىردە چكىلىان آدان سسىندىن باشغا بىر بوزيان زات يوقدى.
- نازى بار ېردن گە ىم تاپىپ، مختارى نېردە گۆررگام دىيىپ اولى كۆچانېنگ اىلرى باشىندان گىرىپ، قايرا طاراپا قارشى اوغرادى. اول ايكى طاراپىنى گۆزلەپ گىدىپ، يونگسوز يول يۇرۇپ، كۆچانېنگ قايرا باشىنا ياقىنلاشىپىدى.
- نازى اۆز يانىندان اۆزى: «موندان قايرادا بولسا گرە ك» دىيىپ، اىزىنا اۋورېلدى. اول بو گزك كۆچانېنگ اول يوزى بىلن قايدىپ، اورتاقى كۆپرېدن يانگى گىچېپىدى. قاراتاغى نىنگ [مەھمىيانى- گ] دوكانى نىنگ قاپىسىنداقى ستونە سۆيە نىپ دوران مختارى گۆرىپ، شونگا قارشى قايشارىبىردى- دە يۇرىدى. كلە سىنى آشاق سالىپ، سوسجا، مۇنىلى آدملار يالى بولۇپ دوران مختار اونونگ اۆزىنە قارشى گلىانېنى گۆرىپ، باشىنى قالدېردى. نازى- دا ياقىن- ياقىندان اونى گۆزى نىنگ قىياغى بىلن گۆزلەپ بارشىنا، اونگا ساغ گۆزىنى قىرىپىدى. آغشاملىق تىراك پولونى نېردن تاپارقام دىيىپ فكرە گىدىپ، توقات بولۇپ دوران مختارىنگ يوزى ياغتالدى. نازى ساغ طاراپىنا ساويلېپ، ايكى تامىنگ آراىلېغىنا يانگى گىرىپىدى. مختار ھەم گۆلۇمسىرۇپ، اونونگ يانىنا گلىپ:
- نە بار؟- دىيىپ، اۆزى نىنگ فارسلاشان تورك- تېرىزى لېجە سى بىلن سورادى.
- نازى:
- مەن چاىېردان گلىارگام، چال اىچە يىن دىيىپ سافاردوردى بايىنگ اۋيونە ساويلدىم. شوندا سافاردوردى آقا: « شو گۆن آغشام اۆستى بىر كرون تۋوپى، بوغدايى اترە گە آلىپ گىتجكلر، سەن شونى بارىپ مختار حانا خىر بر» دىيىپ، مانگا تافشىردى.
- سەن سافاردوردى بايىنگ نامە سى؟
- ياقىنچاق قارىنداشى.
- مختار گۆلۇمسىرۇپ: « ساغ بول» دىيىپ، نازى نىنگ آرقاسىنا قاقان سونگ، بورە گىندە اوينايان شادلىقلى ھىجان بىلن كۆچا چىقدى. نازى ھەم تامىنگ آرقاسى بىلن آيلىنىپ، گىتدى. مختار شول اۋنگكى سۆيە نىپ دوران

سۇيە سى نىنگ يانينا بارىپ، ايكي باقا گزمە لۇپ، ۱۹۲۵- نىچى يىلدىن بۇرۇن يادىگار يالى اديپ ساقلاپ يۇرن ساغادينا قارشا- قارشا باقىاردى. نازى اۆيليرىنە گلىپ، ادن ايشلىرىندىن دايسى بايرامى خىرلاندىردى. بايرام خىرى آلان بويونا، اۆيدىن چىقىپ، گلن يولى بىلن قىربانلارنىڭ اوباسىنا قارشى اوغرادى. مونگا قاراشىپ دوران قىربان اوزاقدان بايرامى گۇرىپ، اۋنگۇندىن چىقدى. بولار حالكى يوسغانىنىڭ قاپدالىندا دوشوشدىلار. قىربان، بايرامىنىڭ شادلىقلى يوزىنە باقىپ:

- نأجره؟- دىيدى.
 - نأجره سى يوق، دوزلتىدىم.
 - آيتدىنگى؟
 - يوق آيتىردىم.
 - كىمە آيتىردىنگ؟
 - اۋزىم آيتمانى چمىسىز بىلىپ، يىگە نىم نازا آيتىردىم.
 - اۋران ياغشى اديپسىنگ. نازى، شول، سىزىنگ گىه وىنگىز (دامادىنگىز) اۋدانىنگ اوغلى دالى؟
 - حاوا.
 - بوليار، يۇرى اۋىه- دىيپ، قىربان، بايرامى اوبا آلىپ گىتىدى.
- قىربان اۋزى نىنگ دوزن نقشسە سى بىلن دوستى بايرامى تانىشىدىردى. بولار، بىر طاراپدان، آغشامىنگ ياقىنلاشماغىنا مختارىنگ هم بىر حاولوغىپ شادلاندىرىردى، يۇنە ولين بولار مختار يالى، جوبىمىزە ايكي-اوج تومن پول دوشجك دىيپ شاد دالىدىلر. بولار جمعتىنگ يىرتىچى واغشى جانوارلارىندان بىرىنى ازالتچاق امىدلارىنا شاددىلار.
- گۇن ياشىپ گلىاردى. قىربانىنگ آقاسى سافار قونگشى اوبالارىندان بولان تآچ قلى بايىنگ دويه لرى بىلن كرىنە آستراياتدان گنيرن يوكلىرىنى كۆمىش دفة دە دوشورىپ، يانگى اۋىنە گلىپىدى. قىربان. آقاسى سافارا: « سافار دأده، شو چواللاردان بىرنمە سى ارتىرە چنلى مانگا گرک» دىيپ، داشاردا اۋىه سۇيە لىپ قويلان چواللاردان باشىسىنى بايراما برىپ، باشىسىنى هم اۋز گردىنە آتىپ، اوبادان چىقىپ اوغرادى. بولار اوبانىنگ آشاق يانينداق قامىشلىغىنگ آراسىندا گزىپ يۇرن دۇيە لردن آلتىسىنى توتوپ، قىربانىنگ گۇندىزدىن بىغناپ قويلان پشمكلىرى نىنگ يانينا كتىردىلر. سونگ حاكى چواللارى چاللاسىم شو پشمكلىردىن دولدورىپ، دويه لرىنىڭ اۋستۇنە آشردىلار. بولار قارا آخونىنگ قىبورىنى دووشلاپ، اسنغولى، اترك يولونا قارشى كرونلرى نىنگ باشىنى چكىپ اوغرادىلار...
- مختار هم شول شادلىغى بىلن گۇن ياشاندىن سونگ شىرىنگ قايرا باشىنا چىقىپ، قوررىغىنگ يانيندا اۋز باشىنا گزىپ يۇرن بىر بابىنى مونىپ، شول يولا طاراپ اوغرادى. اول كۆمىش دفانىنگ دپە سى نىنگ اگىندىن

يأزدى ولين، هيچ بىر قارا گۇرمىدى. سونگ كا يايىسىندان دوشيپ، يره اوتوريپ، تۆوه رگىنى گۆزلأپ، كا هم يابىنى چافىپ، يئنه بىراز سالىم يول يۆردى. بىردن قاپدالراغا- دا، اۋنگ يانىندان سۇنىپ بارىان كرونه گۆزى دوشيپ، يايىسىنى دورزان سونگ، الينداكى انگليس اۋن اتارى نىنگ ايكى سانى اوقونى شول كرونىنگ اۋستى اشىر بوشاتدى.

اغشام سس سىزلىگىندە اتىلان بو اوق اتره گىنگ داغلىغىنا دۇشن بىر سس يالى بولوپ آلا گۇپوردى توروزىپ، يولونگ كئارىندان بارىان قىربان داغى نىنگ دويه لرىنى اۋركوزدى. كرونىنى ترتىبه سالىپ، يئنه دويه باشىنى چكىپ بارىان قىربان دوستونا قاراپ:

— بايرام دوست، اينه، گلدى. اۋزىنگى يتىرمه، اگر اۋزومىزى يتىرىپ، ايشى دويدورساق، اوندا اۋنگىنچاك اۋزىمىز هلاك بولارس.

— سن حاطيرجمع بول.

— بولبار، يادىنگدان چىقارما، پارا برجك كىشى بولوپ، چولا چكجك سن سىنگ، گلىپ- ده ايلكىنچى پىجاغى اورجاقدا مندىرىن- دىيپ، اوچونچى اتىلان تىنگ سسى بىلن قىربان دويه لرىنى ساقلادى. مختار يابىنى ايلغادىپ بارشىنا، كرونىنگ اۋنگۆنه گچدى. تىنگىنى شاقىردادان سونگ:

— نامە آلىپ باربارىنگىز؟- دىيدى. قىربان هم يواشراغا- دا:

— بوغدايچىق، مختار آقا.

— حانى اجازه نامانگىز؟- دىيپ، مختار يابىدان يره ايندى. بايرام:

— منده- دىيپ، يولدان ساويلىپ، قولتوق جوبىسىنداكى پولونا الينى اوردى. مختار مونىنگ ايزى بىلن ايكى- اوچ آردىم آردىپ:

— حانى؟- دىيدى. بايرام اوچ- دۇرت تومن پولى چىقارىپ، قارشىسىندا دوران مختارىنگ اوزادان الينه بردى.

مختار بولسا آلماجاق كىشى بولوپ، قايراق چكىلجك بولدى. بايرام:

— اى، مختار آقا، بىز كىره كىش آدم، كان پولومىز يوق- دىيپ بئيله كى الينى هم جوبىسىنه سالىپ، جوبىسى نىنگ دۇبوندە قالان پولجاغازلارى هم چىقارىپ، يئنه مختارا اوزاتدى. پارا برجگىنه مختار ماخول اينانىپ،

الينداكى تىنگىنى گردىنىدىن ايلدىرىپ، گۆلۆمسىراپ الينى پولا قارشى اوزاتدى. مختار الينداكى يابى نىنگ

اويانىنى بىلىندىكى اوق تايبارىنا قىسىدىرىپ: « بىر تومن، ايكى تومن...» دىيپ ساناپ يانگى باش تومنه

بارىيدى. قىربان آرقادان پىشيك يۆرىشىنى اديپ، يواشلىق بىلن گلىپ، الينداكى سىرىغلى آق دىسسە جوهر

پىجاغى: « مه سانگا آلتى!» دىيپ، مختارىنگ چپ بۆورىنه حوپلاتدى. مختار بىر تاوانلىپ، هنىز اوتورمانقا،

بايرام هم قولتوغىندا قىجاغىنى چىقارىپ قارىنىدان سوقدى. مختار:

— آخ، ننه جان- دىيپ، آرقان يئقىلىدى.

قربان:

— اينه، دوست، حاساپلاشماق! اينه اولن بير واغشى- دىيپ، بايرامينگ شادايان يۇزىنه قاراپ گولدى. بايرام- دا:

— ايندى بولدومى، راضى بولدونگى- دىيدى. قربان: «حاوا» سۆزى بيلن الينداكى پىچاغى ياتان لۇشىنگ اۆستۆنه زىنگىپ، سونگ جوبسىندان بير آق كاغذ بيلن بير قارىنداش (مداد) چىقارپ، يانگى دوغوپ گليان آي ايشيغينا:

« ازه نى ازمك- البته، شو دور حاق،

اينه، بولدى جزانگا ملحق».

دىيپ بىكى سطر خط يازدى- دا، بايراما قارشى اوزاتدى. بايرام هم قربانينگ اونگا نامە يازانينى بيلمأن، الينداكى قانلى پىچاغينى شول كاغذ بيلن سۇپورپ، كاغذى توپارلاپ لۇشىنگ اۆستۆنه آتدى. قربان، بايراما:

— اونى ناتدينگ؟ من اونگا مختار حانينگ دوستلارينا عجب بير آيدىم يازپىديم. قولى، اونى اوقىيپ، آغلاجالار آغلاپ، گولچكلر جاقغىلاپ گولسىنلر.

— حاي بيلمأنديرين- دىيپ بايرام كاغذى آليپ:- مونى نامە اده يين؟- دىيدى.

— اول هيچ، اول مختار حانينگ يايىسىنا ايميت بولسون- دىيپ، قربان اونى يابى نينگ پالانيندان آسيليپ دوران توربا سالىدى- دا، يئنه جوبسىندان بير بۆلك كاغذ چىقارپ، شول سۆزلىرى قايتالاپ يازدى. بايرام بو گزك كاغذى قربانندان آليپ، مختارينگ آياق اوجوندا توغالانپ ياتان مختارينگ پهلوى تلىكى نينگ مانگلاينا قيسدىردى.

قربان بايرامينگ يۇزىنه قاراپ:

— اونى نامە اتدينگ؟

— اول، شونينگ جىغاسيندا... مونى نامە اتجگيى اۇزيم- ده بيلمە يارين- دىين سونگ، بولار يئنه بير آز گوررينگ اتدىلر، آخرى بايرام:

— ايندى من گيده يين، حوش، دوست- دىيدى.

— حوش، دوغانينم، من- ده شو گيجە بالقانا طاراپ اوغراين.

— بارسانگ منينگ طاراپمىدان دنگ- دولاريمىزا سلام دىي. بو اولكه ده اينه، اۇزىنگ بىزىنگ دورموشيمىزى

گوريارسىنگ- دىيپ، بايرام الى بيلن پهلوى تلىكى كۆميش دفا طاراپ اوغراماغا حاضيرلندى.

قربان هم:

– بوليار، دوست، بير قانجورى يوق اتمگيميز بيلن تۆركمنصحرانىنگ آزاد بولماجاغينا گۆزيم يتيار. بولار يالى
حاضر اۋرۇن كاندير. اولارينگ كۆكىنى كسيپ، صحرانى خلاص ادملى – ديبپ، حاضر بىرى اوباسينا طاراپ يولا
دوشدى.

مختارينگ ادن اولى جنائتى

گويز گۆنه شى اۋزى نينگ سونگقى گويچسيز قيزيل شعله لرى بيلن بوغدا يلى نينگ بۇز رنگكلى بايرى و قيرلارينا
اۋشگۇن آتديرديپ، اولار بيلن ارتيره چنلى حوشلاشانينا هنيز كۆپ واقت گچمأنديكى يالى، گۆزل- ينگ هم كلوب
اۋچين اوبانينگ اورتاراسيندا ديكيلن آلميش باشلى، آق قاميشلى آق اۋيدن يانگجا پيونر (پيشاهنگ) بيغناغىنى
قوتارپ، اۋيلرينه اوغرانيينا سالىم گچمأندى.
گۆزل كآ بۆكپ، كآ بۆكچكلاپ، اۋيلرينه ياقين گليپدى. اوبانينگ قايرا طاراپيندان قيرلارينگ لآله قاقبان سسلرى
اشدیلدى:

قايرادان اتلى گليآر-أ،

گۆزلانگ حايباتى گليآر-أ،

اول- آ كامسامول^۲ دونيام-أ،

حاطلى- سوادلى گليآر-أ...

گۆزل شولارا قارشى ساويلدى. بارپ، قيزلار قارىشيپ، اولارينگ هنگينه اۋز هنگىنى قوشجاق بولوپ، باش
بارماغىنى يانگى بوغازينا التنده: «حايوو، گۆزل...» ديبپ قيغىرلان سس اشديلدى. اول بو سس اجه
سينگكيدىگىنى بيلپ، سس گلن طاراپا يورتوپ گيتدى. اۋيلرى نينگ ايشيگينه يتپ، دسيسنه قاپى كليمىنى
قالديردى. يانگى بير آياغىنى ايچرى اتاندان، باقار ديين آقاسينا گۆزى دوشپ، اۋزىنى اونونگ قوجاغينا اوقلادى.
گۆزل اوچ- دۇرت آى بارى باقارى گۇرماندى، شونينگ اۋچين- ده اونونگ قوجاغيندا اوتروپ، گۆزىنى اونونگ
يوزيندن آيراسى گلنه نوقدى. باقار:

^۲ كامسامول: ياش كمونىستلار قوراماسى

قوراقچىلىق دىيىپ، بوغدايلا گۆچىپ قايتىدىنكىز. بو گۆنە چىلى سىز بوغدايلىدا اوتورىپ، شاقادام رايونىنا(بخش) قاراشلىدىنكىز، ايندى بولسا بوغدايلى نىنگ توپراغى اسنغولى رايونىنا قاراشلى بولجاق. اونگا گۇرا بوغدايلىدا اوتورىان چاروالار هم شاقاداما دال، اسنغولا قاراشلى بولمالى. سىز، اگر بو يىل گۆرگنە گۆچسە نىگىز، گلن يىل قايدىپ گلە نىگىزدە، اتركدە يا- دا شو بوغدايلىدا قالمالى بولوپ، هميشە اسنغولى رايونىنا قاراشلى بولارسىنكىز. سونگ بالقانا گۆچمگە نىگىز هم قىنراق بولار. بولاردان باشغا- دا، اى، دأدە، يوقاردان كمىسيون گلىپ باشغا اوتروملى ايلات آراسىندا قالحوز قورانلارى يالى، بىزىنگ آرامىزدا هم قالحوز قورجاقدير. موندان ايكي هفته اوزال حكومت اينجىزلىرى(مهندسلىرى) گلىپ، اولى بالقانىنگ اۆستۇنداكى چشمە لرى بارلاپ، اولارنىڭ آقارلايىنى آراسسالادىپ گىدنلرىنى سن اشىتمە دىنگى؟ بىزلىر- دە شو يىل چارواچىلىقدان آيرىلىپ، اوتروملى بولجاق. سن- دە بو ايكي سانى دوپانىنگ ايزىندان سلفىلاپ يۇرمە دن آيرىلىپ، اولى ير، سوو و كان مال- ملك ايه سى بولان قالحوز چلىنى (أغضاسى) بولارسىنگ. اوندان سونگ سن هم بو قارىپ دورموشىنگدان آيرىلىپ، باشغا قالحوز چىلارى يالى قورپلى ياشارسىنگ.

— اوغلوم، بىز ناراضى بولوپ هميشە ليك گىدە مىزوق. قىشىنا بالقاندا ساوبىقلىق و قوراقلىق بولوپ، اوت- چۇپ آز بوليار، يۇنە حاضىر قىش چىقيانچا، گۆچىپ گىدىپ، ياز بىلن بىلە جە يىننە گلجك. بىز بالقانسىز اونگوب بىلمىرىس. قىش اۇز قارىپ اونگوشوغىمىز اۇچىن گۆچىپ گىتسك- دە، بالقان يادىمىزدان چىقماز.

سن الله قلى شاهىرىنگ[احمد گۆرگنلى نىنگ قاقاسى]:

« گۆرگن گۆچن سنى زارلار،

آقار چشمە لرىنگ، شارلار،

حاييات اوروپ، عجب گورلۇر

قاپلانگلى شىرلرىنگ سنىنگ.

بندە قلى گۆردىم كانى،

سۆرىم حاقدىر، يوقدىر گمانى،

قدىم آدىنگ ابوالخانى،

گرچكدىر ارلرىنگ سنىنگ»

دىيىپ، گۆرگنە گۆچىندە، بالقانا آيدان قوشغوسىنى اشىتمأندىنگى؟ بىز گۆرگنە واقتلايىن گۆچسك- دە،

كۆنگلومىز بالقانى زارلار. اونونگ اۇچىن سن، اوغلوم، ناراضى بولما، بىر- دە بو يىل بوغدايلىدا اوتوران

چاروالارينگ گۆرگنه گۆچمه سى حاقدافازباتدا حكومتينگ قرارى بار. حكومت بو يئل چاروالارينگ گۆچمه سينه قارشى دال، روغصات بريار...

باقار دأه سيني گۆرگنه گۆچمكدن آليپ قاليپ، اونونگ بالقانا گۆچمه سينه كۆپ تقلا اتسه-ده، آخردا بير نتيجا ايه بولوپ بيلماني، تماسيني اوزن سونگ:

— گۆرگنه گۆچمه نكيز گۆچينگ ولين، من-أراضى دال. اگر-ده منينگ سۆزيمه باقماني گۆچيپ گيتسه نكيز هم، گۆزلى مانگا برينگ، من اونى بالقانا التيب، آغالاريميزدا قويايبن. قوى، اول شوندا قاليپ اوقيبسين، يوغسا سافاقداشلاريندان ايزا قالار.

— بوليبار ولى اجه مى... — ديب، عيالينا باقدى. اونگا چنلى اودى قورجالاپ، اوفلاپ اوتوران گۆلۆم

Gülüm بولسا باشيني قالديريپ، يانيندا كتابلارى نينگ صوراتلارينا گۆزلۇپ اوتوران گۆزلى قوجاقلاپ:

— گۆزل قالسا ييز-ده قالارس-ديدى. باقار:

— اجه، بئيله دال، قوى گۆزل قالسين، يوغسا بو يئل كلاسە گچيپ بيلمز.

— يوق، بالام، يكجه كۆرپه بالامى اۆز يانيمدان آيريپ بيلجك دال. گۆرگنه گۆچمه رين ولى، قيزيميزى قويوپ گيده بيلميرن.

باقار كۆپ وقت گوررينگ اديپ اوتروپ، حوروزلارينگ ايلكى قيغيرماغى بيلن ياتيدلار...

ارتير بولدى. بو اوبا اير بيلن دويه لرينى اؤرأ قاوماني، اليپ قاليپدى. اوبا آدملارى دانگدان باشلاپ اياق

اؤستۆنده دى. اوبا آراسى دويه هم كۆشكـلرينگ بوزلاماسى، آدملارينگ قالماغالى سسلىرى بيلن آلا-قالماغيلدى.

باقارينگ دأه سى، دوين گۆنورتان جرن اولاماغا ديب چۆله گيدن اولى اوغلى قربانينگ گلـمگينه صايرسيزليق

بيلن قاراشياردى. بير واقتدان بوز اشە گينه ايكى سانى كه يگى يوكلاپ، يانى آلاقوش تازىلى قربان درينى

مانگلاينندان ساريقديريپ گلدى. بولار دويه لرينى حاويتلاپ بوليانچا، گۆن هم دوغوب، اۆزى نينگ ييلى شعله

لرينى بوغدايلى نينگ اولى چاگە لرى نينگ اؤستۆنده بۆكـجـكـلـتـمـاگـە باشلادى. اوبا حالقى بير چاي ايجيم ساليـم

ايچينده گۆچ دويه لرينى يوكلاپ، سطر-سطر اديپ، بايرلارى آشا-آشا، قيرلارا آتا-آتا گۆنورتا طاراپا قارشى

اوغراديلار.

شول دويه لردن بيرى نينگ اؤستۆنده، اۆزى اوچين بجريلن بۆره گينگ[دويانينگ اؤستۆنده اوتورماق اوچين

بجريلن بۆريته اوتورغيج] ايچينده، اۆزى نينگ قاوى گۆريان آقجا، آوادانجا پيشيجكى بيلن اوتروپ، دويانينگ

بۆريشينه گۆرأ ايرانيپ، پيشيجكى اويـنـاپ باريان گۆزلدى.

تۆركمينيگ كۆنه حكاتلارى(ارته كيلرى) بيلن تانيش بولان آداما گۆزل-بنگ شول اوتورشى، آق پاميغينگ اۆز

حۆيردشى بولان پيشيجكى بيلن اوتورشيني بادينگا دوشوريار.

گۆچ كرونى تۆۋەن رەڭگىنى نىنگ اتلى، يابىلى، يىگىتلىرى بىلەن اولى قوشلوق ماشادى- مىصرىانىنىڭ خرابە لارى نىنگ يانىندىن گچەن سونىڭ، بىر اق يول بىلەن يولونى دوام ادىپ بارىدى. يولونىڭ يە تاراپىندا چاگە لىك بىر دېانىنىڭ اۆستۈندە اتىنى بۆكرچىكە دىپ دوران بىر آدمى گۆرىپ، گۆچىنىڭ تۆۋەن رەڭگىنى داپراپ بارىان اتلىلار چالەت بىر يە يىغىنانىپ، گۆچى ساقلايدىلار. گۆچ باشىنى ايدىپ بارىان اق يابىلىغا باىمراد اقا اتلى بىر ياشولى:

— حاي، اوغلانلار، گۆرىنىڭ اول اتلىنى. مەن بىر اىيام گۆردىم. اول قىزىل قشون عىسگرى، پاپاغى ھەم بار. گۆرىپ ايسلە- سىڭىز، مە، آلنىڭ- دىيىپ، بونوندىن اسلىغى تورباىسىندىن كۆنە جە بىر دوربىنى چىقارىپ، يانىندا دوران اتلى يىگىتلەر اوزاتدى. اولارنىڭ- دا بىر- ايكى سانىسى دوربىن بىلەن قاراپ: « دوغرى، اول پاپاغلى قىزىل قشوندىن» دىيىپ، اۋنگى بارىان يوللارى بىلەن اوغرايدىلار.

گۆچ ايكىنچى چاگانى گچىپ، كىنىڭ اولى بىر اۋنگىگالا يانگىا كىرىپىدى. اۋنگ يانلارنىدا چاگە لىك دېانىنىڭ اۆستۈندىن اۋزلىرىنە قارشى اىنگدارلىپ گلىان قرق- اللى اتلىنى گۆرىپ ساقغا داىاندى. گۆچ اتلىلار اۆزلىرىنى يە زىنىگىپ، ياراغلار بىلەن او تىنلىرىنى قولتوقلاپ، ھە ھاسى بىر چۆپىنىڭ دوىبىنە اۋزىنى تىردى. بو يىگىتلەردىن بىرناچە سى اۆستىرىنە اباىنىپ گلىان اتلىلار بىلەن مەك اۋچىن تىنلىرى نىنگ قولقارلىنى- دا قايتارىپىدىلار ولەن، بىردىن باىمراد اقاننىڭ: « امانىڭ، ياراغلارنىڭىزى چىكىنىڭ» دىيىن سىسىنى اشىدىپ، تىنلىرىنى ايزىنا اۆلدىلار. ارادان سالىم گچمانكا باشدا دور اتلى حق مراد بولماق بىلەن، اول اتلىلار تىنلىرىنى گزۇپ، گۆچ اتلى لارنىڭ و گۆچىنىڭ داشىنا قوشاق يالى بولۇپ ايلانىپ دور دىلار.

حق مراد گۆچ اتلى لارنىڭ اۋنگۈندە دوران باىمراد اقاننىڭ ياقىنراغىنا گلىپ:

— حاً، قارىنداش، سىزىمىڭىز؟ اوغور حايىرلى بولسۇن. نىرأك اوغراىدىڭىز؟— دىيىن سوراغىنا: « اوغور- دا حايىرلى بولار- دا، بىزلەر گۆرگنە قارشى دىيىپ اوغراىدىق. سىز نامە تىردىڭىز، نامە گۆزلاپ يۇرسىڭىز؟» دىيىپ، سوراىدى.

— بىزىنىڭ تىرىن زادىمىز يوق، بىز اۋز كۆنە تۆركمەن دورموشىمىزى گۆزلاپ، اولكامىزدىن بىلشۈيك كافىرلارنى قاوماغا و مىسلمان حكومتىنى قورماغا، اۋز ايشان- ملالارمىزىنىڭ پاتاسىنى آلىپ قايتىدىق. اۋزىمىزە يولداش بولچاق مىسلمان قارداشلارنى گۆزلاپ يۇرىس.

— حاً، زىانى يوق، يولونىڭىزدىن قالمانىڭ، بىز ھەم گۆرگنە قارشى بارىارىس. يۈنە سىزىنىڭ گۆزلاپ يۇرن مىسلمان قارداشلارنىڭىز ھەم اۋز قارىپ اونگشوقلارنى بىلەن اسوداچا قونۇپ- گۆچىپ يۇرلار.

— بىلشۈيك- بىنگ قولوندا اسوداچا گزىپ يۇرماك بولارمى؟ بىلشۈيكلەر دألىغى، كىبى ايرانا، كىبى قىقازا، كىبى سىبىرە قاويپ، بوتىن تۆركمەنى درى- داغىن ادنلر؟

باىمراد اقا:

- حاوا، بلشويكلردير بىرناچە لرى شول يرلره قاوان. يۇنه ولى، اۆز قارىب اونگشوقلارى بيلن گزىپ يۇرن حالقا بلشويكلرينگ كمكدن باشغا بىر ادن زادى يوق- دىيىپ، سونگرا يولا دوشينگ دىيىپ آتلىلارا آيتدى.
- ير دىپىرچكلآپ دوران آتینگ اۆستۆنده ساغ الينداكى قامجيسىنى تله تىن(قايىش) ادىگى نينگ قونجىنا اورپ، باشىنى آشاغا سالىپ دوران حق مراد گۆچ آتلى لارنى بىر- بىر گۆزدن گچىرىپ:
- حاوليقماسانگىز، بىراز سالىم دورينگ- دىيىدى. باى مراد آقا حق مراده يوزله نىپ:
- يۇرى، نأمه بوپروغىنگىز بار؟
- بىزه آرانگىزدا بولان آتلى لارنىگ قوچاقلارنىدان يىگىرىمى سانيسىنى برىنگ. شو گىجه بىزه ميمان بولسونلار، ارتىر ايزىنگىزدان يتىرس- دىيىدى.

باى مراد آقا:

- بىزده بوش گزىپ يۇرن آدم يوق. همه سى اۆز ماشغالالارى نينگ اۆستۆنده، اۆز اونگشوقلارى نينگ ايزىندا گزىپ يۇرن اوغلانلار- دىيىدى- ده، آتىنى قايرا چكىپ، يولونا قارشى سورجك بولدى.
- حق مرادىنگ آتلى لارى هم بولارنىگ اۆستۆنه قارشى آتلارىنى سورىپ:
- آى، مونىنگ يالى قاررى كۆيدىر، يۇرىنگ، بىزىنگ بيلن قوچاقلار- دىيىپ، بىرناچە سى نينگ آتلارىنى جلولايدىلار. اول قوچ آتلى لارنىگ ايچىنده ايچىنده يكه، حق مرادىنگ داشراق يگى بولان دوردى كۆر بيلن يارماد حاجى نينگ اوغلى قوشجان دان باشغالارى آتلارى نينگ جلولاىرىنى اولارنىگ اليندن دارتىپ آلىپ، قايراق چكىدلىر. بولار ايكى يانلاپ، بىرناچە گزه ك ايكى طاراپا چكه لشيپ دوردىلار. آخردا اولار باى مراد آقانىنگ آتلى لارى نينگ اوزىل- كسىل گۆركزن قارشىلىقلارنىنا باقمان، تفنگ زورى بيلن دۇرت سانى داياو آتلى ياش يىگىدى آلىپ گىتدىلر.

بو گۆچ آراسىندا بولان عىال، اوغلان-اوشاقلارى نينگ ايچىنده قالماغال سسلىرى كۆپلىپ، كىم: « اول حرامزاده باسماچى حق مرادىنگ آتلى لارى- داغا» دىيىپ، سۆگيان سۆگۈنچلىرى، كىمسانىنگ هم اوغلونا تاويىشلارى اشدىلىاردى.

باى مراد آقا:

- قويونگ اوغلانلار، حق مراد اولارى زورلاپ بىر گۆن اكىدر، ايكى گۆن اكىدر، اوچونچى گۆن اكىدىپ بىلمز، اونونگ اليندن قاچىپ قايتماغا اولار بىر چم تاپارلار- دىيىپ، عىال، اوغلان-اوشاقلارا گۆوينلىك برىاردى.
- گۆچ يئنه يولا دوشدى. بىر يارىم ساعت گچن سونگ، اونگ يانلارنىداق چاگانى هم آشىپ، بىر كىچىچىك آننگنكالدا بولان قوينى نينگ يانىندا دويه لرىنى ساقلاپ دوشدىلر. شول يرده باى مراد آقانىنگ سۆزى بيلن اولار

آغشام اینگریك قارالانچا قالدیلار. سونگ یئنه اؤریشیپ، تازە دوغان آی ایشیغیندا سوشیپ اوغراماغا باشلادیلار.

گۆچ یونگسوزجا یۇرۇپ، آردیمیلار آغیرلاشیاردی. «اوغلانلار، اۆلکر [یئلدیزی] یوقاری قالیپدیر، دانگ یئلدیزی تیز دوغار. حانی، شو تایلاردا بیر-ایکی سانی قوی باردی، شونی تاپینگ، بیر دینچ آلایلینگ» دیپ قیغیران بای مراد آقانیگ سسینه گۆچ آتلی لازری تۆوه رگه یایرادیلار. بیرآز سونگرا، سول طاراپدان بانگقى یایران آتلی لاردان بیرى: «اینه، بو تآیدا، باریك گلینگ» دیپ قیغیردی. گۆچ اونگا قارشى بارىپ، قویونگ تۆوه رگینده حلقه یالی آیلانلاریندان سونگرا، دۆیه لرینی چۆکه رپ، یۆکلرینی یأزدیردیلار.

گۆزل ایلكی آغشامدان پیشیجگی بیلن یوره گینگ ایچینده اوقلانیندان، دویه سى نینگ چۆكمك اۆچین ایلریك- قایراق ادن حرکتینه اویانپ، هنیز یوركدن چیقمانقا: «اجه، پیشیگیم یوق» دیپ قیغیردی. اجه سى گۆلۆم هم الیندأکی دۇبأنینگ نوغتاسینی تاشلاپ گلیپ، گۆزل-ینگ اوتوران یوره گى نینگ ایچینی بآرلاپ: «یولدا قاپچرانسینگ داغا» دیدی. پیشیجگیندن تاماسینی اوزه ن گۆزل كمشأپ، آغلاماغا باشلادی. اونگا چنلی هم یۆره گینگ داش یۆزینده پالاسا دیرماشیپ یۆرن پیشیجك گۆزللرینگ فونگشوسى بولان دوردی نینگ ایتی نینگ قارباماغی بیلن تیسلاپ ماولادی. مونینگ سسینى اشیتدن گۆزل آغلاماسینی قویوپ: «ایت» دیپ، پیشیگینه طاراپ یورتدی.

گۆچ کرونى دۇرت ماشغالا، باش ماشغالا بیر بولوپ، قوشلارینی اؤیشۆریپ، اتریه چنلی شول یرده یاتدیلار. اتریه گۆنینگ یری قیزاران سونگ، ایتلرینگ حاولاماسى و دۆیه لرینگ بوزلاماسى بیلن قیقدا-باق بولوپ، اۆردیلر. هر کیم اتریه بیلن چای یرینه بیر دۆوم چۆره ك بیلن دۇبأنینگ چالینی ایچپ، اور، توت یۆکلنماگه باشلادیلار. گۆچ هنیز یولا دوشمأنکأ، بای مراد آقانیگ: «حانی، اوغلانلار، باری گلینگ» دیپ، قیغیران سسینه ارککلر اونونگ داشینی آلدیلار. بای مراد آقا بیر الی بیلن آقجا یاییسى نینگ اویانینی توتوپ، بیر الینی هم بیقینینا اورپ:

— اۇنگ یانیمیز قورروق قویوسى. آنگیر یانی هم نآلاپ یاتان دووزلیقدیر. تیز واقتدان گۆك پاتلاوغینگ دپه سى گۆرنر. شو یرلر قالتامانلارینگ کۆپ دۆشله یأن یریدیر. اونگا گۆرأ-ده آغشاما چنلی شو دۇشن اویومیزدا قالساق یاغشى بولاردی- دیدی. بیگیتلر:

— حای، بای مراد آقانیگ آیدپ یۆرن زادینی گۆر، اولار- دا بیزینگ یالی بیر یموت، بیزی اولار ایبر اویدیأرمینگ؟ دوۆینکأ- ده ایچیمیز اۇد یألیدیر. اولاردان قورقوب یۆرمه، ایندی بیریمیز قالیانچا، اولار بیلن گیدیشریس- دیپ، قیزغین قانلی لبق ادپ، یرلی- یردن قیغیرشدیلار.

بای مراد:

— دورىنگ انتك، اوغلانلار، قورقمالى يردە قورقوپ، قاقچامالى يريندە قاقچامىنگ زىانى يوقدور. گۇرۇغلى يالى. گۇرۇغلى ھەم ىرى گلن يردە قاقچىپ، «قاقچىشىم بار، بلكى قاوئىشىنگا برىم» دىيىدىرلر. اونىنگ اۆچىن سىزە ھىچ كىم قورقاق دىيمز...

يولاغچى نىنگ كۇپوسى اغشاما چنلى بو يردە فالمانى قىنراق گۇرنلرىنى اۆچىن، گۇچ اول بارىان يوللارىندان دال، درىانىنگ ياقىنراغى بىلن سويشىپ اوغرادى. بولار ھنيز بىر چاگە اشمانقا، دوينكى زورلانىپ اكىدىلن دۇرت اتلى چىپ طاراپداق چاگە لى دپانىنگ اۆستۇندىن ات سالىپ گلدىلر. اولار گىدە نى بارى گۇچ جماعاتى نىنگ قاپلان توقالتىق ھواسى آيرىلىپ، يۇركلرىندە تازە دن بىر سۇبونچ اويناياردى. گۇچ كرونى شول اوغروندان، يىنە بىر گۇن گچن سونگ اترك آقارى نىنگ بوينداق تاوشانغىر دپە سى نىنگ اۆستى بىلن قوزىغىرانداق سرحدۇستىنا بارىپ، گۇرگن صحراسىنا گچماگە بىر يىللىق روغصات حاطىنى گۇركزدىلر.

ارتىرى قوشلوق واقى بولسا كۇمىش دفانگ دپە سىنى گۇرن سونگلار، اون باش- يىگىرى دىقىقە دان، اون اۋىلى، يىگىرى اۋىلى گۇچدن سىفىپ قالىپ، سونگقى بۇلگى ھەم كۇمىش دفە بىلن قايراسىندا ق دپە سى نىنگ آراالىغىندا، درىانىنگ بوينداق اكىزلىرىنگ يوقارى يانىندا يوك يازدىردىلار. گۇزللر ھەم شو آخرقى بۇلە گىنگ ايچىندە دى...

بولارىنگ گۇچىپ گلە گىندىن قىشىنگ قارا توغسان گۇنى اۋتتىپدى. ايندى ھەم بازىنگ بىرىنجى آيى گچمكدە دى. دۇز و بايرلار قاينىن اۋىلرىنە تازە قايتارىلىپ گلن گلن كىمىن بزە ندىكى يالى، گۇنگ ھەم ھر حىلى اۋىنىق گۇزل قوشجاغازلارىنگ ناغماسىندان توى اۋىنە دۇنىپدى. آسمانىنگ كآيرلىرى يووقا اق بولوتلار بىلن اۋرتىلن بولسا- دا، قالدان ىرلىرى صاف دى.

طىبغاتىنگ شو بولشونا بۇس ادىپ، گۇنىنگ سارى ساجىنى ىرە دۇكىپ قالىشى يالى، قارا يىلدىرايوق چاشغىن ساجلارىنى دۇكىپ، كۇنە جە بىر يىرتىق يورغاندان گۇزل ھەم باشجاغازىنى قالدىردى.

اول ساجىنى يىغناپ، ساج باغىنا قاران سونگ، شونى قولاغىندان بۇلىپ، ايكى گۇوسى نىنگ اۆستۇندىن يىلان يالى تاواندىرىپ، قويدى. اوندان سونگ اوجاقلارىندا پىشمك بىلن قاينان اودونگ اۆستۇندىن تۇنگچانى آيرىپ، كاسە لىرىنى يووپ اوتوران اجە سىنە باقىپ:

— اجە، اىزىمىزا گۇچمگىزە يىنە ناچە گۇن قالدى؟— دىيدى.

— بالام، آز واقت قالدى. تىز گۇچرىس. دوين بالقاندىن گلن بولدى. اول: «قىرلارىنگ قىرولارى آيرىلىپ، اوتلار گۇگە رىپىدىر. اوبالار دىنچلىق. قالتامانلارى بولسا قىزىل قىشونلار قاويپ، يوق ادىيدىرلر، قالتامان باشلىغى حق مرادى توتوپ، جزاسىنا تىرتىپىدىرلر» دىپ آيدىار. اوبا شوراسى ادىپ تاچى نىنگ اوغلى اشىر قوبولىپىدىر.

– واخ، اجە، بىز بۇرۇن كۆچە نىمىز دە، باقارنىڭ ئايدىشى يالى، من بالقاندا آقالارنىمىزدا قالىپ، اوقوومى اوقىيان بولسادىم، شىندى ساپاقداشلارنىمىزدا دۇرت- باش آى اىزا قالمادىم...

گۈزۈل بو سۆزلىرىنى آيدان سونگ، دوولدا دوران كىتاب تورباسىندان كىتابىنى آلدى- دا، اجە سى نىنگ قارشىسىندا اوتروپ، كىتابىنى آچدى. بىر زاتلارنى اوقىدى. «ساپاقلار- آ يادىمىزدا چىقماندىر» دىدى. سونگ كىتابىنى باقىپ، بۇويىلىرىندە دوران كويىزانى آرقاسىنا آتدى- دا، اۋىلىرى نىنگ آشاق يانىنداق گۈلە، سووا دىيىپ اوغرادى.

يولدا بارشىنا بالقاندا كۆچمك ھۇسى ھىزى ھىم باشىندان چىقمان، اۋز- اۋزىنە: «بالقانا بارارىن، گلىدىنى گۈرە رىن، يىنە اۋنگىمىز يالچاق بىلە جە مەكتەبە گىدە رىس» دىيىپ، ايزىندان ھىم ھىنگىنگىلدە نىپ بويداشلاردان اۋرە نى بىر آيدىمىجىغىنى آيتماغا باشلادى.

گۈزۈل آيدىمىجىغى نىنگ يانگى بىر بندىنى قوتاراندا، گۈلىنىڭ كىنارىنى يىتدى. اول كويىزە سىنى سوودان دولدورىپ، يىنە اۋىلىرىنە قارشى اوغرادى. اۋىە گلىپ، اجە سى نىنگ قويوپ برن چايچاغازىنى بىر دۇوم چۈرە ك بىلن اىچىپ:

– اجە، دۇيامىزنىڭ اىكىسىنى- دە ساتدىنىڭىزمى؟

– يوق، بالام، بىرى دۈزدە قالىپ، ياتاغىنا گلەندىر. بو گۈن يىكجە مارداق چال بار، بو گۈن كۆمىش دفا گىدىپ بۇرمە د، بوچاغازى گىمىر كچا ساتىپ گلە غارسىنىڭ.

– بولىار، اوندان حاضىر چىراتان چۆپلە ماگە گىدىيارىن، اۋىلە دن سونگ كىتابىنى اوقىپ، آغشام قىزلار بىلن لالە قاقماغا گىتجك- دىيىپ، اجە سىنە جوغاپ بردى. سونگرا گۈزۈل بىلىنە كىندىنى باغلاپ، لىنە كىكىسىنى آلان سونگ، اوبالارى نىنگ يوقارى يانىنداق شۇرلىغا يولا دوشدى. سالىم گچمانكا، بىر دويە يوكى ادىپ، چىراتان گىتىرىپ، اجە سىنى بگىندىردى. گۈن اۋىلە دن آشىپدى، اوبالارىنىڭ دويە لىرىنىڭ كۆپىسى گۈرگىندىن سووارلىپ ايزلارنى گلىان بولسا- دا، كىم- كاسلىرى نىنگ گۈرگىنە قارشى سووا اوغراندلارنى ھىم باردى.

شول ماحال گۈزۈل لىنە مارداجىغىنى آلىپ، قونگشى اۋىلىرىندە بولان آبادان دىين بويداشى نىنگ يانىنا اوغرادى. اول آبادان لارىنىڭ اۋىلىرى نىنگ ايشىگىنە يانگى باراندا بىردن اۋسىپ دوران يل اونونگ باشىنداق بۇرىگىنى گۈتە رىپ گىتدى. گۈزۈل شونىنگ ايزىندان قايوپ باربارقا، دايزالارىندان چىقىپ اۋىلىرىنە قارشى باران آبادان ھىم مونى گۈرىپ، شونگا قارشى يورتدى. سونگ اىكىجىگى تىركە شىپ، اۋىلىرىنە گلىدىلر. اۋىونگ يىغاشغاسىنا گلىپ دورانسونگلار، گۈزۈل لىندىكى مارداجىغىنى گۈرگىزىپ:

– حاقيز، يۇرى چال لارىمىزى گىمىر كچا ساتىپ گلە يلى- دىيندە، آبادان:

- گۈزل، سىنىڭ زاتىدان خېرىنىڭ يوق-آو، گۈز قىوانچىمىز بولان يىكجە دويايمىزى دوين اناقلى باي «آلغىمىنىڭ يىرنە» دىيىپ، زورلاپ آلىپ گىتمە دى؟ ايندى ساتماغا-آ بئىلە دە دورسون، ايچماگە- دە زادىمىز يوق- دىيدى.
- حكومتە عرض اتمە دىنگىزىمى؟
- عرض ادنگە نامە، حايرى بارمى؟ دادم، اناقلى بايىنىڭ ادن ايشلىرىنى كۆمىش دفا بارىپ حكومتە آيدىپدىر، اونگا بىر چارە اتمگ-آ بئىلە- دە دورسون، قايتام حكومت اونگا «بار گىدىر» دىيىپدىر.
- زىانى يوق بالقانا بارامىزدا، اوبا شوراسىنا عرض ادىپ آلا.
- نامە اناقلى باي بالقانا گۈچىكى؟
- بو ايكىسى بو حاقتا بىراز گپلە شىنلىرىدىن سونىڭ، گۈزل:
- دادم بازارا گىتدى، «ساقىچ گىرىپ بر» دىيىم، گتىرنە سانگا- دا برە رىن. يۈنە ھىز مىنىڭ چالىى ساتىپ گلە يلى- دىيىپ، بويداشى نىنىڭ اىلىدىن توتوپ، اۋىلىرنە طاراپ اوغرادى. گۈزل اۋىلىرنە بارىپ، چالىنى آلىپ، آبادان بىلن چىقىپ گىتدى. بولارىنىڭ ايزىندان گۈزل- يىنگ ايتجاغازى آلاقوش ھىم يورتوپ گىتدى.
- بو ايكى بويداش بىر- بىرلىرى بىلن گورىنىڭ ادىپ باربارقالار، آلاقوش ھىم قىلدىرغانلارنىڭ آراسىنداقى يالمان ھىنلىرىنى ايسىرغانىپ، اولاردان كا اوزوپ، كا قالىپ بارباردى. بىردن گۈزل:
- آبادان، اونى گۈز، اول-آ يالمان توتوپدىر- دىيىپ، مارداجىغىنى بىردە قويوپ، ايتىنە قارشى يورتدى. بولار ايتىنىڭ يانىنا بارىپ، اونىنىڭ اغزىندان يالمانى آيرىپ، اللرىنە بۇرىكلىرىنى آلىپ، يانگقى قويروغى حوتازلىجا يالمانى كۈش- كوشلاپ قاوالاماغا باشلايدىلار. يالمانى كا توتوپ، كا قويىرىپ يۇرشلىرنە، شول يوقارى يانلارنىنداقى شۇرلىقدا اوچار كاغذلارنى قايدىرىپ «آلباى قاق» دىيىپ، شورجا[قوش] قاوالاپ يۇرن اوغلانلار دوش گلدىلر. اوغلانلار قوشلارنىدان آيرىلىپ، بولارىنىڭ اويونلارنىنا قارىشىپ، اولار- دا يالمانى قاوالاماغا باشلايدىلار. بو جومرى اوغلانلار بىلن ايكى سانجاق چاروا قىزى يالمانى قاوالاپ يۇرشلىرنە، آخرى اول بىر ھىنە گىردى. شوندا گۈزل:
- بىز-آ ايندى يادادىق، گىتچك، ايشىمىز بار، يالمانجىغى- دا كۆپ حورلادىق، ايندى بولىار- دىيىپ، آلاقوشى آلىپ، آبادان بىلن اوغرادى. اول يايىم ساعت چمە سى يول يۇرۇپ، كۆمىش دىفانگ ياقىن يانىنا باردىلار. بىردن ياز ياغىنى ياغماغا باشلاپ، بولار ايتلىرى بىلن بىلە گىمىكى نىنىڭ حايايدىنا(حياط) يۇرتىپ گىردىلر.
- شول گۈن گىمىكى ايشى چىقىپ، بندرگىزە گىدپىدى. اداره دە بولسا گىمىكى نىنىڭ اوروناسارى بىلن كۆمىش دىفانگ نىزمىە سى طاراپىندىن ايرىلن ساقالى سىرىق، مورتى جونتىق، بوغىن گۈورە لى مختار ادلى بىر وكىل باشى

باردى. مختار يانگجا تريك چكىپ، خمار بولوپ، گليپ- گيديان ناوچيلارنىڭ حابىسىندان پارا- پاچ آلراقام دىيپ باشىنى يالانگاچلاپ، آغزىنى آچىپ پاللاپ، قاشىنىپ دوردى. اول بو قىزجاغازلارنى گۆره ر- گۆرمز، بۆوردە تريك مانىگقالي نىنگ يانينداق مۇشۇنىڭ اۆستۇندە دوران تىلپە گىنە قارشى يورتىدى. اونگا چنىلىم گۆزل و ابادان قاپا ياقىن بارىدەيلار. گۆزل الى مارداقلىجا:

— گمركىچى آقا بارمى؟— دىيپ، قاپىنىڭ آغزىنى آلىپ دوران مختاردان سورادى.
مختار:

— گل، بار— دىيپ، چالت ايكىنچى اوتاغا گچدى، گۆزل بولسا ابادانا:

— سن دوربر، حاقيز، من اينها گلرین— دىيپ، مختارنىڭ ايزى بىلن بىرىنچى اوتاغان گچىپ، ايكىنچى جآيا يانگى آياغىنى آتپىدى، قاپى نىنگ قايراسىندا گىزلە نىپ دوران مختار گۆزلى الى بىلن اوتاغىنىڭ اورتاسىنا ايتىكلآپ:

— حآ، دور، «پدر سوخته»— دىيپ، قاپىنى باغلادى. گۆزل مونىنگ سسىنى اشىدىپ:

— حى، واى، اجه!— دىيپ، ايزىنا قاچماق ايسلسە- دە، مختار طاراپىندان باغلان قاپى اونگا يول برمدى. گۆزل مختارنىڭ اينىدىن سىبىچاق بولوپ، تاما گىرن قارلاواچ يالى، اۆزىنى تامىنىڭ هر دىوارىنا اورسا- دا، آخردا چآره سىز مختارنىڭ پنجه سىنە دوشدى.

گۆزل- يىنگ شول بولوپ دورشى، وجدانسىز مختارا تآثير اتمە دى. اول اونى چىغىردا- چىغىردا يره بىققدى

گۆزل- يىنگ بويداشى ابادان بولسا، گۆزل- يىنگ «اچه» دىيپ قىغىران سسىنى اشىدىن قاچىپ، الى- آلتىمىش آردىم تامدان اوزاقتا «گۆزل حاچان گلرقا؟» دىيپ، گۆزىنى شونىنگ يولونا دىكىپ، الك- چلك بولوپ دوردى.

اونىڭ قاراشىپ دوران گۆزلىنى ظالمىم واغشى مختار آياقلىرى نىنگ آشاغىندا دپە لآپ قوربان ادپىدى.

گۆزل- يىنگ بولوپ ياتىشى شئىلە بىر غمگىن ادىجىدى، حتى سوقور گۆزلىنىڭ ياشارمانى دورماسى و داش

يوركلرىنىڭ ارىمز بولماغى اۇران قىندى. ارتىر بىلن قىزىل گوللر ياپراغىنا دوشن آياز دامجالارى و زىنت اۇچىن يوفك

پارچالارا دوزىلن بىر مروه ر[مروارىد] دانە لرى يالى بولوپ، اونىڭ قىزىللىقدان سآرالان يانگاقلارنىدا قطرە- قطرە

گۆز ياشلارى ماگنىت قواتلى مېرلى گۆزلىرىدىن پارلاياردى. شآر قارا يىلدىراويق زولفلرى هم پرىشان حالدا يوزىنە

چآشىپ، اوچلارى برە بولاشىپ ياتىردى. غمگىنلى يورك اينگىلدىسى بولسا، نىشتر يالى بولوپ، دىنگلە يىچى نىنگ

قالبىنى يارلاياردى.

آبادان بونگسوز وقت شول دوران بىرىندى بىر قارىش- دا قىمىلدامانى، گۆزىنى شول قاپىدىن بىر چتە ساومان

دورسا- دا اينگ آخردا تاماسىنى اوزىپ، آغلاپ، ايزىنى گۆزلآپ، اوباسىنا قارشى گىتدى...

گۈزۈل- يىنگ اجە سى گۈلۈم، آبادانىڭ يەكە گلىيىنى اوزاقدان گۈرىپ، اگرىپ اوتوران ايگىنى آتىپ، يورتوب قايتدى. گۈلۈم، اۋزىنى گۈرىپ يۈرىشىنى ھم- دە اغلاشىنى اۋنگكىدن ھم بتر ارتدىران آبادانا يتىشىپ، اونى قوجاقلاپ:

— نأمة اغلايارسىنگ، حانى گۈزۈل؟— دىيدى.

آبادان اقلاماقدان ساقلانىپ، كپلە جك بولسا- دا، داماغى دولوب، بىر سالىم كپلاپ بىلمدى. سونگ گۈلۈم يره اوتروب، آبادانى باغرىنا باسدى. گۈز ياشلارنى سىرىپ، يئنه گۈزلى سورادى. آبادان بولسا سوجوقىپ:

— بىز گمركچى نىنگ يانىنا بارىپ، اول گۈنكى سافاردوردى بايلاردان پالاو ايىپ گىدن نظامى دان گمركچىنى سورادىق. اول: «بارى گل» دىيىپ گۈزلى چاغىردى. گۈزۈل ھم اونىنگ ايزىندان تاما گىردى. شول وقت قاپى قاتى ياپىلدى. ايچردن گۈزۈل- يىنگ بىر ايلغانچ سسى گلدى. باشغا نأمة بولانىنى بىلمە دىم. كان وقت گۈزلىشىدىم، ھىچ كىم چىقمادى— دىيدى.

شول وقت گۈلۈم نأمة ادرنى بىلمأنى: حى، واى بالاجىغىما نأمة بولدىقا؟» دىيىپ، آياغىندا قكۈشونى آتىپ، ساجىنى چاشىرىپ اوغرادى. گۈلۈم چاغاجىغىنى يتىرەن حاوان يالى بولوب، اوت- چۈپلىرى ايكى يانا بۇلوب، گۈزلىرىندە آقايان ياشلارنى كرفىكلرى نىنگ اوجوندە تىترە دىپ، دورموشىنگ رحمسىز پنجه سى نىنگ آستىندا چأبە لنىپ ياتان بخت سىز قىزىنا ياقىنلاشياردى. اول شول بارشىنا، تاوشىنى گويچلىندىرىپ، گمرك حانا يتىشىدى.

گۈلۈم اۋنگى بىلن گمرك حانانىنگ قاپىسىنى تاپماق اۋچىن دۇرت تۈوره گىنە آيلاندى. سونگ ايكىنچى گزەك آيلانماغا باشلاندا، مونىنگ نالاسىنا ايچردە گمرك رئىسى نىنگ اوتاغىندا اۋزى نىنگ شورالار اولكە سىندن گتىرن شكرلىرىنى گمرك لئمان رئىس- يىنگ اورونباسارىنى پارا دىيىپ برن بىر حالىسى بىلن قاناحاتلاندىرمان، الينى اوقالاپ، يئنه نأمة برسم قاناحاتلانارقا دىيىپ اوتوران امانقلى سۇودىگار باشىنى پنجرە دن چىقارىپ، مونى گۈردى. اونگا چنلى گۈلۈم:

— اى، نانانصافلار، اى، ظالىملار، حانى منىنگ قىزىم؟ منىنگ قىزىمى نأمة اتدىنكىز؟— دىيىپ، اونگا اغزىنا گلە نىنى سۇگدى. امانقلى بولسا مونىنگ سۇزىنە اونس برمان، يوزىنى اوندان ساويپ اۋز گۈرىنىگىنى، اۋز وظىفە سىنى يرىنە يتىرماگە مشغول بولوپدى. بىردن پنجرە دن الينى اوزادىپ بارىان گۈلۈمى گۈرىپ:

— اى، بى حيا حلى heley، سانگا نأمة گرەك؟— دىيدى.

— مانگا قېزىم گرەك، قېزىم. حانى مېنىڭ قېزىم؟ اونى ھامىسى قويا آتدىڭىز؟— دېيىپ، اللرى بىلەن ساچلارنى قېسىملاپ، بىر يردە دورا بېلىماتى تېترە ياردى. شول ۋاقتلار رەئىس- يىڭ اورونباسارى امانقىلدىن: «نأمه آيدىانى؟» دېيىپ سورادى.

آمانقىلى ھم:

— اى، بوش، دالېرأپ يۇرن ھلى- دە، قېزىنى يېتېرىپدېر، شونى يېزدن سورايار. سونگ گۇلۇم بولارنىڭ ياننىدان آيرىلىپ، تامىنگ قاپىسىنى تاپىپ، اوتاغ ما- اوتاغ گۇزۇلماگە باشلادى. اول شول گۇزۇلۇپ يۇرشىنە دورموشىنگ اىنگ قورقونچلى جنايتلارنى يوكلەنن بخت سىز و ناچار قېزى نىنگ اىچى يېرتىق پالاس دۇشكىلى بىر اوتاغىنگ اىچىندە چاشىپ ياتانىنى گۇرۇپ:

— ھى، ۋاى، بالام!— دېيىپ، گۇزل- يىڭ اۇستۇنە اۇزىنى اوقلادى. اول انانىنگ قلى نىشتر بىلەن قىلىپ، گۇزۇلرىندىن باختيار ياشلار اقياردى. گۇلۇم جمعيت- يىڭ دورموشا چىقاران قانۇنلارنى يېرنە يېتىرأن ھكومت قوللوقچىلارنىدان بىرى بولان مختار وكىل باشى نىنگ بىر دم ھوسىنە قوربان بولۇپ ياتان توقار گۇزۇلى، اما يانگاقلى قېزىنى قوجاقلادى. اول گۇزل- يىڭ يوزىنى گۇز ياشلارنى بىلەن يوودى. «قېزىم، گۇزۇلېم» دېيىپ، قېزى نىنگ ساچلارنى اوغشاپ، گۇزۇلرىنى سىفادى. شوندا بىر بادا گۇزل- دە گۇزۇلرىنى قىرىپىلادىپ، انگە گىنى قالدېرىپ، اوزاقدان بىر دەمىنى آلاندا سونگرا، يىننە قاباقلارنى تېترە دېپ، گۇزۇلرىنى يومدى. شوندا داشاردان: «حانى، اۇزى نېردە؟» دېيىپ، باشدا گۇزل- يىڭ اولى دوغانى قىرپانىنگ ايزى بىلەن، بىر سورى اللرى پىللى، تاياقلى، بىللرى پىچاقلى چاروالار گلىدى. اولار قېزىنگ بولۇپ ياتىشىنى گۇرۇپ:

— مونى بو ھالە، ھامىسى ظالمىم، ھامىسى قانجور سالىدى؟— دېيىپ، اىچردن چىقىپ، اىكى باقا يورتدىلار. ھىچ كىم بولار دوش گلمدى. بولار پىنجرە دن يكە امانقىلىنى گۇرۇپ، شونگا قارشى توپولدىلار. امانقىلى بولسا، اونگا چىلى پىنجرأنى ياپدى. پىنجرأنىنگ داشىندا قالان قىرپان و يولداشلارنى تاياق بىلەن پىنجرأنى اورماغا باشلادىلار. رەئىس- يىڭ اورونباسارى قورقوسىندىن تېترأپ، اوتاغىنگ ھامىسى بۇرىنە دىقىلجاغىنى و نېردە گېزىلجىگىنى بىلمان، دوزاغا دوشن قوش يالى بولۇپ، چىرفىنباردى. امانقىلى بولسا مونىنگ يالى قالماغالى كان گۇرۇپىدى. اول بۇوردە دوران تاپانچانى آلېپ، پىنجرأنىنگ اۇستى اشىر دريا قارشى بىر- اىكى اوق بوشاتدى. اونگا چىلى درپانىنگ كىتارىنداق قاراقولھانادان ىدى- سىكېز سانى الى ياراغلى نظامى لار بىلەن قابالانلارنى گۇرۇپ، بىرنەمە كۇششدىلر. داشاردان يكە نظامىلارنىڭ قالماغالى گىلباردى. امانقىلى پىنجرأنى اچىپ، نظامى يولباشچىلارنى گۇرۇدى. اول چاروالارنىڭ اىچىندە يورە گى نىنگ تولقونشىنا اندامىنى ساقلاپ بىلماننى، آرسلان يالى اىكى طاراپا چىرفىنېپ دوران قىرپانى و بىر ياشولىنى گۇرۇكزىپ: «توتونگ» دېيىپ نظامىلار بويوردى. نظامىلار بولسا اول اىكىسىنى توتۇپ، آلېپ گېتىدىلر. قالان باش سانى چاروا بىلەن گۇلۇم، گۇزۇلى پالاسا سالىپ، اوبالارنى آلېپ قايتدىلار.

گۈزۈل ۋىلېرىنە ئىتلىدى، اونىنگ اوتروپ-تورماغا قواتى يوقدى. اول دۇشه لن دۇشه گىندە سوينىپ ياتدى. اجە سى بولسا، قىزى نىنگ تۈورە گىندە كە لىك يالى بولوپ پىرلانىپ، گۈزۈلرئىندىن دىنىغىسىز آقدىرپان ياشلارى بىلن ۋز يانگاقلارىنى باقىاردى. گۈزۈل- دە كآ- كا گۈزۈلرئىنى قىرىپىلادىپ آچىپ، گۈزۈلرئىنى سوزىپ، تلمورىپ باقىاردى. گۈزۈل ساعت ما- ساعت، گۈن بە- گۈن قايرالاياردى. اونىنگ يوزى سارالىپ، ياقوت قىرمىزى دوداقلارى گۈگە رىپ، حالى آغىرلاشپاردى. اونى كۆمىش دىفانگ باى دىكتارلارنىنا گۈركىزىپ بىجىرماگە، اولاردا پول- دا يوقدى. شونىنگا گۈرأ هم گۈلۈم قونگىشى ۋىلېرىندە بولان قارى ماما طبيى گىتېرىپ، گۈزۈل- يىنگ چآرە سىز دىردىنە درمان اتمك آلداسىنا دوشدى.

گۈزۈل- يىنگ دىمى ۋرأن قىنلىق بىلن گلىباردى. اول بىچآرە يآش، امىدىلى بىر قىزدى. اول ايندى گۈزۈلرئىنى قىرىپىلادىپ ۋلىپ بارىاردى. آتاسى يىرتىچاق، قارتانگ يوزلرئىندە گۈز ياشلارنى دومە لآپ، الينى قىزى نىنگ ساچلارنىنا دىگىرىپ، «قىزىم، راضى بول» دىيىپ آيتسا، انه سى هم آرى نىنگ يۈزىنە يوقومسىز باقىپ: « اوغلوم باقارنىگ دىە نىنى ادمانى، سن سىنىگ يىزى شو يوردا گۈچرىپ آلپىپ قايدان» دىيىپ، اونىنگ قارران يۈرە گى نىنگ دىردىنى ۋنىگكىدىن بىر آرتىدىردى. گۈزۈل- يىنگ صاف و دورى القىمى بىلن قايماق يالى يومشاق دوداقلارنىنى اوغشاپ، اونىنگ گۈر ساچلارنىنى سىفالاپ، گۈزۈلرئىندىن ياشلار دۈكىباردى. اول: « گۈزۈلىم، جانىم» دىيىپ، ۋز كۈرپە قىزىندىن بارها آيرىلىشپاردى. گۈزۈل شول ياتىشىنا، گۈزۈلرئىنى آچىپ، ساغ طاراپىنا آغاندان سونگرا، آخرقى سۈزى بىلن انه- آتاسىنا باقىپ:

— واخ، بىز بالقاندىن قايتمالى دآلمىشدىك— دىيىدى...

گۈزۈل- يىنگ يورە گىندە اولى آرزولار باردى، اول هم بالقانا بارىپ اوبا مكتىبىنى قوتارىپ، گلچك يىتل شاقادام شىر مكتىبە گىرن سونگ، اىكى- اوچ يىتل اوقىيىپ، معلم بولماغى آرزو ادىباردى. اما اول ايندى بو زاتلاردان اوزا قلاشپاردى. اول ايندى سوقدورىپ، زوردان دم آلپاردى. اول اىكى گىردە نىنى چكىپ، گۈزۈلرئىنى يوموپ، يآز گۈنلرى اىلكى آچىلان بىر لآله گول كا مختار دىين واغشى نىنگ بىر سالىم هوسىنە قىربان بولوپ بارىاردى. گۈزۈل... بىرآز واقت گچن سونگ، تۈورە گىنى آلپىپ اوتوران آدمالارنىنگ گۈزىنە جانسىز گۈرىندى.

۱۹۳۵
